

An architectural rendering of a park area. In the foreground, a man with white hair and glasses, wearing a striped sweater and blue trousers, is riding a blue bicycle with a brown bag on the back. He is smiling. To his left, a woman in a black top and colorful shorts is walking. In the background, there are several people sitting on a low concrete wall, a white car parked on a brick-paved path, and a family walking on a sidewalk. The park is filled with lush green trees and a large tree with pink blossoms. A small boat is visible in a pond on the left. The sky is blue with some clouds.

ZUID~WILLEMSPARK

EEN NIEUW PARK VOOR 'S-HERTOGENBOSCH

INSPIRATIE VOOR EEN RUIMTELIJKE, SOCIALE EN
ECONOMISCHE VERBINDING IN STAD EN LAND

ZUID~
WILLEMS
PARK

1 KM

2

3

ZUID~WILLEMSPARK

EEN NIEUW PARK VOOR 'S-HERTOGENBOSCH

INSPIRATIE VOOR EEN RUIMTELIJKE, SOCIALE EN
ECONOMISCHE VERBINDING IN STAD EN LAND

INSPIRATIEDOCUMENT VOOR DE TRANSFORMATIE VAN
DE ZUID-WILLEMSVAART NAAR HET ZUID-WILLEMSPARK

In opdracht van de gemeente 's-Hertogenbosch

opgesteld door Buro Lubbers Landschapsarchitectuur & Stedenbouw

7 Juni 2017

's-Hertogenbosch

BURO LUBBERS
landschapsarchitectuur & stedenbouw

1. Inleiding Inspiratiedocument	8
2. Context	
Historie	11
Voorgeschiedenis en kaders Inspiratiedocument	12
Communicatieproces	13
3. Ruimtelijk concept en basisprincipes Zuid-Willemspark	
Ruimtelijk concept op hoofdlijnen	15
Basisprincipe	
1. Beplanting	16
2. Verbinden	18
3. Routing en fysieke verbindingen noord-zuid	19
4. Knooppunten	20
5. Huisstijl	21
6. Programma (zowel tijdelijk als vast)	
7. Duurzaamheid	
4. Deelgebieden Zuid-Willemspark	
Overzicht deelgebieden	25
Plankaart	26
Oost	
Rondom de Dungense Brug	29
Ontwikkelingsgebied Meerendonk	30
Midden	
Oostelijke entree binnenstad	32
Sluis 0-park	34
Stadspark	36
Cultuurhistorisch knooppunt Citadel - Boompoot	40
Diezebrug	42
Spoorzone	44
West	
Ertveldplas Zuid	46
Ertveldplas	48
Cultuurhistorisch knooppunt Engelperschans en Fort Dieze	50
Engelen - Haverleij	51
Diezemonding	52
5. Overkoepelende thema's	
1. Permanente bewoning op het water	55
2. Waterbeleid	55
3. Verkeer en parkeren	55
4. Watertaxi	55
5. Waterpeilen aanpassen en dempen Zuid-Willemsvaart	56
6. Hondenuitlaatstroken	56
7. Toegankelijkheid	56
8. Beheer openbare ruimte	56
9. Circulaire stad	56
Bijlagen	58
1. Uitvoeringsstrategie	
2. Oogst vanuit het communicatieproces	
3. Bronnenlijst en	
4. Colofon	

1. Inleiding

Een overkoepelende groenstructuur verbindt de verschillende parken met elkaar en binnen het Zuid-Willemspark.

Zuid-Willemsvaart wordt Zuid-Willemspark

De Zuid-Willemsvaart in 's-Hertogenbosch transformeert van kanaal naar park. Het Zuid-Willemspark wordt een multifunctionele landschappelijke en stedelijke parkzone van maar liefst 12 kilometer lang dat de binnenstad en de buitengebieden verbindt. Zowel de ruimtelijke opgave als de interactieve aanpak zijn uniek voor Nederland. Burgers, bedrijven en bestuur zijn op verschillende manieren en momenten intensief betrokken bij de visie voor het Zuid-Willemspark: ontwerp en proces zijn zelden zo met elkaar verweven.

Het Inspiratiedocument is opgesteld door Buro Lubbers in nauwe samenwerking met de gemeente 's-Hertogenbosch. De visie brengt alle realistische ideeën voor het kanaal samen en legt de koers voor de gebiedstransformatie vast. Arcadis is betrokken voor de uitwerking van Sluis 0 en het opstellen van de financiële strategie. Het Inspiratiedocument is nadrukkelijk een visie en geen uitgewerkt plan. Het is een visie die potentiële ontwikkelingen schetst, zonder dat het eindbeeld is uitgewerkt. Het document is de inspiratiebron voor het ontwikkelen van projecten, die vorm moeten geven aan het Zuid-Willemspark.

Urgentie

Van oudsher is de Zuid-Willemsvaart een belangrijke verbinder van water en landschap, dorpen en steden, goederen en mensen. Ook anno 2017 heeft de Zuid-Willemsvaart voor 's-Hertogenbosch nog een iconische betekenis, al was het maar door zijn onmiskenbare

aanwezigheid in de binnenstad. Met het verdwijnen van de beroepsvaart uit de kanaalzone van 's-Hertogenbosch, is de mogelijkheid ontstaan om het kanaal te transformeren. De gemeente grijpt de kans voor deze gebiedstransformatie en beschouwt het als één van de grotere ontwikkelingsopgaven in de stad. De urgentie van de kanaaltransformatie is hoog, zowel in ruimtelijke, sociale als in een economische zin. Het ongebruikte kanaal veroorzaakt hinder en het laat toeristische en daarmee economische kansen schieten juist nu 's-Hertogenbosch zo'n populaire bestemming is door zijn Vestingwerken en Jheronimus Bosch Jaar. Ook kansen en ontwikkelpotenties voor plekken langs het kanaal worden onvoldoende benut.

De ambitie van de stad voor het kanaal staat niet op zichzelf. Door de jaren heen hebben tal van partijen, gevraagd en ongevraagd, initiatieven ontplooid en programma's ontwikkeld voor het kanaal. De Zuid-Willemsvaart leeft enorm bij de Bosschenaren. De complexiteit en omvang van het gebied laten zich echter niet kanaliseren in een blauwdruk. Wat ontbrak was een overkoepelende visie met concrete en haalbare plannen voor de korte, midden en lange termijn. Dit Inspiratiedocument vult het hiaat.

Bestaande plannen

Zoals elke stad is ook 's-Hertogenbosch constant in ontwikkeling. Het doel van de kanaaltransformatie is daarom om aan te haken op zoveel mogelijk lopende plannen en

processen. En ook andersom geldt hetzelfde. De ontwikkeling van (delen van) het Zuid-Willemspark kan in sommige gevallen vroegtijdig in gang worden gezet doordat andere ontwikkelingen tot uitvoering worden gebracht. Enkele concrete plannen/ontwikkelingen die verband houden met het Zuid-Willemspark zijn: herinrichting N279 Noord, B5 natuurontwikkeling, Gasthuiskwartier, Spoorzone, Groene Delta en Maasoverpark. Ook (dagelijks) gepland onderhoud door de gemeente, zoals het vervangen van asfalt, bankjes en/of bomen, kunnen in de gebiedstransformatie worden geïntegreerd.

Uitgangspunten

Naast de bestaande plannen zijn een aantal verschillende uitgangspunten die ten grondslag liggen aan het Inspiratiedocument. Deze uitgangspunten worden toegelicht in het volgende hoofdstuk. Een belangrijk uitgangspunt is de historie van de stad en de Zuid-Willemsvaart. Daarnaast heeft de raad concrete kaders meegegeven voor de toekomstige invulling van de Zuid-Willemsvaart. Ook de input vanuit het intensieve communicatietraject met burgers, bestuurders, bedrijven en belanghebbenden ligt aan de basis van de visie. De uitgangspunten sluiten allemaal aan op de ontwikkeling van de Zuid-Willemsvaart naar het Zuid-Willemspark zoals voorgesteld in de aangeklede offerte van Buro Lubbers (i.s.m. Arcadis) uit mei 2016, in het kader van de aanbesteding van de opdracht voor het Inspiratiedocument.

Nieuwe parkfenomenen El Jardín del Turia in Valencia, High line in New York en de Luchtbrug in Rotterdam vormen een inspiratiebron voor het Zuid-Willemspark. Ter plaatse van de oude rivierbedding in Valencia zijn nieuwe verbindingen ontstaan en hebben voorzieningen een plek gekregen in een aantrekkelijk park.

High line Park als nieuwe trekpleister van New York (Diller Scofidio + Renfro, James Corner Field Operations, Piet Oudolf) Optimaal gebruik en belevingswaarde van een oude spoorbaan.

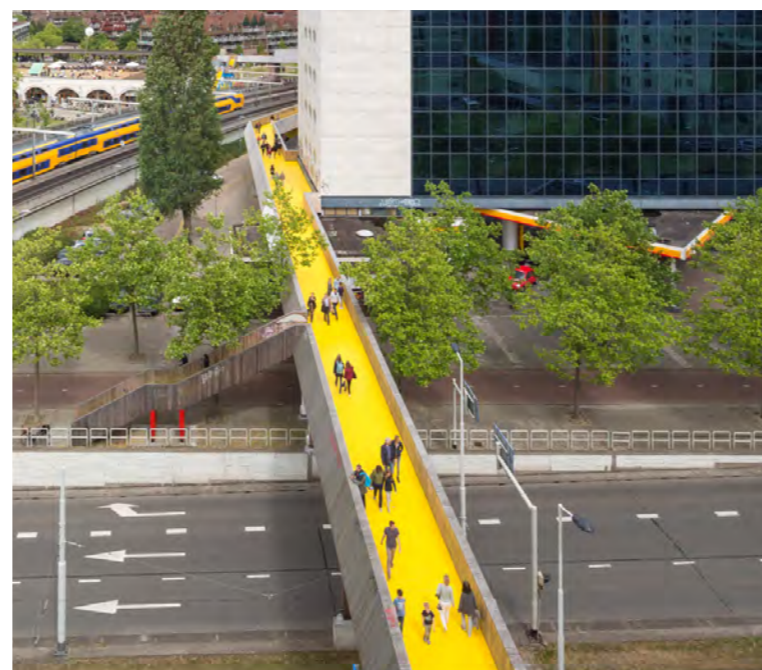
Het leidmotief: van kanaal naar park

Het kanaal wordt getransformeerd tot het Zuid-Willemspark, een park dat de binnenstad met het buitengebied verbindt, van het Máximakanaal tot aan de Maas. Het fenomeen park wordt op een eigentijdse manier geïnterpreteerd, met als inspiratie de parken El Jardín del Turia in Valencia en High line in New York als ook de bijzondere verbindingzones Luchtbrug in Rotterdam en de Paleisbrug in 's-Hertogenbosch: elk op hun eigen wijze aantrekkelijke fenomenen in de stad. De Zuid-Willemsvaart toont een aaneenschakeling van gebieden met zeer uiteenlopende karakters: landelijk en stedelijk, natuur en cultuur, industrie en bedrijvigheid, wonen en werken, oud en nieuw. Alle gebieden hebben in principe de kwaliteiten van een park, elk met eigen ontwikkelingskansen voor de stad: een Landschapspark, Bedrijvenpark, Waterpark, Cultuurpark, Stadspark, Woonpark, Sportpark en Transformatiepark. Elk van deze parken biedt ruimte voor de ambities van de stad: het oplossen van klimaat- en energieproblemen, het versterken van de biodiversiteit, de groeiende behoefte aan recreatieruimte, de toenemende mobiliteit (ook op het water) en de blijvende behoefte aan huisvesting. De parken worden met elkaar verbonden tot Zuid-Willemspark, door het kanaal, een nieuwe groenstructuur, bruggen, routes en gebruik.

Samen voegen de parken een nieuwe ruimtelijke, economische en sociale laag toe aan 's-Hertogenbosch. Hoogtepunt wordt het Stadspark langs de kanaalzone in de binnenstad van 1,2 kilometer lang en 9 hectare groot, oftewel 7% van de binnenstad. Het wordt

De Paleisbrug in 's-Hertogenbosch verbindt het Paleiskwartier met de binnenstad en zal allerlei ontwikkelingen op gang brengen.

De Luchtbrug (bureau ZUS) in Rotterdam verbindt stadsdelen die eerder slecht bereikbaar waren en heeft allerlei ontwikkelingen en nieuwe projecten op gang gebracht in de stad.

hét park voor de Bosschenaren én een toeristische trekpleister, mede door de nieuwe verbindingen via het water met watertaxi's. Door onder meer het wegprofiel te versmallen in de kanaalzone in de binnenstad en verblijfsplekken te creëren in de oevers, ontstaat een nieuw stedelijk verblijfsgebied aan het water. Het stedenbouwkundig kader van het park biedt ruimte aan talrijke invullingen, bijvoorbeeld voor recreatie, verblijf, sport, natuur, stadslandbouw en cultuur. Het Zuid-Willemspark heeft betekenis voor de hele stad en als voorbeeld van een duurzame, circulaire strategie ook voor daarbuiten.

Communicatie als een interactieve kwartiermaker

Het Inspiratiedocument voor het Zuid-Willemspark nodigt uit tot initiatieven en kan projecten van uiteenlopende stakeholders (top-down en bottom-up, kleinschalige en grootschalige) verbinden: bewoners, gebruikers, ondernemers en bezoekers hebben de realisatie van het park als gezamenlijk toekomstperspectief. In de uitwerking kunnen bestaande en nieuwe ruimtelijke plannen elkaar versterken en kunnen budgetten en verdienmodellen gekoppeld worden. Deze verbindingstrategie is ingezet voor alle facetten van transformatie van kanaal naar park: ruimtelijk ontwerp, proces en uitvoering, communicatie en presentatie. Al tijdens de totstandkoming heeft het Inspiratiedocument de transformatie van kanaal naar park op de kaart gezet.

Naast de ruimtelijke ordening betreft de transformatiestrategie ook het koppelen van functies en sociale structuren door nieuwe verbindingen te leggen. Het project heeft veel

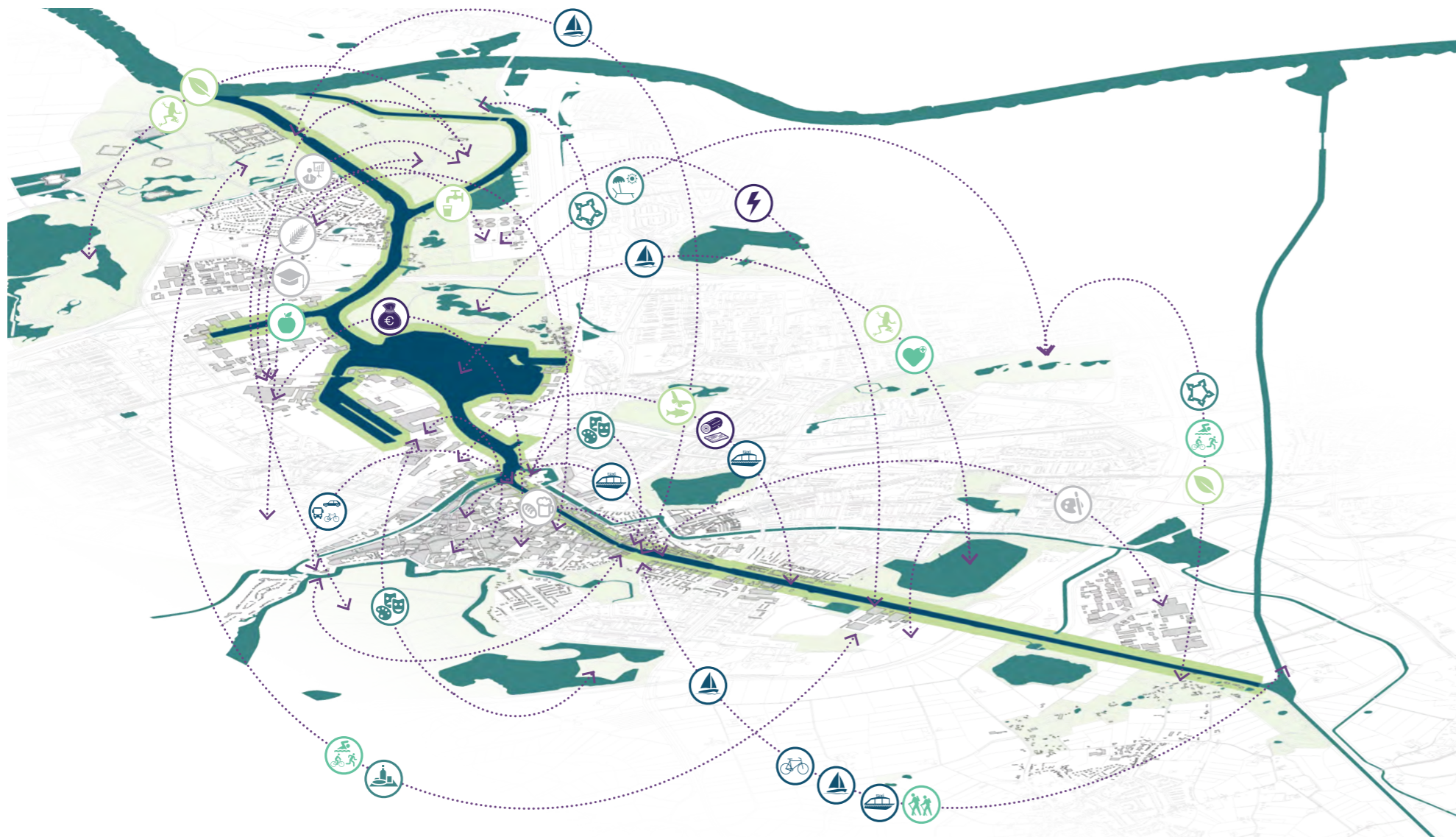
Het Inspiratiedocument zet in op het versterken van de bestaande groene kwaliteiten en de karakteristieke stoere uitstraling van de Zuid-Willemsvaart.

raakvlakken met een groot scala aan lopende processen binnen de gemeente. Dat vraagt om een brede actieve betrokkenheid. Tijdens een eerste open informatiebijeenkomst met 25 medewerkers van de gemeente is input opgehaald van uiteenlopende disciplines. Deze input is daarna uitgediept in vele spreekuren van 15-30 minuten. Op deze manier is in korte tijd veel informatie verkregen over het kanaal en alles wat in de aanliggende gebieden speelt. De betrokkenheid was groot, er bleek een groot enthousiasme om kennis te delen en mee te doen.

Daarnaast zijn stakeholders en is ook het publiek uitgenodigd actief bij te dragen aan de invulling van het Inspiratiedocument voor het Zuid-Willemspark. Tijdens het opstellen van het document zijn activiteiten georganiseerd rond het kanaal, die het park op de agenda zetten. Presentaties off- en online droegen daaraan bij. De combinatie van participatie, placemaking en presentaties heeft geresulteerd in engagement én goede ideeën.

Een park als ruimtelijke, sociale en economische verbinding tussen stad en land

Alle voorstellen van het publiek (inclusief voorstellen uit eerdere 'ideeënbusjes' zoals Flessenpost en Creatieve Piramide) zijn in afstemming met de lopende plannen binnen de gemeente en de input van alle betrokken ambtenaren en stakeholders gewikt en gewogen op technische en financiële haalbaarheid. Passen ze in de kaders die de raad heeft meegegeven, sluiten ze aan op het ruimtelijk kader van het Zuid-Willemspark en zijn

Het Zuid-Willemspark kan functioneren als een motor en zet stromen in beweging. Het verbindt bestaande en nieuwe ruimtelijke plannen. Het koppelt kringlopen en verdienmodellen. Het verenigt bewoners en bezoekers in een gezamenlijk toekomstperspectief. Het park heeft betekenis voor de hele stad. Resultaat: meervoudige waardecreatie.

ze realistisch: dan zijn ze opgenomen in dit Inspiratiedocument, dat de koers aangeeft voor de korte (2017-2018) tot middellange (2-10 jaar) en lange termijn (25 jaar). Terwijl het Inspiratiedocument bestuurders en stakeholders handvaten geeft om het kanaal gefaseerd te transformeren tot park, houden de website (www.zuid-willemspark.nl), de presentie op sociale media en de talloze evenementen het Zuid-Willemspark ook levendig voor het publiek. Al in de zomer van 2017 kan de transformatie van het kanaal naar park zichtbaar en beleefbaar zijn, onder meer door aanplant van bosjes, diverse activiteiten op en aan het water en wellicht ook al met een watertaxiverbinding.

De ruimtelijke en sociale strategie in combinatie met de stevige inzet op multimediale communicatie en de registratie van het proces, illustreren de hoge ambitie van de stad 's-Hertogenbosch en Buro Lubbers om een oud en in onbruik geraakt vervoerskanaal samen met alle betrokkenen te transformeren tot een multifunctionele en eigentijdse groene parkzone van Máximakanaal tot Maas, een park dat bovendien aanleiding geeft tot verschillende andere stedelijke en landschappelijke transformaties in 's-Hertogenbosch. In alle opzichten is het een uniek project!

Leeswijzer

Het Inspiratiedocument biedt handvaten voor toekomstige ontwikkelingen binnen het Zuid-Willemspark. Om een beter beeld te krijgen waar deze handvaten op zijn gebaseerd, worden allereerst de context van het plangebied en de opgave toegelicht. Daarna volgt een toelichting op het ruimtelijke concept en wordt van bovenstrooms (Den Dungen) naar benedenstrooms (Maas) beschreven. Het park is opgesplitst in drie delen: Oost (Máximakanaal-Lambooiybrug), Midden (Lambooiybrug-Ertveldplas) en West (Ertveldplas-Maas). Binnen deze delen valt een aantal deelgebieden. Elk deelgebied wordt apart behandeld, waardoor sommige teksten van deelgebieden overlappen. Er wordt ingegaan op de context: het ruimtelijk beeld, plannen die spelen en de input vanuit het communicatieproces. Vervolgens worden de ruimtelijke mogelijkheden voor het ontwikkelen van het Zuid-Willemspark beschreven, zoals groen, infrastructuur en gebruik. Ook wordt ingegaan op plekken en inrichtingselementen (bruggen, verblijfsplekken) die aandacht behoeven. Hoofdstuk 5. gaat in op een aantal overkoepelende thema's die terugkomen in meerdere deelgebieden, zoals permanent wonen op het water, waterbeleid, verkeer en parkeren, watertaxi en het aanpassen van waterpeilen.

Bijlage 1. gaat in het kort in op de uitvoeringsstrategie: het plan van aanpak voor de uitwerking van dit Inspiratiedocument tot projecten, die vorm moeten geven aan het Zuid-Willemspark. In bijlage 2. wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste oogst van de input die we hebben gekregen uit de stad.

Placemaking door signing van de bruggen.

Interactieve sessies tijdens de Week van het Zuid-Willemspark

2. Context

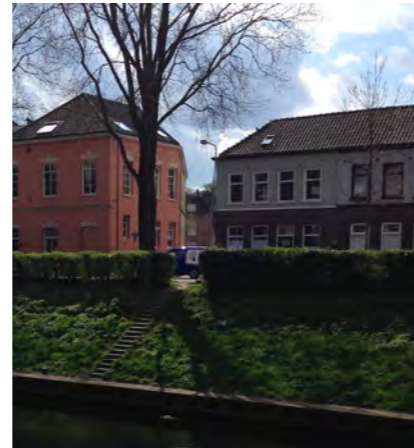

Vestingstad 's-Hertogenbosch vanaf 1300

1300 ontwikkeling van verdedigingswerken
De stad ontwikkelt zich op een hoge plek in monding van Dommel, Aa en Dieze
Binnen de vestingmuren liggen woningen, bedrijvigheid en stadsboerderijen.

1825 aanleg Zuid-Willemsvaart

1825 aanleg Zuid-Willemsvaart
Het kanaal snijdt door vesting en het stedelijk weefsel.
De noordzijde wordt hierdoor losgesneden van de binnenstad.

1874 Vestingwet

1874 Vestingwet
In heel Nederland worden vestingwerken geplantsoeneerd. Hierdoor ontstaat een stadswandeling met fenomenale uitzichten over het omliggende landschap.

1825-2015 vaart aanjager grootschalige ontwikkelingen

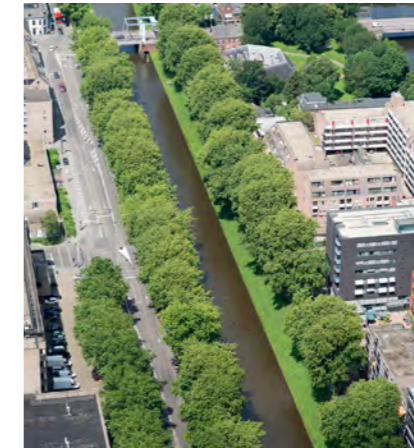
1825 tot 2015 Zuid-Willemsvaart in gebruik door beroepsvaart
Zuid-Willemsvaart als barrière in de binnenstad en aanjager buiten de stad: grootschalige ontwikkelingen aan de vaart buiten de binnenstad: woongebieden, industriegebieden, infrastructurele lijnen (als A59, A2, hoogspanning), uitbreiding van het spoor en zandwinning.

2015 beroepsvaart via Máximakanaal

2015 afschaffing beroepsvaart op groot deel van de vaart
Na opening van het Maximakanaal en het wegvallen van de beroepsvaart is een nieuwe inrichting mogelijk op en langs de vaart. De beeldbepalende boomstructuren vormen de inspiratie voor het verder vergroenen van het tracé.

2017- 2032: Van Zuid-Willemsvaart tot Zuid-Willemspark

Mogelijkheden voor het helen van het binnenstadsweefsel door nieuwe oversteken over de vaart te maken.
Mogelijkheden om vestingwerken beter herkenbaar te maken waar kanaal deze doorsnijdt.
Het park kan ontwikkeld worden als nieuw park van 's-Hertogenbosch, waarbij het Stadspark kan gaan functioneren als een van de drie verblijfsplekken binnen de vesting naast de Markt en de Parade.

Historie

De Zuid-Willemsvaart is een cultuurhistorisch, ruimtelijk en maatschappelijk relict van bijna 200 jaar oud. Historische structuren, ruimtelijke elementen en 'oral history' zijn samen met de afdeling Cultuurhistorie van de gemeente en de stakeholders Cultuurhistorie in kaart gebracht. Waar mogelijk is de geschiedenis vertaald in de visie. Onder het bewind van Koning Willem I werd in 1821 besloten een kanaal aan te leggen van 's-Hertogenbosch naar Maastricht. Het kanaal werd daarom naar hem vernoemd. Het doel was de handelsbetrekkingen tussen de noordelijke en de zuidelijke Nederlanden te verbeteren. Het kanaal diende als betrouwbaar alternatief voor de route naar Maastricht over de Maas. De aanleg van het kanaal leidde tot een grote coupure in de stad, die twee doorbraken in de stadsmuren maakte. Hierdoor verdween aan de oostzijde de Anthoniuspoort (of Baselaarspoort), de toegang richting Berlicum. Aan de westzijde verdween een gedeelte van de stadsmuur tussen de Boompoot en de Citadel. Later werd bastion Haven (één van de punten van de Citadel) afgesneden. Daarnaast doorsneed de Zuid-Willemsvaart de achterterreinen van een groot aantal kloosterterreinen, die langs de Diezetak de Grote Stroom ten zuiden van het kanaal lagen. Twee belangrijke middeleeuwse noord-zuid verlopende straten, het

Hinthamereinde en de Tolbrugstraat, zijn door het kanaal doorsneden. Hier zijn huizen afgebroken.

De aanleg van het kanaal had ook grote gevolgen voor de waterhuishouding in de stad. De Grote Stroom, die gevoed werd door de Aa, werd afgesneden en de inlaat van het water van de Aa (Kleine Hekel) verdween.

Kunstwerken

Uit het oogpunt van defensie was ter plaatse van de doorsnijding van de vestingmuren een keersluis nodig. Deze sluis kon bij militaire onderwaterzetting het inundatiewater uit het Bossche Broek keren. In 1932/33 werd Sluis 0 vergroot tot zijn huidige omvang. Deze ingreep maakte het mogelijk Sluis 1, die buiten de stad lag, in 1935 op te heffen. Op vier plaatsen bevinden zich van oudsher draaibare bruggen. De huidige ophaalbruggen met brugwachtershuisjes dateren van na de Tweede Wereldoorlog.

Stedelijke ontwikkeling langs de vaart

Aan de noordzijde ontwikkelden zich op het eiland, het gebied tussen de Aa en het kanaal, kleine bedrijfjes (Roupe van der Voort, Nederveen, enzovoort.). De bijbehorende

arbeiderswoningen werden eveneens aan de noordzijde van de Zuid-Willemsvaart gebouwd langs straten die loodrecht op de stadsmuur en op het kanaal uitkwamen. Met het opheffen van de vestingstatus van de stad in 1874, werd de vesting ingericht met groen en wandelpaden. Het plein (esplanade) voor de Citadel, het vrije schootsveld, werd na 1890 volgebouwd. In de 20e eeuw ontwikkelden zich buiten de binnenstad langs het kanaal grootschalige woongebieden en industrieterreinen onder meer Zuid, Meerendonk, de veemarkt, Rietvelden en later Haverleij. Daarnaast werden grote infrastructurele werken aangelegd zoals de A2 en A59. Zand ten behoeve van deze ontwikkelingen werd gewonnen in onder meer de Meerseplas, Oosterplas en Ertveldplas.

Karakteristiek Zuid-Willemsvaart Stadstraverse

De Zuid-Willemsvaart in de historische binnenstad kenmerkt zich door lange, open zichtlijnen. Belangrijk is de lage ligging van het water die het stedelijk weefsel diep insnijdt. Hierdoor zijn vrij steile grastaluds ontstaan die bepalend zijn voor het beeld. Aan weerszijden bevinden zich boven aan de taluds kenmerkende bomenrijen. Ze bestaan uit allerlei variëteiten van de zilveresdoorn.

Voorgeschiedenis Inspiratiedocument

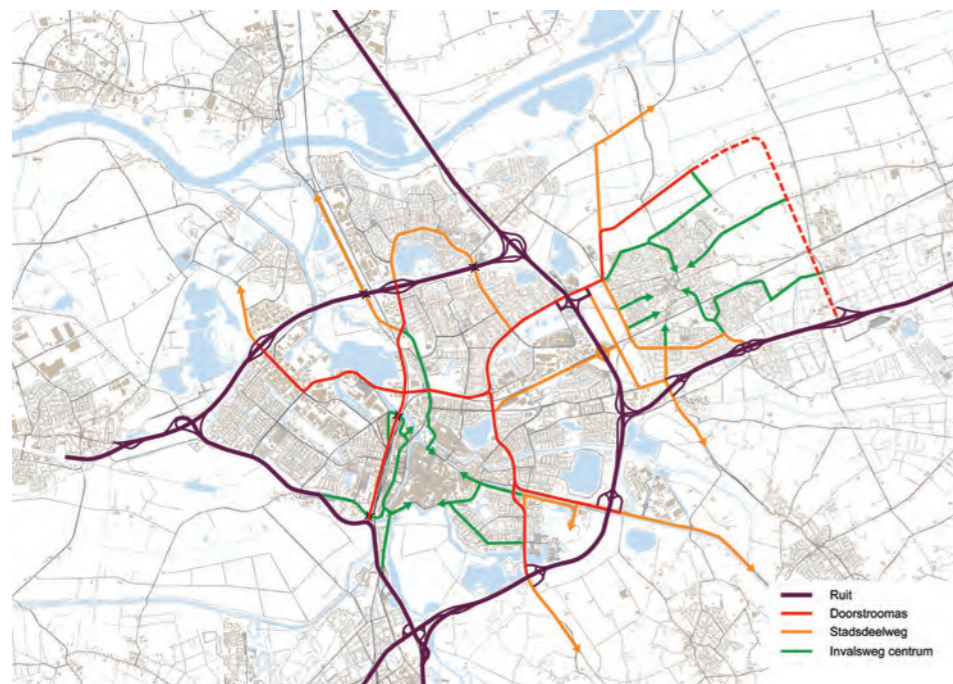
Toen in 2007 duidelijk was dat het gedeelte van de Zuid-Willemsvaart in de binnenstad niet meer gebruikt zou worden door de beroepsvaart, is iedereen via het project Flessenpost uitgenodigd om ideeën en wensen kenbaar te maken voor de nieuwe invulling van het kanaal. Ook zijn toen via de methode van de Creatieve Piramide kansen benoemd. Op basis van de ideeën en kansen die toen zijn opgehaald, besloot de gemeenteraad in 2011 dat dempen van het kanaal in elk geval geen optie is. In januari 2014 heeft de raad nadere kaders voor de Zuid-Willemsvaart vastgelegd in de Ruimtelijke Structuurvisie.

Na de aanleg van het Máximakanaal is op 5 januari 2015 het beheer van de Zuid-Willemsvaart van Rijkswaterstaat overgegaan naar de gemeente.

Overzicht door de raad vastgestelde kaders inzake visievorming Zuid-Willemsvaart (januari 2014)

Kaders vanuit de Ruimtelijke Structuurvisie (vaststellingsbesluit januari 2014):

- Het oude tracé Zuid-Willemsvaart blijft aantrekkelijk voor de recreatievaart en blijft een belangrijke rol houden bij de extra (piek)afvoer uit het stroomgebied van de Aa.
- Versterking van het groen langs het water en de beleving van het kanaal, rekening houdend met de oorspronkelijke 19e eeuwse schaal.
- Ontwikkeling van aantrekkelijke waterfronten, vergroting van het aantal woonmilieus in de stad met vormen van wonen op en aan het water.
- Het oude tracé zien als aantrekkelijke verbinding tussen (delen van) wijken.
- Herstel van het verdwenen havenhoofd, reconstructie van de torens van de middeleeuwse waterpoort en het terugbrengen van het verdwenen bastion van de Citadel, alsook de gracht rondom het Kruithuis.
- Rekening houden met de realisering van een jachthaven aan het tracé, zoals mogelijk bij Sluis 0.
- Rekening houden met openbaar vervoer over water van en naar het nieuwe transferium in de Meerendonk.
- Rekening houden met een relatie tussen GZG-terrein en oude tracé Zuid-Willemsvaart.
- Rol en belang van de bruggen op het oude tracé.

'Verdeelboom' verkeer 's-Hertogenbosch (uit: Binnenstadsring Handboek, mei 2013).

Raadsbesluit start uitvraag Inspiratiedocument (december 2015)

In december 2015 heeft de raad de uitvraag en kaders geformuleerd voor het opstellen van een Inspiratiedocument. In september 2016 heeft de raad unaniem gekozen voor het concept van Buro Lubbers om een aaneengesloten reeks van parken te ontwikkelen in de kanaalzone. De daarbij behorende aanpak van communicatie en participatie werd door de raad omarmd. Buro Lubbers kreeg de opdracht om het concept uit te werken tot onderhavig Inspiratiedocument.

Kaders bij de uitvraag van het Inspiratiedocument waren het raadsbesluit uit het 'Plan van aanpak Visie Zuid-Willemsvaart', met drie aangenomen amendementen:

1. Het eindproduct heeft de status van een door de gemeenteraad vastgesteld visiedocument voor de Zuid-Willemsvaart (inclusief globale fasering en uitvoering) op basis waarvan over meerdere jaren en per deelgebied concrete(re) uitvoeringsplannen worden opgesteld die ook door de gemeenteraad worden vastgesteld.
2. Het visiegebied met uitstralingsgebieden strekt zich uit van een zone van Maas tot Máximakanaal.
3. Boven op de door de gemeenteraad op 28 januari 2014 vastgestelde kaders zijn de volgende nadere uitgangspunten voor de visie Zuid-Willemsvaart vastgesteld:
 - a. De status van ecologische verbindingzone (het traject A2-Diezebrug) kan in overleg met de provincie komen te vervallen.
 - b. De Zuid-Willemsvaart maakt deel uit van het Rijks Beschermd Stadsgezicht. De structuur op hoofdlijnen blijft behouden, maar daarbinnen zijn ingrepen en aanpassingen mogelijk.
 - c. Het wegvallen van de beroepsvaart op een deel van de Stadstraverse biedt ruimte aan een groter aantal gebruikers van het kanaal waaronder grote motorboten en sloepen. Doorgaande recreatievaart blijft behouden.
 - d. Sluis 0 is aan het einde van haar levensloop en dient op (korte) termijn vervangen te worden. De mate en aard waarin is afhankelijk van de voorstellen uit het visiedocument, de piekafvoer en beschikbare middelen.

Bestaand en nieuw profiel voor de Kanaalboulevard langs de Zuid-Willemsvaart (uit: Inrichtingsplan-toelichting Binnenstadsring, april 2014).

- e. Het visiedocument is tevens de basis voor de frequentie van de bediening van bruggen. Veel recreatieverkeer kan de dichte bruggen nu al passeren.
 - f. Het masterplan voor het GZG-terrein geeft de kaders en randvoorwaarden voor de relatie GZG-terrein en Zuid-Willemsvaart.
 - g. Aangesloten wordt bij Binnenstadsring uit de Koersnota 2013.
 - h. De relatie van de Zuid-Willemsvaart als verbindende factor tussen wijkdelen wordt als belangrijk aandachtspunt meegeven voor het visiedocument.
 - i. Bij de uitwerking van punt 3h wordt de wens/mogelijkheden met betrekking tot openbaar vervoer over water, met name aan de westzijde van de binnenstad (Zuid-Willemsvaart, Dieze, Ertveldplas), nadrukkelijk meegenomen.
 - j. Aangesloten wordt bij de beleidsprogramma's Ons Brabant Fietst en Lekker Fietsen.
4. Drie bureaus wordt gevraagd een aangeklede offerte te maken voor het opstellen van het Visiedocument Zuid-Willemsvaart waarbij het college de raad een keuze voorlegt voor één bureau (of een combinatie daarvan) dat het uiteindelijke visiedocument opstelt.
 5. Tijdens het proces van opstellen van het visiedocument worden partijen in en buiten de stad betrokken en geconsulteerd.

Raadsbesluit opdrachtverstrekking Buro Lubbers (september 2016)

De raad heeft bij de uitvraag aangegeven een uitvoeringsgericht document met faseringsplan te willen. Na vaststelling van het Inspiratiedocument moeten zo snel mogelijk concrete trajecten kunnen starten die de transformatie van kanaal naar nieuw park zichtbaar en beleefbaar maken.

Gasthuiskwartier, impressie uit september 2016, start verkoop in 2017. Het nieuwe woongebied grenst aan het toekomstige Zuid-Willemspark.

Communicatie als een interactieve kwartiermaker

Voor het Inspiratiedocument is een intensief communicatietraject opgezet in februari-maart 2017 om de stad te betrekken bij de planvorming. Het begon met De Avond van het Zuid-Willemspark in het voormalige industriële complex Koudijs gelegen aan de Zuid-Willemsvaart. Speciale acties kondigden de avond aan. In het kanaal dreven vlonders met bomen, een terrasje en een picknicktafel. De ophaalbruggen in de binnenstad werden voorzien van het logo van het Zuid-Willemspark en de tekst 'Van kanaal naar park'. Langs het kanaal verschenen borden met impressies van de toekomstige situatie. Ook advertenties in de plaatselijke kranten, teasers via sociale media, een instagram-cruise voor actieve bloggers en de lancering van een eigen website (www.zuidwillemspark.nl) zorgden ervoor dat iedereen in 's-Hertogenbosch wist dat er iets te gebeuren stond met het kanaal. De meest aansprekende actie was het drone-filmpje dat een vogelvlucht biedt over het hele tracé van 12 kilometer lang. Als iets de reikwijdte en complexiteit van de opgave invoelbaar maakt, is het dit filmpje wel. Het werd in korte tijd meer dan 46.000 keer gedeeld op sociale media.

Avond van het Zuid-Willemspark

Alle acties samen hadden effect. De opkomst voor De Avond van het Zuid-Willemspark was overweldigend met 600 bezoekers. Er waren twee presentaties nodig om alle aanwezigen de kans te geven de avond bij te wonen. Onder meer aan de hand van een meterslange kaart van het gebied lichtten de gemeente en Buro Lubbers de ruimtelijke kaders van het park toe. Nadien werd er onder het genot van een drankje nog lang nagepraat over alle kansen die het park biedt. Vol bevoegenheid werden kansen met stickers op de kaart aangeduid. "Helemaal tof! Het is een superaanpak juist door de initiatieven en inbreng van de omgeving", verklaarde één van de aanwezigen enthousiast.

Het doel van de avond was mensen op te roepen om mee te doen en na te denken over het Zuid-Willemspark. De avond was de opmaat naar De Week van het Zuid-Willemspark, een week vol bijeenkomsten en activiteiten voor alle geledingen uit de samenleving.

Week van het Zuid-Willemspark

Tijdens deze week zijn diverse participatiebijeenkomsten georganiseerd afgestemd op verschillende doelgroepen en onderwerpen. Totaal waren er zeven interactieve sessies met stakeholders van uiteenlopende sectoren: bedrijven en ondernemers, natuur, (water) recreatie, cultuurhistorie, cultuur en evenementen, bewonersverenigingen en (creatieve) ontwikkelaars. Een speciale sessie (het 'pizza'overleg) is gewijd aan jongeren. Voor deze sessies werden specifieke partijen en personen uitgenodigd. Samen vertegenwoordigden ze verschillende doelgroepen uit de wijken, waardoor iedereen in de stad zijn bijdrage kon leveren aan de discussie over het Zuid-Willemspark. Daarnaast was er een open oproep aan iedereen om eigen initiatieven te pitchen. Een wervelwind aan voorstellen kwam in korte presentaties langs, van boothuisjes tot een ideeëncafé, van een loopbrug tot waterwonen, van een bikerepaircafé tot een bezoekerscentrum. Er zijn 29 initiatieven gepitcht, die duidelijk lieten zien wat er speelt in de samenleving. Bovendien creëerden ze engagement bij het publiek: "Het is fantastisch dat we mogen pitchen!". De plannen hebben overduidelijk veel energie en inspiratie losgemaakt in de stad. Naast het persoonlijk pitchen werd de mogelijkheid geboden om je initiatief te posten op de website Droomstad Den Bosch. Dit is een online plek waar ideeën en dromen voor iedereen te zien zijn en waar je kan bijdragen aan de realisatie van ideeën en dromen van anderen: dit heeft 17 inzendingen opgeleverd, die deels overlappen met de pitches. De Week van het Zuid-Willemspark eindigde met een slotdag waarin werd teruggeblikt op alle informatie, ideeën en plannen die naar voren zijn gekomen. Die dag konden bezoekers een speciale vaartocht maken om het kanaal ook vanaf het water te beleven. De 'kanaalschrijvers', een groep professionele auteurs die historische verhalen schrijft over verschillende plekken aan het kanaal, lazen voor.

Open atelier

De participatiebijeenkomsten waren zo'n succes dat na De Week van het Zuid-Willemspark een maand lang elke dinsdag een open atelier is gehouden, waar iedereen zonder afspraak kon langskomen om vragen te stellen en gedachten en ideeën uit te wisselen. Ook zijn op afspraak nog diverse gesprekken gevoerd met partijen, soms als vervolg op de stakeholdersessies en pitches.

Website

De ruggegraat van al deze activiteiten is de website. Niet alleen kondigt de site alle acties in het Zuid-Willemspark aan, het is ook het platform waarop de (video)registraties van de bijeenkomsten worden gepubliceerd. De website toont ook een interactieve plankaart, die duidelijk maakt dat de transformatie voortdurend in ontwikkeling is.

Aansprekende activiteiten

Naast de participatiebijeenkomsten zijn er vanaf het begin van het ontwerpproces activiteiten georganiseerd. Een vaartocht met de commissie Ruimtelijke Ontwikkelingen en Beheer en de stuurgroep onderstreepte op locatie de urgentie van de opgave en de unieke kansen die de transformatie van kanaal tot park biedt aan de stad. De zogenaamde insta-cruise, een vaartocht gekoppeld aan een instagram-fotoaccount, bereikte een jong en creatief publiek. Deze zorgde bovendien voor aandacht op sociale media. Dat geldt ook voor de layar-app voor de smartphone die een interactieve wandeling langs het kanaal biedt. Hierin zijn ook zes verhalen van de kanaalschrijvers verwerkt. De app geeft informatie over het verleden en de toekomst van zes plekken langs het kanaal. Historische foto's tonen hoe het vroeger was. De ingesproken verhalen geven de oude beelden een extra dimensie. Impressies en een mondelinge toelichting geven een doorkijkje naar de toekomst. Daarnaast zijn er brugwachtershuisjes tijdelijk door kunstenaars ingevuld, waar mensen uitgenodigd worden om binnen te komen. Ze laten elke dag opnieuw aan voorbijgangers zien dat het kanaal in ontwikkeling is.

De oogst van het proces

De oogst van alle participatiebijeenkomsten is zoveel mogelijk verwerkt in het Inspiratiedocument en per deelgebied terug te vinden in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de overkoepelende thema's die in de bijeenkomsten aan de orde kwamen. Bijlage 1. Uitvoeringsstrategie geeft aan hoe in de toekomst met initiatieven wordt omgegaan. In Bijlage 2. zijn de pitches en dromen van deelnemers opgesomd en de stakeholdersessies samengevat en is aangegeven hoe we deze verwerkt hebben.

Varen met de Raadscommissie Ruimtelijke ontwikkelingen en Beheer en de Stuurgroep aan het begin van het opstellen van het Inspiratiedocument, oktober 2016.

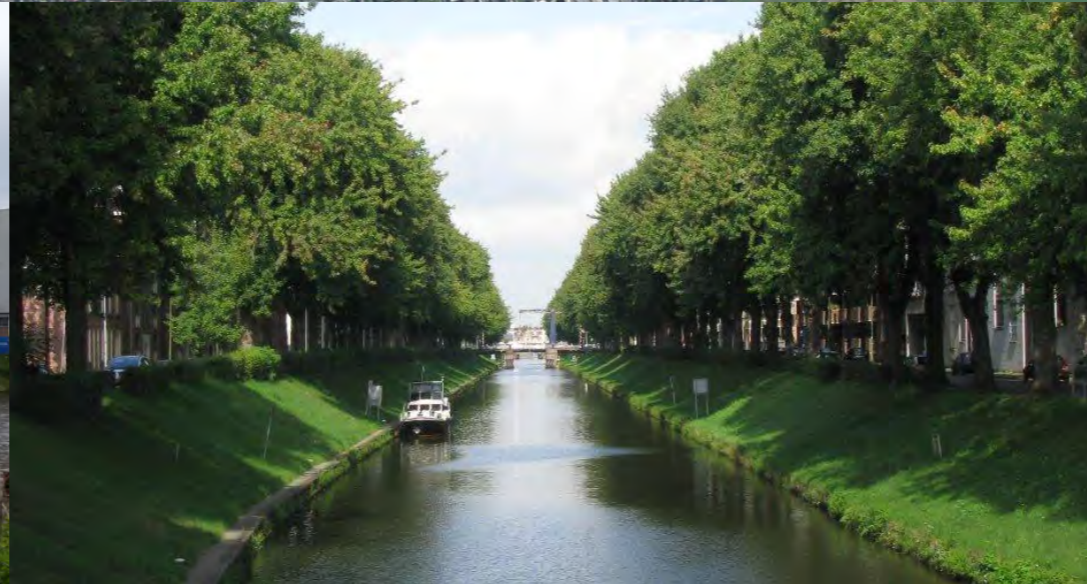

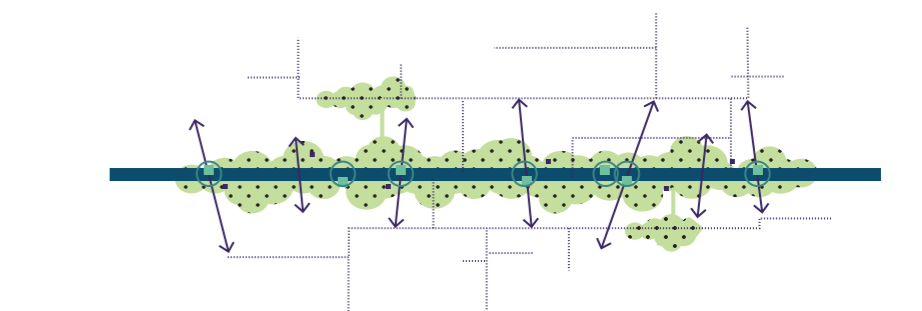
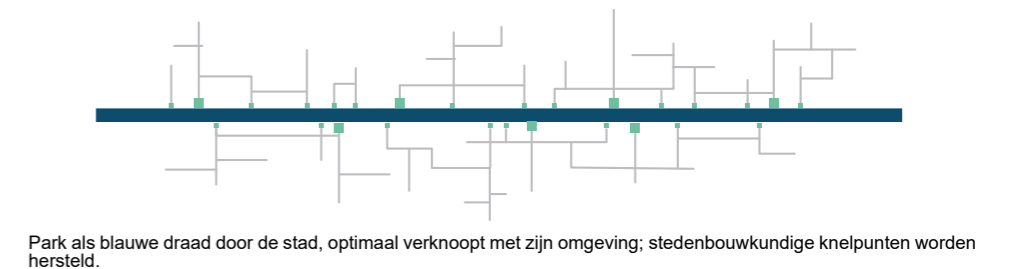
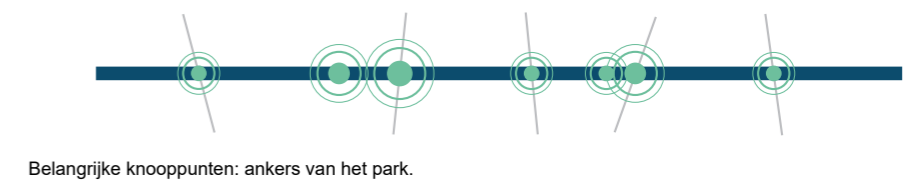
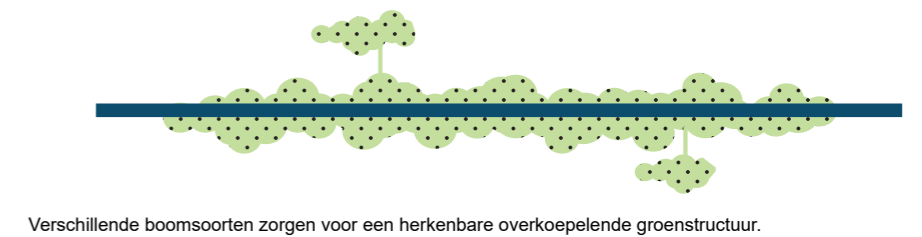
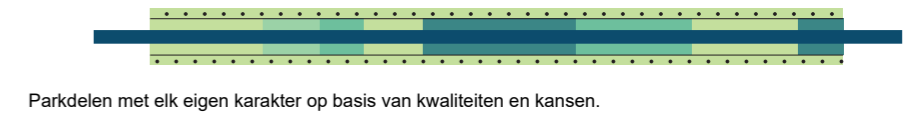
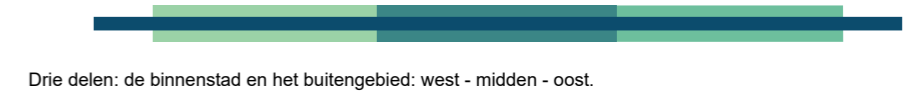
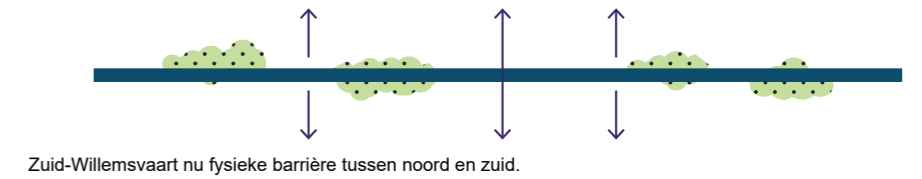
Interactieve kwartiermakers: insta-cruise, bruggen voorzien van logo Zuid-Willemspark, vlonders en een speciale layar-app.

Week van het Zuid-Willemspark; presentatie tijdens de Avond van het Zuid-Willemspark (30 januari 2017), geeltjes plakken met je ideeën en stakeholdersessie 'Bewoners' in Week van het Zuid-Willemspark (13 - 18 februari 2017).

3. Ruimtelijk concept en basisprincipes Zuid-Willemspark

Ruimtelijk concept Zuid-Willemspark

Het Zuid-Willemspark is een aaneenschakeling van verschillende landschappen met elk zijn eigen kwaliteiten. De hoofdingrepen voor de ontwikkeling van het park zijn het aanplanten van bomen, het verbinden van het park met zijn omgeving en het zoveel mogelijk toegankelijk (en openbaar) maken van de oevers. Het basisconcept (zoals rechts in het schema uitgelegd wordt) geldt in principe voor alle verschillende landschappen, maar elk landschap heeft zijn eigen zwaartepunt. Zo wordt er onderscheid gemaakt in variëteiten van bomen in de deelgebieden oost, midden en west. Verder wordt het Zuid-Willemspark verknoot in zijn omgeving. Vast en tijdelijk programma zorgt voor reuring en maakt het Zuid-Willemspark tot een nieuw fenomeen in 's-Hertogenbosch.

Verbinden

Routes op, over en langs het water verankeren het park in de stad en leggen nieuwe verbindingen met Den Dungen en Engelen. Er worden nieuwe fysieke verbindingen gemaakt met bruggen en hierdoor worden stedenbouwkundige knelpunten worden hersteld, zoals de fysieke barrière die het water creëert tussen de noord- (het eiland) en zuidzijde van de Stadstraverse. Op één van de oevers wordt een doorgaande fietsroute voorzien en op beide oevers een extensief wandelpad, mits de gronden in eigendom zijn van de gemeente en er

voldoende ruimte is. Privatisering van oevers wordt waar mogelijk voorkomen. Op plekken waar vervoersstromen bij elkaar komen, ontstaan knooppunten. De watertaxi verbindt het buitengebied met de binnenstad, net zoals (nieuwe) ommetjes en fietsroutes. Het verknopen van ecologie, cultuurhistorie en recreatie verankert het Zuid-Willemspark stevig in zijn omgeving. De historische vestingwerken worden visueel geheeld.

Groen

De overkoepelende identiteit van het Zuid-Willemspark zal vooral worden bepaald door de groenstructuur. Over de hele lengte van het kanaal worden op strategische plekken bomen geplant die de verschillende parkdelen markeren en de biodiversiteit vergroten. De bomen verknopen het kanaal ruimtelijk met zijn directe omgeving en zorgen voor herkenbaarheid.

Identiteit

De groen-blaue identiteit van het Zuid-Willemspark wordt versterkt door een stoere huisstijl voor de ruimtelijke inrichting. Diezelfde huisstijl is vanaf het begin van het project ingezet voor communicatieve doeleinden en placemaking. Tijdelijke ingrepen en evenementen op en rond het kanaal zijn expliciet onderdeel van de transformatiestrategie.

Overkoepelende groenstructuur verknoopt het Zuid-Willemspark met overige parken en groengebieden in 's-Hertogenbosch.

1. Beplanting

Op de oevers van de Zuid-Willemsvaart kunnen bomen worden geplant die het park herkenbaar maken. Bomen hebben een positieve invloed op het klimaat, met name op het verminderen van temperatuurstijgingen en het voorkomen van hittestress. In de buitengebieden (oost en west) is een combinatie mogelijk van bomen en struweel. Als er op dit moment al bomen staan, kunnen de structuren worden aangevuld en/of vervangen als hier noodzaak toe is door ziekte en uitval.

Variatie

Een lossere plantverband, waarin ook open plekken aanwezig zijn, en variatie in boomgroottes kan, met name in het stadspark, bijdragen aan een goede balans tussen beschaduwde en zonnige plekken en/of routes. Ook kan variatie ontstaan in soorten, bomen met sierwaarde en/of vruchten. Hierdoor kunnen zowel de biodiversiteit, belevingswaarde als de gebruikswaarde van het Zuid-Willemspark toenemen.

Waar het gebruik het toe laat, kunnen wegprofielen worden versmald en kan langs de vaart (meer) ruimte ontstaan voor een parkinrichting met gras, bomen, routes en verblijfsplekken. Een van de voorbeelden waar kansen kunnen liggen om de weg te versmallen en de oever in te richten als park, is de Maastrichtseweg (zie blz 21).

Herkenbaar park met biodiversiteit, gebruiks- en belevingswaarde is mogelijk door het aanplanten van bomen in een lossere plantverband, met variatie in zowel soorten als boomgroottes.

Wilg

Els

Acacia

Magnolia

Wilg

Zomereik

Lijsterbes

Meidoorn

Prunus

Prunus

Sorbus aucuparia

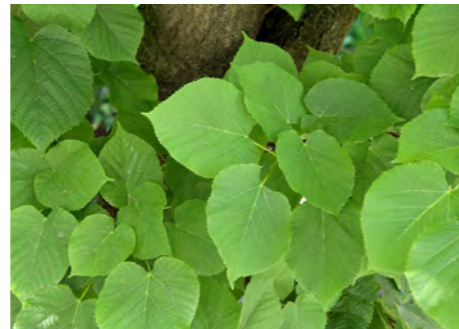
Crataegus laevigata

Berk

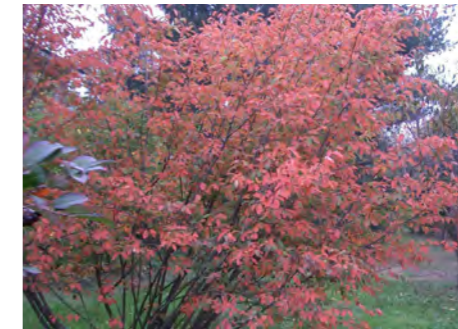
Vruchtbomen

Linde

Blazenboom

Krent

Berk

West

Tussen de Ertveldplas en Engelen worden losse bomen afgewisseld met boomgroepen en struweel. Op een groot aantal plekken zijn er helemaal geen bomen en/of struikvormers aanwezig. Het westelijke deel van het Zuid-Willemspark heeft op dit moment een prominente laan van populieren tussen het Engelse Gat en Sluis Engelen.

Plantwijze

Waar gaten vallen in de bestaande lanenstructuur van populieren op de dijk worden niet automatisch bomen teruggeplaatst. Dit in verband met het beleid van het Waterschap om beschadiging van de dijk (primaire waterkering) te voorkomen. Ook om ecologische redenen, de wens voor bloemrijke dijken, zijn populieren in de toekomst niet de meest gewenste soort. Nieuwe aanplant van struikvormers kan in lossere verband plaats vinden, waardoor meer afwisseling zal ontstaan tussen zonnige en beschaduwde plekken.

Soorten

Voorgesteld wordt om in dit deelgebied voor een variatie van inheemse boom- en struikvormers te kiezen. Soorten die bijdragen aan het Zuid-Willemspark zijn onder andere: wilg, els, lijsterbes, kornoelje, meidoorn, sleedoorn, kardinaalsmuts en hazelaar.

Midden

De Van Veldekegade en Maastrichtseweg (zuid) kenmerken zich door een dubbele laan van lindes. In het stuk tussen Citadel en de Ertveldplas worden losse bomen afgewisseld met boomgroepen en open plekken.

Plantwijze

Het stadspark, het gedeelte binnen de vestingwerken, kenmerkt zich door een laan van zilveresdoorns (*Acer saccharinum*). De esdoorns geven door hun grootte schaduw op de taluds van de vaart. Als in dit tracé bomen uitvallen, worden deze nu 'automatisch' door een jonge zilveresdoorn vervangen. In de toekomst kunnen bomen die uitvallen in een lossere verband en met variatie in boomgroottes worden teruggebracht. Ook kan vaker gekozen worden voor het behouden van open plekken. Samen met een lossere plantverband en minder hoge bomen (2e en 3e grootte bomen) kan hierdoor een goede balans tussen beschaduwde en zonnige plekken en/of routes ontstaan. Variatie in soorten en gebruik van bomen met sierwaarde en/of vruchten, dragen bij aan de herkenbaarheid en gebruikswaarde van het park

Soorten

In het stedelijke gedeelte van het Zuid-Willemspark kan gekozen worden voor uitheemse meer exotische soorten (bijvoorbeeld de bijenboom), voedsel- en bloeiende bomen. Soorten die binnen het Zuid-Willemspark kunnen passen zijn vogel-, vlinder- en bijenlokkende soorten als sierkersen, bijenboom, lindes, acacia, blazenboom.

Oost

De Zuidoevers hebben voor een deel een herkenbare lanenstructuur. Tussen Dungense brug en A2 staan er op dit moment aan de noordzijde van het kanaal helemaal geen bomen. Tussen A2 en Lambouijbrug staan er aan de noordzijde jonge bomen in de smalle berm tussen vangrails en kanaal.

Plantwijze

De volwassen bomen (met name aan de zuidzijde) maken op dit moment het talud kwetsbaar. Bij verzadiging van het talud is er kans op bodemverschuivingen. Als er gaten in de lanenstructuur vallen en er geen bomen kunnen worden geplant door beperkingen vanuit de veiligheid (bijvoorbeeld op de waterkerende dijk aan de zuidzijde van het kanaal) wordt naar oplossingen gezocht om een doorgaande beplanting toch mogelijk te maken en in dit kader wordt voorgesteld om in dit deelgebied voor variatie van inheemse struikvormers te kiezen. Nieuwe aanplant van struikvormers kan in lossere verband plaats vinden, waardoor meer afwisseling zal ontstaan tussen zonnige en beschaduwde plekken.

Soorten

Soorten die bijdragen aan het Zuid-Willemspark zijn onder andere: krent, berk, zomereik, els, wilg, lijsterbes, kornoelje, meidoorn, sleedoorn, kardinaalsmuts en hazelaar.

2. Verbinden

Verbinden betreft niet alleen het creëren van fysieke verbindingen. Het verbinden van onder meer mens, landschap, economie, ecologie en geschiedenis voegt een extra dimensie toe aan de stad. Deze gelaagdheid zorgt ervoor dat sommige locaties vanuit de basis worden aangemerkt als bijzondere plekken, zoals bijvoorbeeld de Engelse Dijk, die natuurgebieden met elkaar verbindt. Daar kan het verhaal van de linie 1629 verteld worden en die daarnaast een prachtige fietsroute vormt langs de Dieze.

Het Zuid-Willemspark kan functioneren als verbindende factor tussen gebieden en wijkdelen, tussen bevolkingslagen en bevolkingsgroepen, tussen heden en verleden, tussen mens en natuur. Door bijvoorbeeld het openstellen van de tuinen en horeca van zorgcomplex Nieuwehagen kan er sociale interactie plaats vinden tussen verschillende doelgroepen (senioren, kinderen, jongeren, daklozen, kinderen). De voorgestelde brug in het verlengde van de Tolbrugstraat naar zorgcomplex Nieuwehagen, die het 'eiland' met de stad kan verbinden, kan een bijdrage leveren aan het verbinden van deze werelden.

Een watertaxi kan zorgen dat wijken met de binnenstad en het station worden verbonden. Als start kan de watertaxi enkele haltes aan doen (bij evenementen). In de toekomst kunnen gefaseerd meer haltes toegevoegd worden.

Het park biedt mogelijkheden voor een fietsroute vanuit het Kanaalpark langs het Máximakanaal tot het Maasoeverpark aan de Maas.

Ommetjes kunnen het Zuid-Willemspark verknopen met de groengebieden in haar omgeving.

Basisprincipe 3: Routing en fysieke verbindingen noord-zuid

Bestaande en mogelijke nieuwe bruggen verbinden de oevers zorgen voor de aansluiting van (recreatieve) routes op mogelijke nieuwe routes in het Zuid-Willemspark. Deze fietsroutes en ommetjes verknopen het park met groengebieden in de omgeving. Een doorgaande fietsroute vanaf het Máximakanaal tot aan de Maas kan zorgen dat het Kanaalpark, het Maasoeverpark en het Zuid-Willemspark met elkaar verbonden worden.

Een watertaxi kan een nieuwe vervoerslaag aan de stad toevoegen en de beleving van 's-Hertogenbosch als waterstad versterken. Vanaf het water heeft de stad een eigen karakter en mooie historische, groene, maar ook rauwe industriële kanten. Een watertaxi kan zorgen voor snel vervoer tussen oost en het centrum en west en het centrum. Fort Crèvecoeur ligt hierdoor op steenworp afstand van de binnenstad en een bezoekje aan kunstlocatie Würth kan gecombineerd worden met een wandeling in de Dungense Polder. Ter plaatse van Sluis 0 kan de route waarschijnlijk beter opgeknipt worden, omdat de sluis vertragend zal werken op de vaartijd, door de tijd die het schutten kost. Op korte termijn kan worden gestart met het faciliteren van een aantal haltes om een watertaxi mogelijk te maken, waarna het netwerk stap voor stap kan worden uitgebreid. Het aantal haltes kan variëren in de tijd. Ook als ze niet gebruikt worden hebben ze gebruikskwaliteit als vissteigers en verblijfsplekken. De watertaxi heeft geen tot weinig ruimtebeslag op de oevers, wat belangrijk is in het beschermd stadsgezicht van het binnenstadstracé.

Mogelijkheden voor een Watertaxi; er kan worden gestart met het faciliteren van een beperkt aantal haltes (dichte zwarte bolletjes) om een watertaxi mogelijk te maken, waarna het netwerk stap voor stap kan worden uitgebreid. Het aantal haltes kan variëren in de tijd, de haltes hebben gebruikskwaliteit als ze niet gebruikt worden en hebben weinig ruimtebeslag op de oevers en de beleving van 's-Hertogenbosch als waterstad kan worden versterkt.

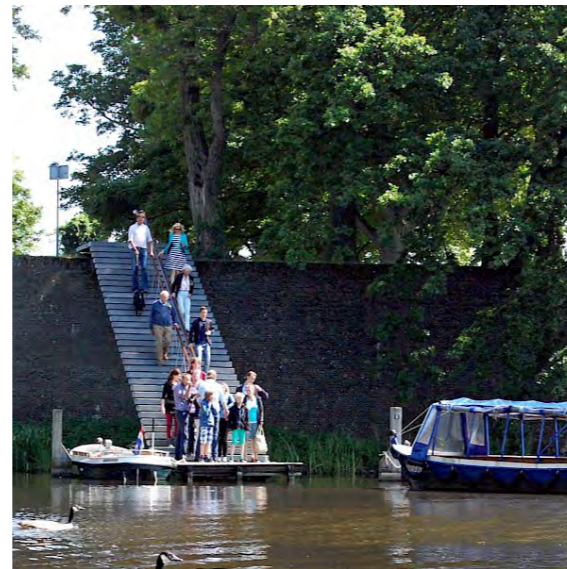
Mogelijk netwerk van fietsroutes; een doorlopende route van oost naar west zorgt ervoor dat het Máximakanaal door middel van het Zuid-Willemspark met de Maas kan worden verbonden, en kan tegelijkertijd een weefsel van fietsroutes ontstaan in de stad, verbonden via het park. Mogelijke nieuwe verbindingen over de vaart zijn aangegeven met een blauwe lijn.

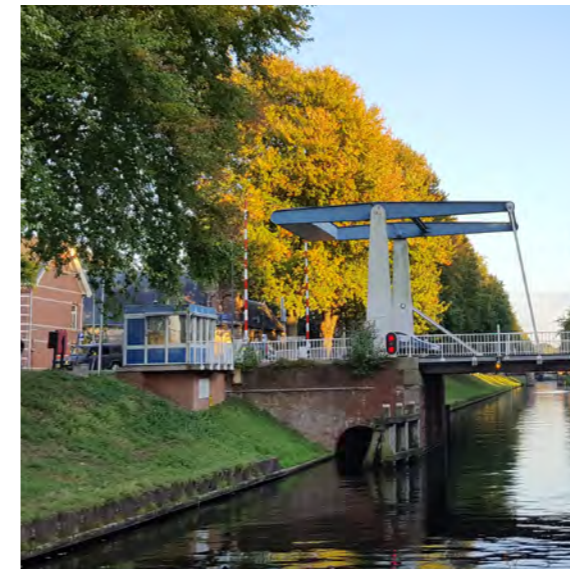
Nieuwe ommetjes ontstaan door bestaande wandelroutes aan te takken op de mogelijke nieuwe routes in het Zuid-Willemspark. Hierdoor kunnen verbindingen ontstaan met zowel de groengebieden in de naaste omgeving (Oosterplas, Prins Hendrikpark, Zuiderpark), als met het Kanaalpark en het Maasoeverpark. Mogelijke nieuwe verbindingen over de vaart zijn aangegeven met een blauwe lijn.

Uitwisseling van verschillende verkeersstromen; watertaxi, openbaar vervoer, fiets kan mogelijk gemaakt worden.

Bestaande opstaphalte rondvaartboot 's-Hertogenbosch.

De bruggen met de brugwachtershuisjes markeren de knooppunten in de binnenstad.

De onderzijde van de bruggen (Spoorbrug, Lambooibrug, Diezebrug) kunnen aantrekkelijk vormgegeven worden. Dat biedt kansen voor functies, die nog niet aanwezig zijn of functies ten behoeve van de watersport en recreatie op het land.

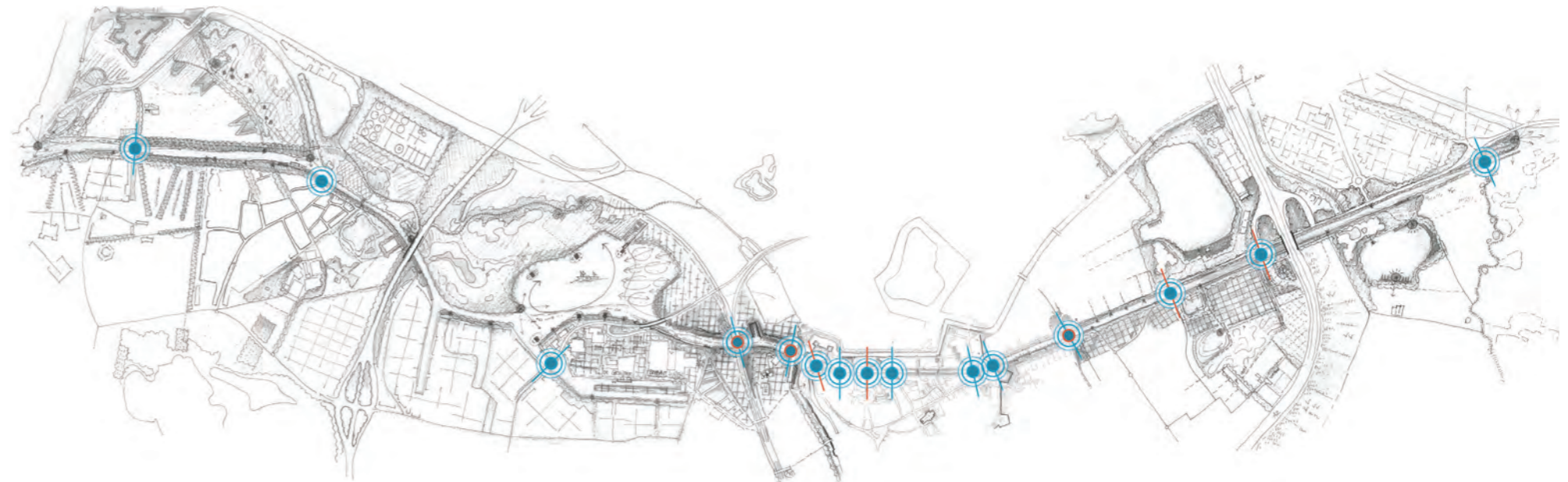

4. Knooppunten

De knooppunten zijn de ankers van het Zuid-Willemspark. Op deze plekken kan in de toekomst uitwisseling plaatsvinden van verschillende vervoersstromen: watertaxi, openbaar vervoer, wandel- en fietsroutes. Ook kunnen horeca en voorzieningen als fietsverhuur hier een plek krijgen. De knooppunten kunnen verschillende doelgroepen voorzien in hun behoeftes. Zowel bewoners, passanten (kort verblijf) als recreanten (langer verblijf) kunnen met name vanuit de knooppunten gebruik maken van het park. Fietsers kunnen in de toekomst bijvoorbeeld van het ene naar het andere punt fietsen, hun fiets inleveren en teruggaan met de watertaxi en/of openbaar vervoer.

Op sommige locaties worden nieuwe bruggen voorgesteld. Zo kan de Oosterplas met de Meerendonk worden verbonden en kan ook de oude verbinding tussen Citadel en binnenstad worden hersteld.

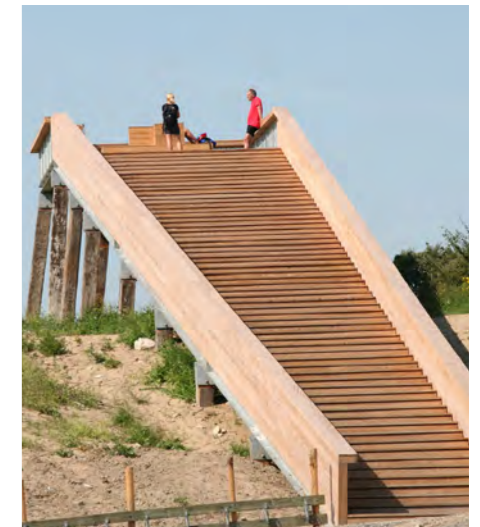
Onder (bestaande) bruggen (Spoorbrug, Diezebrug, Lambooibrug) kunnen voorzieningen worden gerealiseerd ten behoeve van de watersport (douches, winkeltje, havenkantoor), jongeren, ateliers en ontmoetingsplekken. Een aantrekkelijke vormgeving zorgt ervoor dat er aangename verblijfsplekken ontstaan en nieuwe kwaliteiten voor zowel de buurt als voor de gehele stad, zodat de bruggen meer kunnen worden dan alleen een civieltechnisch kunstwerk.

Knooppunten / condensatiepunten; locaties waar meerdere soorten vervoersstromen (watertaxi, openbaar vervoer, routes) bij elkaar komen en er uitwisseling plaats kan vinden tussen verschillende activiteiten en manieren van vervoer. Locaties waar horeca en/of voorzieningen (bijvoorbeeld t.b.v. de watersport, jongeren, horeca, transferium of fietsverhuur) een plek kunnen krijgen (oranje cirkel). Er worden nieuwe bruggen (oranje lijn) gerealiseerd en onder bestaande bruggen is ruimte voor voorzieningen.

De oevers kunnen worden ingericht met verblijfsplekken in de vorm van banken, zitelementen, dorps- of buurttafels, nesten, tribunes, visvlondertjes etc., die familie van elkaar zijn, door hun detaillering, materialisering en kleurgebruik.

De huisstijl vormt samen met de beplanting de basis van het Zuid-Willemspark en zorgt voor herkenbaarheid.

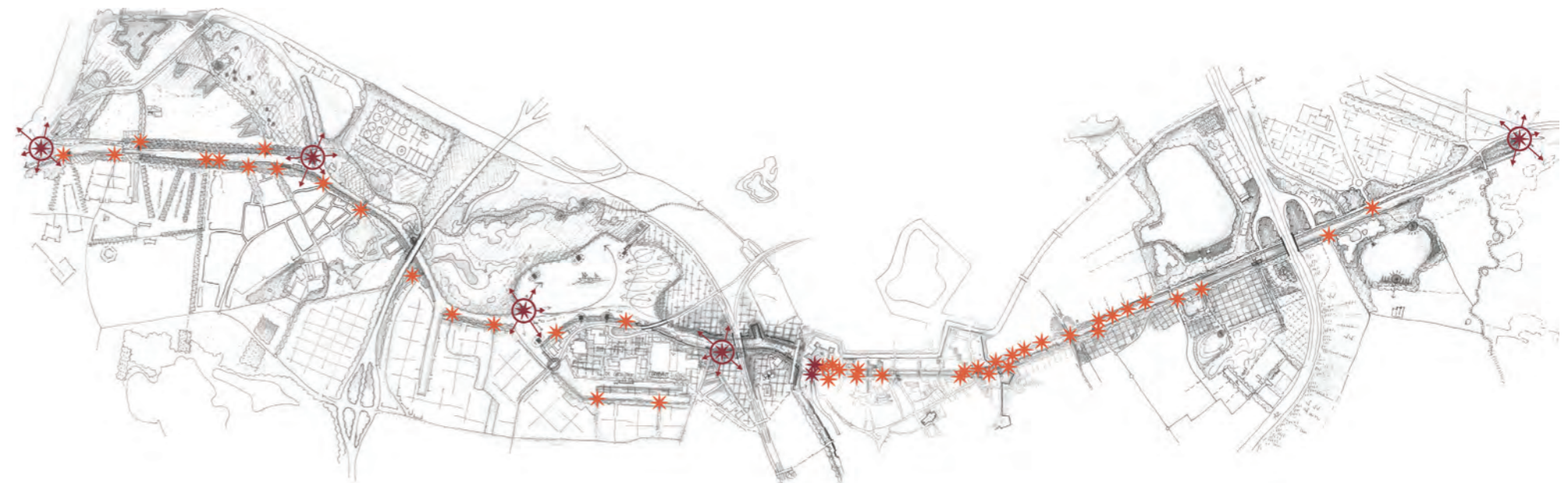
Ook vlondervaden en watertaxihaltes passen in de huisstijl met hun detaillering, materialisering en het kleurgebruik

Waar waterwegen splitsen / samenkomen, kunnen bijzondere uitzichtpunten deze plekken markeren.

5. Huisstijl

Het Zuid-Willemspark vraagt om een stoere huisstijl. Een familie van meubilair kan zorgen voor een herkenbare identiteit. Nesten, vlonders, uitkijpunten, banken, tribunes, dorps- en buurttafels, trappen en vissteigertjes en watertaxihaltes horen bij deze familie. Gekozen kan worden voor robuuste materialen en een grove detaillering als verwijzing naar de voormalige scheepvaart. Stadshout, innovatieve materialen, producten uit biomassa die vrij komt langs de vaart, kunnen hiervoor gebruikt worden. Het meubilair kan afgestemd worden op verschillende doelgroepen, bijvoorbeeld banken met een hoge zit en rugleuning voor ouderen, tafels met stroompunten en een graffitiwand voor jongeren, (natuurlijke) speelaanleidingen voor kinderen. Daarnaast is het wenselijk om een kleurenpalet vast te leggen voor overige inrichtingselementen, dat past bij het stoere karakter van de vaart. Dit palet dient als basis voor onder meer brugleuningen, hekwerken en de brug- en sluiswachtershuisjes. Voor tijdelijke voorzieningen als boompalen en gietranden kunnen producten van afbreekbaar materiaal (van de biomassa uit het park) worden gebruikt. Voor alle inrichtingselementen geldt dat de waterkwaliteit en ecologische kwaliteit van het water bij het aanbrengen van nieuwe elementen gewaarborgd moet worden.

Als start van het Zuid-Willemspark kunnen op bijzondere plekken (bijvoorbeeld voor de Citadel, nabij Sluis 0, op de Tramkade) banken worden geplaatst en bosjes aangeplant, die het biodiverse karakter van het park onderstrepen.

Bijzondere plekken op de uiteinden van het stedelijk weefsel (kleine sterretjes), aangevuld met een aantal landschappelijke- of architectonische uitkijpunten op locaties waar verschillende waterstromen bij elkaar komen kunnen het Zuid-Willemspark herkenbaar maken. De uitzichtpunten op de Citadel en Boompoot (kleine rode sterretjes) zijn al aanwezig en geven een bijzonder uitzicht op de omgeving en de historische binnenstad.

Mogelijkheden voor tijdelijke initiatieven; horecapunten, optredens, evenementen en sportwedstrijden, maar ook tijdelijk vervoer bij grote evenementen.

Mogelijkheden voor sportwedstrijden als beachvolleybal (hier op Hofvijver, Den Haag).

Mogelijkheden voor concerten op en aan het water.

Jazz in Duketown met eventueel satellietlocatie op de vaart.

Bossche Waterweek vindt al plaats in het Zuid-Willemspark.

Actieve evenementen op- en aan het water; gezondheid en welzijn voorop.

Mogelijke nieuwe verblijfsplekken en tribunes in het Zuid-Willemspark kunnen dienst doen als geschikte locatie of satellietlocaties van tijdelijke evenementen als Streekmarkten, Bourgondisch Den Bosch en wijnfestivals.

6. Programma (tijdelijk en permanent)

Tal van (terugkerende) succesvolle evenementen passeren jaarlijks de revue in 's-Hertogenbosch. Juist nu 's-Hertogenbosch zo'n populaire bestemming is door zijn Vestingwerken en Jheronimus Bosch Jaar, is er kans om dit succes uit te breiden. Het Stadspark kan het nieuwe verblijfsgebied in de binnenstad naast de Markt en de Parade worden en biedt een podium voor evenementen en initiatieven: De Bossche Waterweek, Jazz in Duketown, Bosch Parade, Theaterfestival Boulevard, Intochten (Sinterklaas en carnaval), Het Nederlands Speciaalbierfestival en Bourgondisch Den Bosch. Ze kunnen allemaal een plekje krijgen in het nieuwe Zuid-Willemspark. Soms in de vorm van een satellietlocatie van een bestaande festivallocatie, soms als nieuwe activiteit. Tijdelijke drijvende pontons kunnen podia bieden voor matinee-concerten ter aankondiging van grote evenementen zoals Theaterfestival Boulevard. Ondernemers kunnen tijdelijk een plek krijgen voor hun foodtruck of koffietentje, al dan niet als satellietlocatie van hun bestaande zaak.

Het gebruik en de (tijdelijke) invulling van het Zuid-Willemspark zorgen ervoor dat de binnenstad wordt vergroot en de groeiende toeristenstroom aan kan. Op strategische locaties worden trappen, vlonders, verblijfsplekken en tribunes gerealiseerd, die als basis kunnen dienen voor tijdelijk programma.

**ZUID-WILLEMSPARK
ACTIVITEITENKALENDER**

2017	wanneer	wat	waar	
   	JULI 8 t/m 9 juli 22 juli 29 juli leder weekend	Festival van Het Levenslied Muziek op de Zuid-Willemsvaart Natuurtocht Informatieve vaartocht	Stadspark* Stadspark Diezemoeding Zuid-Willemspark	
	AUGUSTUS 3 t/m 13 augustus 6 augustus leder weekend	Theaterfestival Boulevard Streekproductenmarkt Informatieve vaartocht	Stadspark* Den Dungen Zuid-Willemspark	
	SEPTEMBER 3 september 7 t/m 10 september 8 t/m 9 september 9 t/m 10 september 14 t/m 17 september	Jeroen Bosch Dweilfestival Bourgondisch 's-Hertogenbosch Kings of Colors Festival Open monumentendag; tour per watertaxi Bossche Waterweek	Stadspark* Stadspark* Tramkade Zuid-Willemspark Zuid-Willemspark	
	OKTOBER 10 oktober 14 t/m 15 oktober 31 oktober	Dag van de Duurzaamheid Bosch wijnfestival Halloweennacht	Zuid-Willemspark Stadspark Crèvecoeur	
	NOVEMBER 3 t/m 12 november 12 t/m 13 november 19 november	November Music Paul Veenemansprijs (roeien) Intocht Sinterklaas	Stadspark* Zuid-Willemspark Stadspark	
	DECEMBER 17 december t/m 7 januari 2018	Activiteiten rondom kerst	Stadspark*	
	2018			
	JANUARI 28 januari	Wintertocht	Dungense polder	
	FEBRUARI 11 februari 24 t/m 25 februari	Intocht Jeugdprins Wilgen knotten	Stadspark* Diezemoeding	
	MAART 17 maart 25 maart	De kanaalloop Voorjaarsconcert	Zuid-Willemspark Ertveldplas	
APRIL 26 april 27 april	Vuurwerk Koningsnacht Vrijmarkt	Tramkade Stadspark		
MEI 6 mei 12 mei 20 mei	Nederlands Speciaalbierfestival Bossche Scoutingdag Vestingloop	Stadspark* Stadspark* Stadspark*		
JUNI 1 t/m 4 juni 16 juni 22 t/m 24 juni 24 juni	Jazz in Duketown Dag van de Architectuur De Bosch Parade Kunstroute	Stadspark* Van Veldekekade Stadspark Diezemoeding		

* satellietlocatie van bestaand festival en/of locatie

Een selectie van mogelijke activiteiten in het Zuid-Willemspark.

Vlinder-, vogel-, bijenlokkende beplanting kunnen zorgen voor biodiversiteit.

Een park voor en door burgers; crowdfunding en nutstuinen kunnen draagvlak en verantwoordelijkheid creëren.

Bestaande ecologische verbindingzone langs de Stadsdommel.

Mogelijk hergebruik van materialen die uit het Zuid-Willemspark worden gewonnen.

Mogelijkheden voor het opwekken van energie; door biomassa en / of waterkracht.

Benutten van mogelijkheden voor het duurzaam omgaan met energie en hulpbronnen bij aanleg van het park, aanleg van voorzieningen en bij de organisatie van evenementen.

7. Duurzaamheid

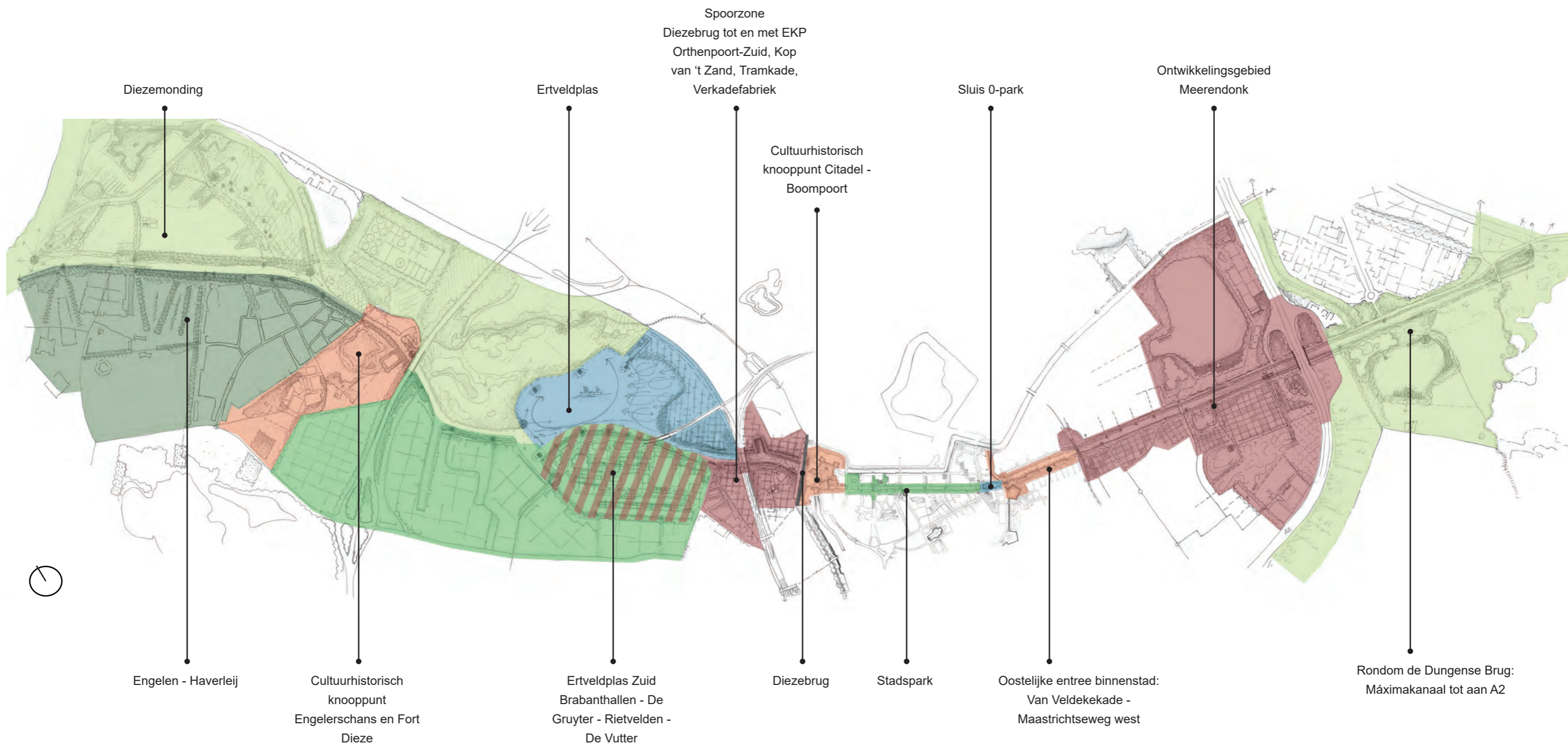
De gemeente heeft de ambitie om in 2050 een klimaatneutrale stad te zijn: duurzaam wonen en werken zonder negatieve invloed op het klimaat. Het Zuid-Willemspark kan ruimte bieden aan een deel van deze ontwikkelingen. Het opwekken van energie, hergebruik van materialen, nutstuinen, biodiversiteit (vlinder-, vogel- en bijenlokkende, vruchtdragende beplanting) zijn allemaal duurzaam op hun eigen manier, voor zowel mens als natuur. Hierbij dient wel rekening gehouden te worden met de kosten voor beheer en onderhoud. Crowdfunding creëert draagvlak en maakt burgers, bestuurders, bedrijven en belanghebbenden verantwoordelijk voor hun fysieke leefomgeving. Ook innovaties en prijsvragen voor duurzame ontwikkeling kunnen bijdragen aan de realisatie van de ambitie van de stad. De Ertveldplas is met name geschikt voor warmte- koudeopslag en de spuisluis bij Crèvecoeur kan energie opwekken, door middel van waterkracht, producten kunnen gemaakt worden uit natuurvezels en/of het gebruik van lokale reststromen. Bij het plaatsen van nieuwe bomen in het Zuid-Willemspark kan de gietrand bijvoorbeeld van biobased-materiaal zijn. Dit is afbreekbaar en gaat uiteindelijk op in het landschap. De gemeente 's-Hertogenbosch streeft naar een groene, gezonde en leefbare stad voor mens, plant en dier en wordt gewerkt aan een samenhangend natuurnetwerk in de stad. Dit verbindt niet alleen de natuur in de bebouwde kom, maar ook stadsnatuur met de natuur buiten de stad. De ecologische verbindingzones langs Dieze, Aa en Dommel spelen hierin een grote rol.

Duurzame en circulaire stad; verschillende vormen van energie opwekken en mogelijkheden voor milieuvriendelijke(re) bedrijventerreinen. De (deels uitgevoerde (lijn) en deels nog uit te voeren (streepjes)) ecologische verbindingzone langs de Dommel, Aa en Dieze zorgen voor natuur in de stad. Biodiversiteit (transparant groen) door aanplant van verschillende soorten bomen, verknoot het Zuid-Willemspark met andere natuurgebieden in de omgeving. Benutten van mogelijkheden voor het duurzaam omgaan met energie en hulpbronnen bij aanleg van het park, van voorzieningen en bij organisatie van evenementen.

4. Deelgebieden Zuid-Willemspark

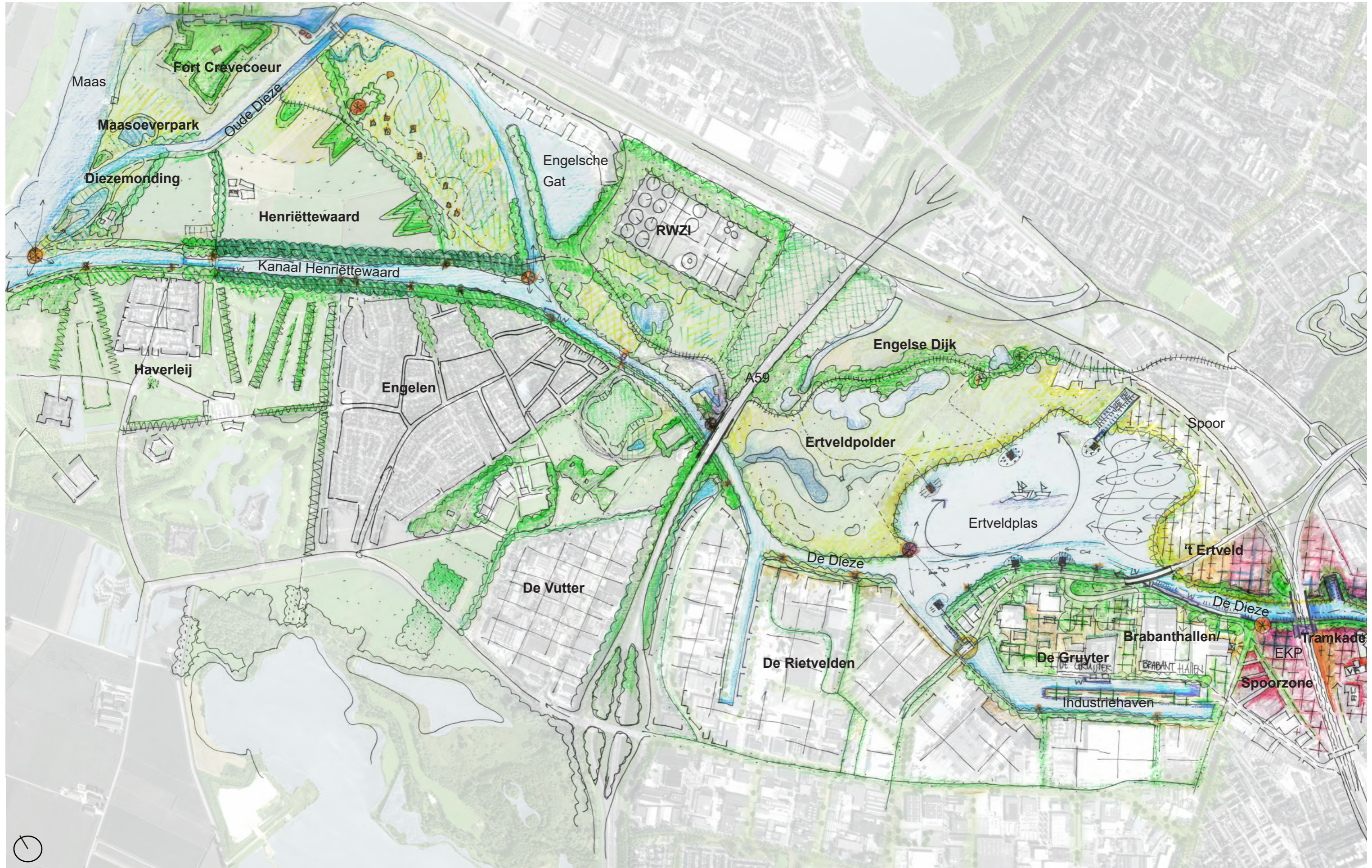

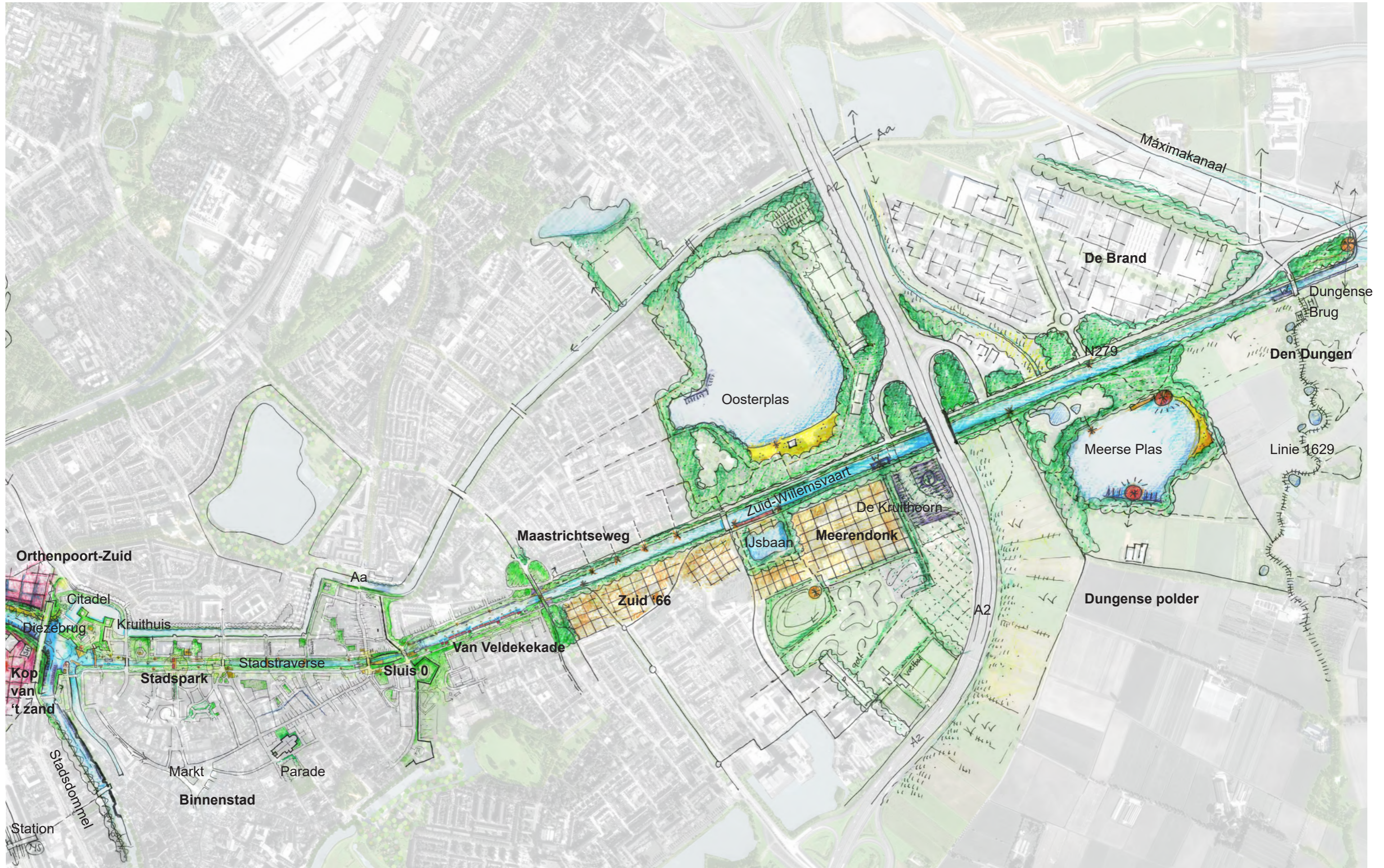

Indeling in deelgebieden

De deelgebieden worden beschreven van bovenstrooms naar benedenstrooms, dus van het Máximakanaal tot aan de Maas. De deelgebieden worden op deze manier onderscheiden, doordat ze in andere plannen van de gemeente als één plangebied beschouwd worden, door hun landschappelijke voorkomen of omdat ze van oudsher één gebied vormen.

In dit hoofdstuk wordt per deelgebied ingegaan op de context: het ruimtelijk beeld, plannen die spelen en de input vanuit het communicatieproces. Vervolgens worden de ruimtelijke mogelijkheden voor het ontwikkelen van het Zuid-Willemspark beschreven, onder andere groen, infrastructuur en gebruik. Ook wordt ingegaan op plekken en inrichtingselementen (bruggen, verblijfsplekken), die aandacht behoeven.

- Ontwikkelingsmogelijkheden voor natuurwaarden op de oevers van de watergang bij verminderen van piekafvoer naar Aa en mogelijkheden voor wandelpad aan zijde van De Brand
- Mogelijkheden voor markant landschappelijk uitkijkpunt
- Knooppunt Dungense Brug met mogelijkheden voor een passanten-haven (dagrecreanten), locatie halte watertaxi horeca met parkeren, etc
- Aanplanten van bomen soorten, zie blz. 17
- Verbinding van de natuurlijke zones langs de Keerdijk, kanaal en de A2
- Mogelijke recreatieve attractie plas met horeca nabij bestaande strand
- Mogelijkheden ontwikkelen natuurwaarden en vergroenen motorcrossterrein, verblijfsplek op oever
- Kans voor ontwikkelen natuurwaarden, mogelijk toegankelijk maken oevers door aanleg extensieve wandelpaden
- Recreatie mogelijk in relatie tot hertogboeren / agrarisch landschap; bijzondere plek met extensief recreatief verblijf op het water aan zuidzijde plas
- Natte plas - dras verbinding Dommeldal - Aa-dal langs de A2 (met reservering voor aanpassing van knooppunt A2)
- Droge ecologische verbinding Dommeldal - Aadal langs de Keerdijk

Mogelijkheden voor fietsverhuur met eventueel fietsreparatieroket.

Bestaande horeca Dungense Brug.

Mogelijke watertaxihalte Dungense Brug.

Mogelijke aanlegsteigers voor passanten aan beide zijden van de vaart nabij de Dungense brug.

Mogelijke aanlegsteigers voor passanten en recreatievaart op beide oevers nabij Dungense Brug.

Mogelijkheden voor verblijfsrecreatie op de Meerse Plas; extensief recreëren in de natuur.

Context rondom de Dungense Brug

Hier ligt het Máximakanaal als nieuwe aftakking van De Zuid-Willemsvaart en dit is de reden dat de beroepsvaart niet meer door de binnenstad van 's-Hertogenbosch vaart en het Zuid-Willemspark ontwikkeld kan worden. Het beeld van de splitsing wordt bepaald door de N279 op de noordoever van het kanaal, die hoog over het Máximakanaal heen gaat. Op de oevers van het kanaal zijn langzaamverkeer routes aangelegd die aansluiten op de routes in het kanaalpark langs het Máximakanaal.

De zuidoever heeft een herkenbare lanenstructuur, maar de bomen maken het talud hier kwetsbaar: in natte periodes is er kans op bodemverschuivingen door verzadiging van het talud. De laan kan vanuit veiligheidsredenen waarschijnlijk niet gehandhaafd worden. Tussen Dungense brug en A2 staan er op dit moment helemaal geen bomen. Aan de noordzijde van het kanaal. Tussen A2 en Lamboijbrug staan er aan de noordzijde jonge bomen in de smalle berm tussen vangrails en kanaal.

Linie 1629 wordt hier doorsneden door de Zuid-Willemsvaart, de N279 en het Máximakanaal. In tegenstelling tot het gebied ten zuiden van de Zuid-Willemsvaart, waar de Linie 1629 samenvalt met de Poeldonkse dijk / Keerdijk, is de linie hier niet meer terug te vinden. Bedrijventerrein De Brand is ontsloten vanaf de N279 en ligt aan het nieuwe Máximakanaal. Langs de A2 ligt een watergang, die een deel van de piekafvoeren van de Zuid-Willemsvaart naar de Aa brengt. Sinds aanleg van het Máximakanaal is het bedrijventerrein omkaderd door water.

Landschap Dungense Polder (een deel is in eigendom Gemeente Sint-Michielsgestel)

Het open en agrarische gebied tussen de A2 en Den Dungen, de Kloosterstraat, is als onderdeel van de Groene Delta een belangrijke ecologische en landschappelijke schakel tussen het de Aa en de Dommel. Natuurontwikkeling is gericht op een natte ecologische verbinding onder invloed van kwel langs de A2 en een droge ecologische verbinding tussen het Aa-dal en het Bossche Broek langs de Keerdijk. Het gebied is in agrarisch gebruik en levert zijn (streek)producten voor een deel nog steeds aan de Bossche markt, net als vroeger. De Hertogboeren, een club enthousiaste agrariërs, gaan op een zorgvuldige manier met het landschap en de natuur om. Ze geven de bezoeker een kijkje in hun (boeren)leven en hun bijzondere landschap.

De Meerse Plas wordt gebruikt door diverse verenigingen: een duikschool, sportvissers en motorcrossers. Het strand wordt gebruikt door bewoners van Den Dungen. Het water is formeel aangewezen als zwembad.

Input vanuit communicatieproces

Horeca- en waterrecreatieondernemers hebben aangegeven dat zij mogelijkheden zien voor voorzieningen bij de Dungense brug, zoals parkeerplaatsen voor bezoekers en recreanten, een halte van de watertaxi, aanlegplaatsen voor diverse soorten boten (rondvaartboten, passanten, sloepen) en fietsverhuur. Rondom de Meerse Plas is aandacht gevraagd voor het koesteren en versterken van de natuurwaarden (dassen)

en voor het beter benutten van de Meerse plas voor recreatie en sociale veiligheid in de avonden door de Gemeente Sint-Michielsgestel.

Zuid-Willemspark rondom de Dungense Brug

Groen

Naast het planten van bomen op de oevers van de Zuid-Willemsvaart bestaat de wens om de overruimte langs wegen zoveel mogelijk te vergroenen met diverse soorten bomen (zie blz 17 voor de soorten). Overruimtes zijn bijvoorbeeld de (midden)bermen, oksels van de opritten van de A2 en N279 en de toegangen tot bedrijventerrein de Brand.

Waar geen bomen kunnen worden geplant door veiligheidsbeperkingen (bijvoorbeeld op de waterkerende dijk aan de zuidzijde van het kanaal) worden oplossingen gezocht om een doorgaande beplanting toch mogelijk te maken. Hier kan gekozen worden voor struikvormers. Alle beplanting kan zo worden geplaatst dat een balans ontstaat tussen beschaduwde en zonnige (open) plekken en routes. Op termijn zal meer variatie ontstaan in soorten (zie hiervoor bladzijde 17) langs het kanaal.

De bermen worden, zeker buiten de binnenstad, zo natuurlijk mogelijk beheerd ten behoeve van de natuur- en belevingswaarde.

Door aanpassingen van Sluis 0 kunnen op termijn de piekafvoeren via de watergang langs de A2 niet meer (volledig) nodig zijn. Op dat moment kunnen de taluds een meer natuurlijke inrichting krijgen met recreatief medegebruik van de oevers (wandelen).

Oost

Rondom de Dungense Brug
Máximakanaal tot aan A2

Mogelijkheden voor markant uitzichtpunt op splitsing van Máximakanaal en Zuid-Willemsvaart.

Mogelijkheden voor markant uitzichtpunt op splitsing van Máximakanaal en Zuid-Willemsvaart.

Mogelijk paviljoen Meerse Plas; recreëren in de natuur.

Meer mogelijkheden voor ommetjes rond de Meerse Plas.

Impressie van mogelijk knooppunt bij de Dungense brug.

Nieuwe voorzieningen (verblijfsplekken, parkeerplaatsen, routes, fietsverhuurpunten, enzovoort) kunnen zorgvuldig in groen ingepast worden.

Routing en infrastructuur

Fietsroutes

Binnen het Zuid-Willemspark worden de oevers waar mogelijk openbaar toegankelijk gemaakt en kunnen wandelpaden aangelegd worden als voldoende ruimte beschikbaar is. Op één van de oevers wordt een doorgaande fietsroute voorzien en op beide oevers een extensief wandelpad, mits de gronden in eigendom zijn van de gemeente en er voldoende ruimte is. Privatisering van oevers wordt zoveel mogelijk voorkomen.

Aan de noordzijde van het kanaal ligt in dit deelgebied een doorgaande fietsroute ('s-Hertogenbosch-Veghel). Aan de zuidzijde wordt de fietsroute verbeterd door de Poeldonkweg gedeeltelijk om te vormen tot fietsstraat.

Ommetjes voetgangers

Op de oevers van de vaart worden geen wandelpaden voorzien, omdat de ruimte hiervoor ontbreekt. De noordoever is langs de N279, ter hoogte van bedrijventerrein De Brand, niet toegankelijk en zolang beroepsvaart dit gedeelte van het kanaal gebruikt, zal het moeizaam blijven hier wandelpaden te maken.

Watertaxi

Door de Dungense Brug ook met een watertaxi te ontsluiten, kan hier een knooppunt ontstaan waar overstappen van het ene op het andere vervoer mogelijk is. Bezoekers kunnen worden gefaciliteerd door parkeerplaatsen en aanlegplaatsen voor passanten en rondvaartboten/sloepen te voorzien. Tevens kan fietsverhuur hier een plek krijgen, in combinatie met de bestaande horeca. Nieuwe voorzieningen kunnen zorgvuldig in het groen worden ingepast.

Gebruik

Verblijfsplekken op de oever

Een route uit de omgeving die in het Zuid-Willemspark uitkomt geeft aanleiding om een verblijfsplek te voorzien op de oever. De verblijfsplekken kunnen bestaan uit banken, zitelementen, buurttafels, nesten, tribunes, visvlondertjes, speelaanleidingen, enzovoort. Het meubilair kan familie van elkaar zijn, door detaillering, materialisering en kleurgebruik. De keuze van het type meubilair is afhankelijk van de mogelijkheden op de locatie en de wensen van omwonenden, ondernemers en verenigingen.

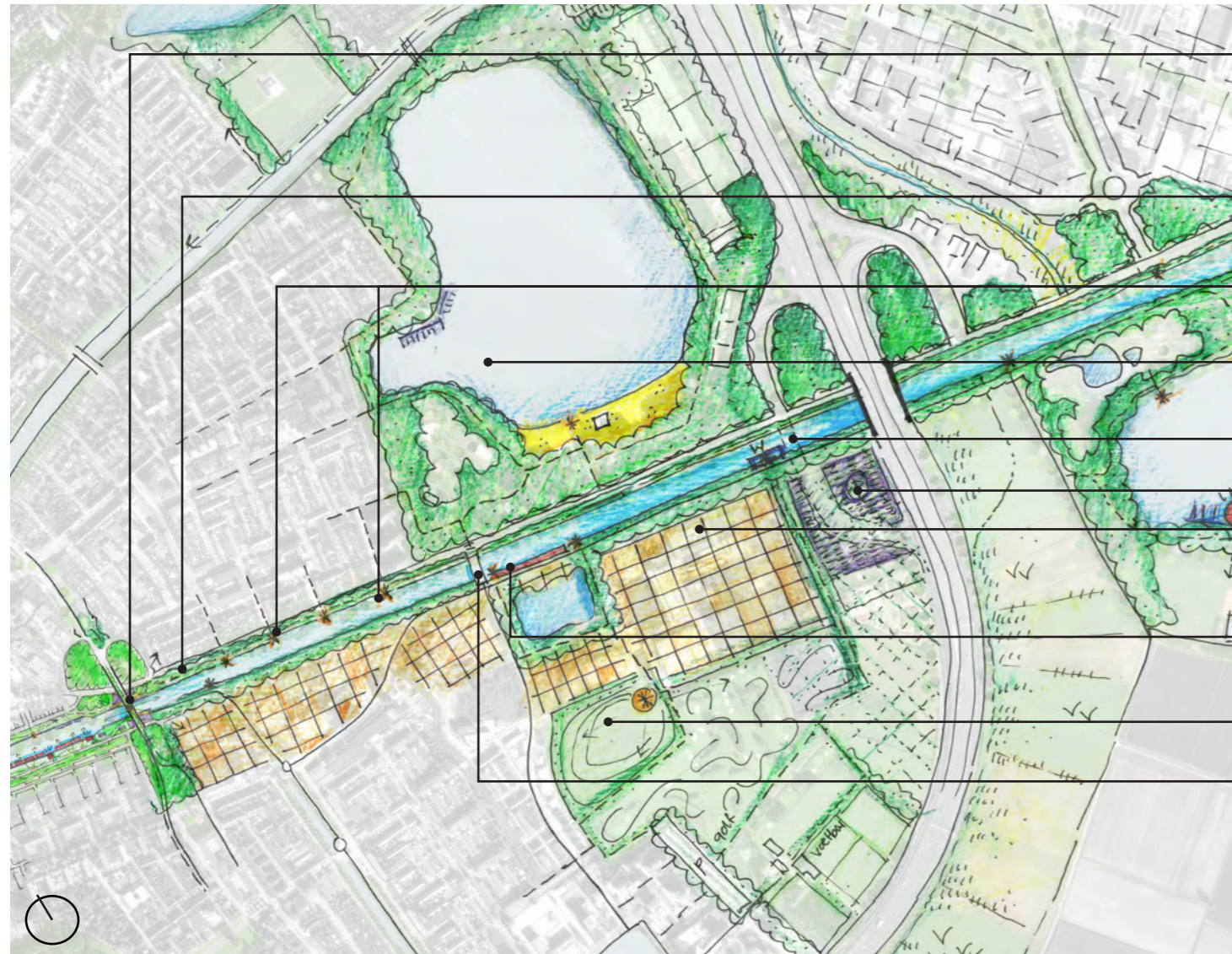
Op de splitsing van de Zuid-Willemsvaart en het Máximakanaal is een spectaculair uitzicht over het water, dat optimaal benut kan worden door een bijzonder uitkijkpunt. Dit kan zowel een recreatieve attractie als een landmark van het Zuid-Willemspark vormen.

Aan beide oevers bij de Dungense brug kunnen passantenhavens (langshavens)

worden voorzien. Hier kunnen mensen aanleggen die vervolgens de watertaxi pakken om de stad in te gaan, een fiets huren om het landschap te verkennen of één van de horecagelegenheden bezoeken. Ook kunnen hier rondvaartboten starten/pauzeren. Alle elementen op of aan de oevers kunnen worden vormgegeven in de huisstijl van het park, waardoor ze het Zuid-Willemspark herkenbaar maken.

Meerse Plas (eigendom gemeente Sint-Michiëlsgestel)

De natuurwaardes rond de plas worden gekoesterd en versterkt door ze zorgvuldig te verbinden met de natuurzone langs de A2 en de zone langs het kanaal richting de Poeldonksedijk. Op en rondom de Plas kan het extensief recreëren in de natuur ingezet worden als bijzondere en onderscheidende kwaliteit ten aanzien van de andere zandwinplassen in het Zuid-Willemspark. Een horecapunt aan de plas kan bijvoorbeeld verbonden worden met het bestaande strand aan de noordzijde. Aan de zuidzijde kan een functie worden toegevoegd, bijvoorbeeld een satelliet van (een van) de boerenbedrijven in de omgeving, waardoor een relatie ontstaat met de Hertogboeren en/of het achterliggend agrarisch, cultuurhistorisch en natuurlijk landschap. Deze functie kan bestaan uit extensieve verblijfsrecreatie (kamperen op het water), streekproducten, duurzame initiatieven, startpunt van natuur- en landschapsexcursies, enzovoort.

- Lambooibrug: mogelijkheid voor parkinrichting ontstaat als herprofilen van de infrastructuur mogelijk is
- Onderzijde brug benutten voor functies tbv watersport, jongeren en/of recreatie
- Eventueel kleinschalig museum i.r.t. Sluis 1. en bebouwing zuidzijde vaart
- Aanplant bomen op overhoeken opritten
- Onderzoek naar mogelijkheden voor het herprofilen van Maastrichtseweg en mogelijkheden voor parkzone op oever: wandelroute, verblijfsplekken en 'eetlint'
- Mogelijke verblijfsplekken op oever vaart: banken, zitelementen, nesten, tribunes, visvlondertjes in huisstijl ZWP
- Ontwikkelgebied Oosterplas - Meerendonk met accent op sport en recreatie in groene setting
- Reservering voor aanpassingen klaverblad / toegang vanaf A2 of een autoverbinding naar Poeldonkweg
- Reservering mogelijk transferium
- Transformatiegebied: de stedelijke ontwikkelings-as langs Poeldonkweg (uit Ruimtelijke Structuurvisie 'Stad tussen Stromen' 2014)
- Onderzoek naar mogelijkheden voor wonen op / aan het water in relatie tot geluidsbelasting aanliggende wegen
- Mogelijkheden voormalige vuilstort te benutten als buurtpark
- Kans voor langzaamverkeerverbinding: met beweegbaar deel ten behoeve van beroepsvaart Zuid '66 en recreatievaart
- ontwikkelgebied Oosterplas - Meerendonk langs A2 met mogelijk accent op sport en recreatie in groene setting: kans voor netwerk extensieve wandelroutes tussen sportvelden: als uitlooptgebied aanliggende wijk

Transferium in het groen, aan zijde A2 wordt mogelijk bij het toegankelijk maken van deze plek voor auto's.

Mogelijkheden voor recreatieve functies i.c.m. transferium: als camperplaatsen, stadscamping.

Mogelijke verblijfsplekken aan het water in huisstijl ZWP: visvlonder.

Mogelijke invulling van gebouwen bedrijventerrein de Meerendonk: duurzame, ambachtelijke bedrijven als Stadshout.

Huidig beeld Oosterplas: het recreatiegebied wordt gebruikt als wijkpark en huisvest diverse sportverenigingen, het water wordt gebruikt om te zwemmen en te zeilen.

Context Transformatiegebied Meerendonk

Transformatiegebied Meerendonk omvat in dit Inspiratiedocument alle gebieden langs de noord- en zuidzijde van de Zuid-Willemsvaart tussen de A2 en de Lambooibrug. Aan de zuidzijde van de vaart liggen bedrijventerreinen Kruithoorn, Meerendonk en Zuid '66. De bedrijfsgebouwen op Meerendonk hebben op dit moment een tijdelijke invulling. Ten westen hiervan liggen de gemeentewerf en een voormalige ijsbaan. De melkfabriek en betoncentrale worden nog regelmatig bezocht door vrachtschepen, deze oevers zijn niet toegankelijk. Aan de noordzijde van de vaart liggen de Oosterplas en de Indische buurt.

Transformatiegebied zuidelijke oever

In de Ruimtelijke Structuurvisie 'Stad tussen Stromen' uit 2014 is aan de zuidzijde van de vaart een nieuwe entreefunctie voor de stad aangegeven. De Poeldonkweg kan zich ontwikkelen tot een belangrijke stedelijke ontwikkelingsas met een mogelijk grootschalig transferium langs de A2 en een robuuste verstedelijking: een combinatie van wonen en bedrijvigheid. De zuidelijke oever wordt hiermee een belangrijk transformatiegebied. Het mogelijke transferium kan worden gecombineerd met stedelijke voorzieningen als kinderopvang, ophaaldepot van in de stad gekochte goederen, infocentrum enzovoort. Vanaf de A2 kan een nieuwe stadsentree aansluiten op de geplande stedelijke verbinding. Deze kan rechtdoor worden getrokken langs het kanaal naar de binnenstad. Een snelle watertaxi tussen het mogelijk nieuwe transferium en Sluis 0 is een interessante optie. De Maastrichtseweg functioneert op dit moment (nog) als de entree van de stad vanaf de

A2 en N279. De weg is zwaar overgedimensioneerd voor een 50km weg en lijkt nu dood te lopen op de aansluiting met de Lambooibrug. In de Ruimtelijke Structuurvisie wordt de Maastrichtseweg heringericht met een focus op verblijfskwaliteit en sportvoorzieningen. De verkeerskundige mogelijkheden om de weg te 'downgraden' moeten nader onderzocht en integraal afgewogen worden.

Sport- en recreatievoorzieningen Meerendonk - Oosterplas

Langs de A2 ligt een concentratie van sportvoorzieningen. De Oosterplas functioneert als een wijkpark voor bewoners aan de noord- en westzijde van het recreatiegebied. Het gebied is onder meer ingericht met functies als een strand (formeel zwemwater), hockeyvelden, tennisvelden, een kinderboerderij en een zeilschool. Ten zuiden van de vaart liggen een golfbaan en een aantal voetbalvelden langs A2.

Lambooibrug

De brug heeft ruime afmetingen, vanwege de vrachtschepen en omdat op de brug een grote verkeersader gepland was. Op dit moment is deze dimensionering niet nodig. Onder de brug lag Sluis 1 en deze is nog herkenbaar in het landschap doordat het kanaal hier smaller is. Onder de brug wordt nu geparkeerd en gedeald.

Input vanuit communicatieproces

De bewoners wensen dat de oostelijke entree van de stad (inclusief klaverblad van de A2) wordt verlegd naar de zuidzijde van de vaart, zodat de leefbaarheid langs

de Maastrichtseweg verbetert, en hopen ze dat de fabrieken uit hun woonomgeving zullen verdwijnen. Daarnaast zijn wensen geuit voor een oeverpark met vruchtbomen, stadsmoestuinen, een rondeel (eieren) en een roeibaan op de vaart. Voor de locatie onder de Lambooibrug zijn ideeën geuit voor onder meer: opslag van wedstrijdroeiboten, een bolderplek, een skatepark en een ZWV-museum in combinatie met het pand op de oever.

Zuid-Willemspark Ontwikkelingsgebied Meerendonk

Groen

Langs de Zuid-Willemsvaart kunnen bomen worden geplant in een losser verband dan nu het geval is en zodanig geplaatst dat een balans ontstaat tussen beschaduwde en zonnige plekken en routes. Langs de Maastrichtseweg kan, als een parkoever mogelijk blijkt, een 'eetlint' ontstaan van vrucht- en notenbomen. Ook kan hier bijvoorbeeld een micro-rondeel (tijdelijk volume met duurzame eierproductie) een plek vinden. Op termijn kan variatie ontstaan in soorten (zie hiervoor bladzijde 17). De bermen in dit deelgebied kunnen zo natuurlijk mogelijk worden beheerd ten behoeve van de natuur- en belevingswaarde.

Lambooibrug als parkbrug

Onderzocht kan worden of een deel van het profiel op de westzijde van de brug ingericht kan worden als park (groen, routes, verblijfsplekken), met op kortere termijn eventueel een tijdelijke inrichting (boombakken, zitelementen). De overhoeken van de opritten kunnen mogelijk ingeplant worden met meer bomen.

Impressie Maastrichtseweg: Wens voor 'downgraden' van de weg van 4 naar 2 banen (50km/u wordt gehandhaafd), waarbij een parkzone aan het water kan ontstaan als uitlooptgebied voor de Indische buurt en verbinding naar de Oosterplas, met mogelijkheden voor een 'eetlint' bij aanplant van vrucht- en notenbomen.

Impressie: op kortere termijn kan bekeken worden of een tijdelijke parkinrichting met boombakken en zitelementen op de westzijde van de Lambooijbrug mogelijk is.

In de ruimtes onder beide zijdes van de Lambooijbrug kunnen voorzieningen ten dienste van de watersport (opslag roeiboten, toiletvoorzieningen, winkelfaciliteiten, havenkantoor), jongeren en/of een kleinschalig museum een plek krijgen: een mogelijkheid om een nieuwe kwaliteit toe te voegen aan zowel de plek zelf als aan de stad.

Routing en Infrastructuur

Fietsroutes

De doorgaande fietsroute ('s-Hertogenbosch-Veghel) ligt aan de noordzijde van het kanaal. Aan de zuidzijde wordt de fietsroute (in 2017) verbeterd door de Poeldonkweg gedeeltelijk om te vormen tot fietsstraat. Door aanleg van een langzaamverkeersbrug wordt het recreatiegebied Oosterplas verbonden met de sportvelden van de Meerendonk. De toegankelijkheid en bruikbaarheid van het Zuid-Willemspark en aanliggende groengebieden kunnen hierdoor enorm worden vergroot. Fietsers en voetgangers kunnen de vaart hier nu alleen passeren via de Lambooijbrug en de Dungense Brug. De langzaamverkeersbrug dient een beweegbaar deel te hebben ten behoeve van de beroepsvaart naar bedrijventerrein Zuid '66 en de recreatievaart.

Ommetjes voetgangers

Binnen het Zuid-Willemspark worden oevers waar mogelijk openbaar toegankelijk gemaakt en kunnen wandelpaden aangelegd worden als voldoende ruimte beschikbaar is. Als herprofilen en zorgvuldig ontwerpen van de Maastrichtseweg mogelijk blijkt, kan ruimte ontstaan voor een wandelpad tussen de weg en de vaart. Dit pad kan de routes rond de Oosterplas verbinden met de routes in de Indische buurt. Oversteekmogelijkheden vanuit de wijk kunnen zorgen voor verkeersremming (50km/u) en het ontstaan van een netwerk van ommetjes. Vanuit de Gestelse buurt kan een netwerk aan ommetjes ontstaan door extensieve wandelroutes rond de sportvelden, ijsbaan en golfbaan aan te leggen.

Autoverkeer

Tussen de A2 en bedrijventerrein Meerendonk ligt een reservering voor het aanpassen van de infrastructuur: een klaverblad of een autoverbinding naar Poeldonkweg, zodat aan de zuidzijde de stadsentree met de geplande stedelijke verbindingsas kan ontstaan en eventueel een transferium ingepast kan worden.

Watertaxi en waterrecreatie

De watertaxi kan het toekomstige transferium met Sluis 0 verbinden. Op termijn kan deze tevens halteren bij de Oosterplas, de Indische buurt en de Lambooijbrug. Naast beroepsvaart kan het brede water hier eventueel ook gebruikt worden voor waterrecreatie.

Gebruik

Verblijfsplekken op de oever

Een route uit de omgeving, die in het Zuid-Willemspark uitkomt geeft aanleiding om een verblijfsplek te voorzien op de oever. Verblijfsplekken kunnen bestaan uit banken, zitelementen, buurttafels, nesten, visvlondertjes, speelaanleidingen enzovoort. Het meubilair kan familie van elkaar zijn, door detaillering, materialisering en kleurgebruik. De keuze is afhankelijk van de mogelijkheden op de locatie en de wensen van omwonenden, ondernemers en verenigingen.

Mogelijke functies onder de Lambooijbrug

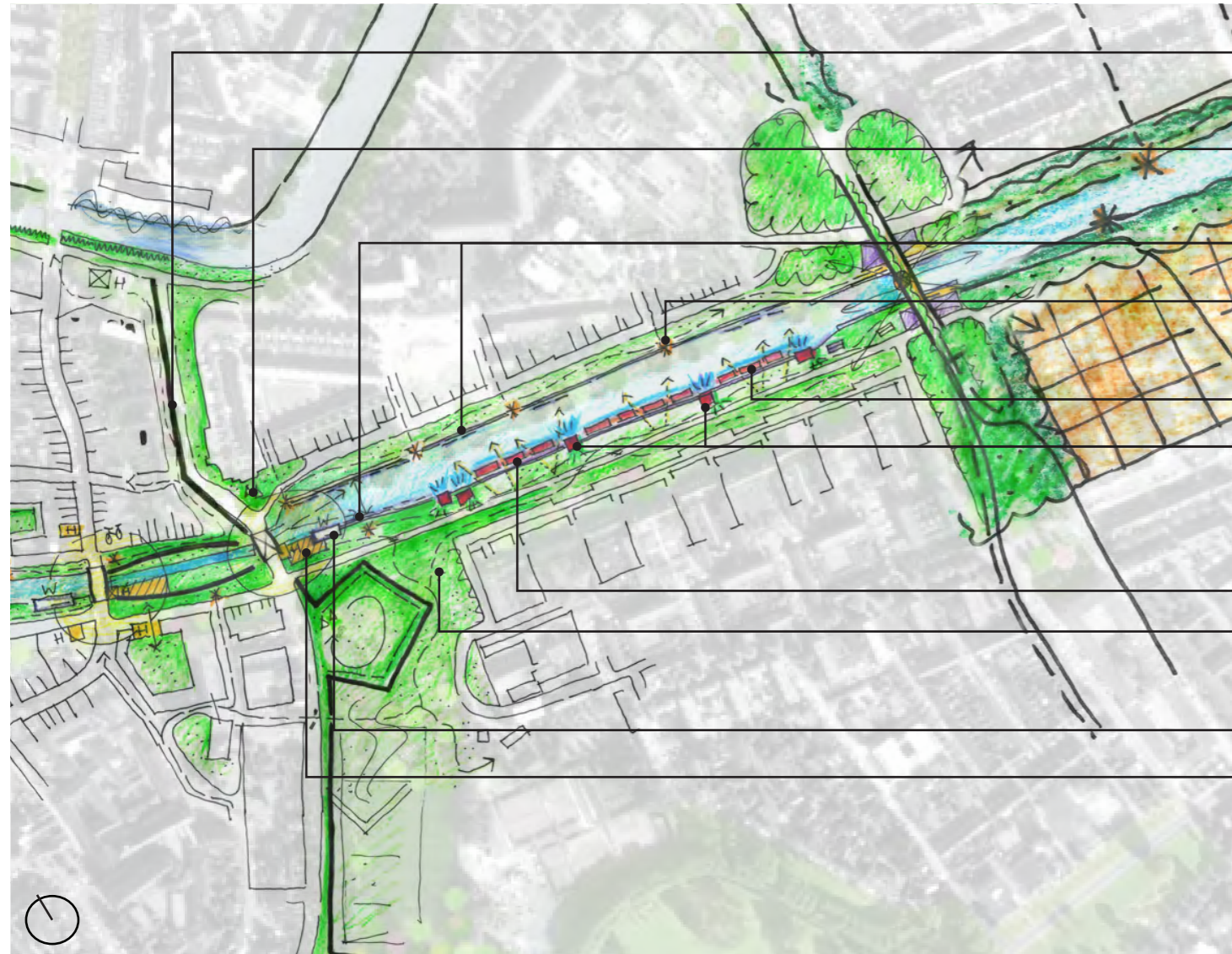
Bekeken kan worden of de ruimtes onder beide zijdes van de brug ingericht kunnen worden door hier een architectonisch aantrekkelijk onderwereld te voorzien, met bijvoorbeeld functies ten dienste van de (water)recreatie (toiletvoorzieningen, fietsverhuur, opslag roeiboten, winkels, havenkantoor), jongeren en/of een kleinschalig museum (i.r.t. Sluis 1. en de historische bebouwing aan de zuidzijde vaart).

Transformatiegebied zuidelijke oever

Naast de A2 kunnen eventueel ook functies als een camping, camperplaats, fietsverhuur of watertaxihalte een plek krijgen naast een mogelijk transferium. Op bedrijventerrein Meerendonk kunnen mogelijk groene, duurzame, ambachtelijke bedrijven gehuisvest worden, die zich richten op productinnovatie, recycling van afval (biomassa) tot nieuwe producten, Stadshout en bedrijven met een sociaal-maatschappelijke missie. Hiermee kan worden aangesloten op de duurzaamheidsambitie: duurzaam wonen en werken in 2050.

Wonen

Ter hoogte van de voormalige ijsbaan, kan onderzocht worden of woningen op / aan het kanaal mogelijk zijn, mits hun gevels in voldoende geluidsisolatie kunnen voorzien en ruimte kan worden gevonden om de woningen te ontsluiten vanaf de Poeldonkweg. Woonboten zijn hier uitgesloten wegens de vereiste geluidsisolatie (zie ook blz. 55).

- Mogelijkheid om vesting beleefbaar te maken door aanpassen profiel Oostwal en visuele relatie met Bastion Anthonie zoveel mogelijk te herstellen
- Mogelijke plek voor informatiepunt / kunstwerk ten aanzien van de bevrijding van 's-Hertogenbosch in 1944
- Aanwezige kades bieden ruimte om te wachten voor de Sluis en eventueel aanpassanten (dagrecreanten)
- Mogelijke verblijfsplekken op oever vaart: banken, zitelementen, nesten, tribunes, visvlondertjes, etc in de huisstijl van het Zuid-Willemspark
- Mogelijkheden voor wonen op het water: woonboten
- Mits er naast de woonboten voldoende ruimte over is op de oever: enkele architectonische accenten 'architectuurfestival' met wonen of recreatieve functies in een openbaar toegankelijk park
- Oever kan ingericht worden als park met langzaamverkeerroutes en bomen
- Park kan eventueel ruimtelijk aansluiten op het groengebied langs de vesting door de entree van de Limietlaan aan te passen
- Mogelijke locatie voor halte watertaxi
- Mogelijkheid voor groot openbaar terras boven het water bij het Sluiswachtershuis met uitzicht over het water: gezamenlijke beeldkwaliteit voor alle brugwachtershuisjes en ophaalbruggen (horeca is alleen mogelijk indien functie sluisbediening hier vervalt)

Mogelijke woonbootlocatie aan het park.

Mogelijke bijzondere architectonische accenten in het park langs de Van Veldekekade.

Aanwezige kades kunnen ingezet worden om te wachten voor de sluis en als passantenhaven: kade langs Bastion Anthonie en langs Maastrichtseweg.

Als er voldoende ruimte beschikbaar is, kunnen architectonische accenten een eigentijds karakter geven aan de entree van de binnenstad.

Referentie voor openbare parkoever langs de Van Veldekekade is mogelijke locatie voor woonboten. Contact met het water kan mogelijk blijven tussen de woonboten.

Context oostelijke entree van de binnenstad

De route langs de Van Veldekekade is in de Koersnota aangegeven als één van de invalswegen van het centrum.

Van Veldekekade

In de stad is behoefte aan woningen op het water en ruimte voor woonboten. Wonen op de Zuid-Willemsvaart lijkt door Milieuwetten en de Omgevingswet op dit moment alleen realistisch aan de Van Veldekekade (en tegenover de Oosterplas, zie blz 30-31). Vanuit de raad is om uitwerking van de Van Veldekekade gevraagd als woonbootlocatie voor een tiental woonboten met bijbehorende voorzieningen. Doordat de kade altijd in gebruik is geweest als laad- en loskade en door de ruimte die aanwezig is in het profiel, heeft de plek voldoende potentie om te functioneren als woongebied. Omdat de kade dient als entree van de binnenstad, zeker als in de toekomst de ontsluiting vanaf de A2 via het zuiden van de vaart kan gaan plaatsvinden, kan worden ingezet op een aantrekkelijke beeldkwaliteit van de woonboten en op een visuele relatie tussen het water en de weg. Ten westen van de Lambooibrug staan twee woningen aan de Van Veldekekade. Ze worden tijdelijk verhuurd door de gemeente en kunnen op termijn een recreatieve functie vervullen binnen het Zuid-Willemspark.

Maastrichtseweg

De Maastrichtseweg is hier onlangs heringericht in afstemming met de ontwikkeling van buurt Eikendonk. De weg is ingericht als fietsstraat met aan weerszijden parkeerplaatsen voor de bewoners van de aanliggende buurt. De oever is ingericht met bomen en gras. De kade functioneert als wandelpad.

Input vanuit communicatieproces

Op de zuidoever zijn wensen geuit voor een park waar allerlei recreatieve activiteiten een plek krijgen, zoals een natuurspeeltuin, wandel- en hardlooperoutes, picknicktafels, enzovoort. Gevraagd wordt om de vaart (het water) beleefbaar te houden vanaf de weg en vanuit de aanliggende woningen. Verder is expliciet aandacht gevraagd voor toegankelijkheid voor mindervaliden. In het Sluiswachtershuisje is een VVV en horeca voorgesteld. Onder de Lambooibrug is een idee voor een Zuid-Willemsvaart-museum gepitcht in combinatie met de panden op de oever. Verder wordt om aandacht gevraagd voor de bevrijding in 's-Hertogenbosch in 1944 wordt gevraagd langs de Maastrichtseweg.

Zuid Willemspark oostelijke entree van de binnenstad

De oevers kunnen zoveel mogelijk openbaar toegankelijk blijven en kunnen worden ingericht met gras, bomen, wandelpaden en verblijfsplekken.

Nabij Sluis 0 heeft het kanaal een enorme breedte en door het hoge waterpeil is het water optimaal beleefbaar. Het uitzicht kan worden benut in de uitwerking. De kades, waar niet aan gewoond wordt, kunnen worden ingezet als aanlegplaats voor de watertaxi, het wachten voor Sluis 0 en/of als passantenhaven (voor passanten die de stad kort bezoeken).

Groen

Op de oevers van de Zuid-Willemsvaart kunnen bomen worden geplant in een losser verband dan nu het geval is. Ze kunnen zodanig geplaatst worden dat een balans ontstaat tussen beschaduwde en zonnige (open) plekken en routes. Op termijn kan daarnaast meer variatie ontstaan in soorten (zie hiervoor bladzijde 17).

Routing en Infrastructuur

Fietsroutes

De fietsstraat Maastrichtseweg sluit aan op de doorgaande fietsroute ('s-Hertogenbosch-Veghel). Daarnaast kruist de route langs de vestingwerken het kanaal via de Anthoniebrug.

Ommetjes voetgangers

Binnen het Zuid-Willemspark kunnen oevers zoveel mogelijk openbaar toegankelijk gemaakt worden. In de parkzone langs de Van Veldekekade kunnen wandelpaden worden voorzien, die aansluiten op de paden langs de vestingwerken en de paden in

Impressie van mogelijke inrichting in de vorm van een goed toegankelijk openbaar terras aan de voet van het Sluiswachtershuisje (tussen het remmingwerk van de sluis en de Van Veldekegade). Rechts de bestaande laad- en loskade als mogelijke passantenhaven met daarachter de mogelijke aanlegplaatsen voor woonboten met daar tussen eventueel enkele architectonische accenten van het architectuurfestival.

Bestaande kade kan worden ingezet voor een passantenhaven, boten die wachten voor de sluis en als aanlegplaats van woonboten. Op dit moment staat er een bankje achter het Sluiswachtershuisje om te genieten van het uitzicht.

Bestaande kades kunnen worden ingezet als passantenhaven, wachtruimte voor de Sluis. De kade rechts kan faciliteren in een aanlegplaats voor woonboten.

het Zuiderpark. Mits het mogelijk is om de entree van de Limietlaan te laten vervallen en de rijbaan te verschuiven richting de woningen, ontstaat een mogelijkheid om het Zuid-Willemspark ruimtelijk te verbinden met het park langs de vestingmuren / Bastion Anthonie.

Watertaxi

De Dungense Brug en het mogelijke transferium langs de A2 kunnen op termijn eventueel met de watertaxi verbonden worden met Sluis 0. Vanaf hier is de Hinthamerstraat een aantrekkelijke entree van de binnenstad.

Gebruik

Verblijfsplekken op de oever

Een route uit de omgeving die in het Zuid-Willemspark uitkomt, geeft aanleiding om een verblijfsplek te voorzien op de oever. Deze kunnen bestaan uit banken, zitelementen, buurttafels, nesten, visvlondertjes, speelaanleidingen enzovoort. Het meubilair kan familie van elkaar zijn, door detaillering, materialisering en kleurgebruik. De keuze is afhankelijk van de mogelijkheden op de locatie en de wensen van omwonenden, ondernemers en verenigingen. Aan de voet van het huisje behoort een goed toegankelijk openbaar terras boven het water met weids uitzicht over de vaart tot de mogelijkheden (zie impressie).

Op de hoek Maastrichtseweg-Oostwal kan een informatievoorziening worden geplaatst over de bevrijding van 's-Hertogenbosch of een kunstwerk, zoals op Bastion Anthonie.

Herkenbaar maken vesting

Om de visuele relatie te verbeteren tussen Bastion Anthonie en de Oostwal kunnen de kanaaloevers hier een open karakter houden. Het beeld van de vestingmuur langs de Oostwal kan mogelijk versterkt worden door het profiel anders in te richten en de muur krachtiger aan te zetten.

Sluiswachtershuisje

De brug- en sluiswachtershuisjes zijn in gebruik voor een kunstproject van de Stichting Brugwachtershuisjes tot einde van 2017. Er zijn meerdere initiatieven gepitcht voor dit Sluiswachtershuisje. Alleen als het huisje (gedeeltelijk) buiten gebruik gesteld kan worden in de toekomst, wat zeer onzeker is, kan gezocht worden naar een passende horecafunctie.

Architectuurfestival

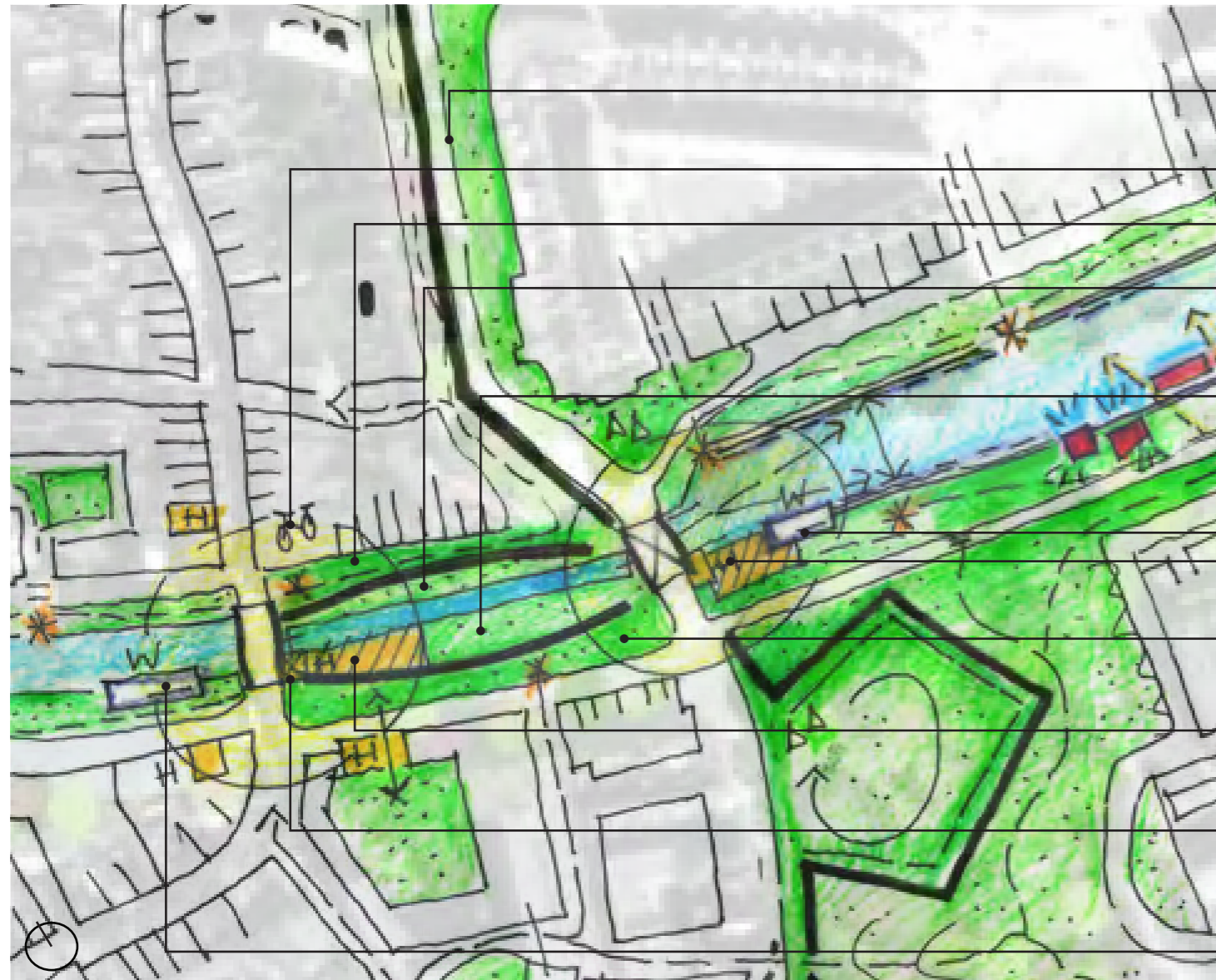
Afhankelijk van de beschikbare ruimte kunnen architectonische volumes deze entree van de binnenstad markeren. Door grote internationaal opererende architecten in combinatie met veelbelovende jonge architecten uit te nodigen, ontstaat hier een nieuwe trekpleister voor de stad. Gedacht wordt aan vijf volumes van maximaal 65m2 footprint in twee tot vier lagen, die gebruikt worden als woning, vergaderruimte, hotelkamer, enz.

De Oostwal kan manifester gemaakt worden door enerzijds met aardwerken de muren op te hogen en anderzijds het maaiveld te verlagen (uit "Versterkt Den Bosch")

Op de hoek van de Maastrichtseweg / Oostwal is een plek aangeduid waar aandacht kan worden besteed aan de bevrijding in 1944 door middel van een kunstwerk of informatiebord. Hierboven het kunstwerk op Bastion Anthonie.

- Kans om vesting beleefbaar te maken door aanpassen profiel Oostwal en kans om visuele relatie met Bastion Anthonie zoveel mogelijk te herstellen
- Kans voor een fietsrepaircafé
- Mogelijkheden voor het vergroenen profiel noordzijde zijn te onderzoeken Sluis 0-park:
- Ontwikkelingsmogelijkheden door versmallen en minimaal dimensioneren van schutkolk: goed toegankelijk park met voldoende gebruiksmogelijkheden voor zowel omwonenden als toeristen
- Eventueel mogelijkheden voor horeca en een groot terras in het park. In het park kunnen verwijzingen naar de historie (inundatie, oude Diezetak, kleine hekel, stadspoorten) zichtbaar worden gemaakt
- Mogelijke locatie voor halte watertaxi
- Groot terras boven het water mogelijk bij het Sluiswachtershuis met uitzicht over het water
- Versmallen en vergroenen profiel zuidzijde volgens uitwerking Koersnota
- Openbaar terras mogelijk in het park, aan de oostzijde van het Brugwachtershuisje
- Brugwachtershuisje, mits de functie dit toelaat bestaat een kans voor horeca / kiosk: bijvoorbeeld als een satelliet van horeca in de nabije omgeving: gezamenlijke beeldkwaliteit voor alle brugwachtershuisjes en ophaalbruggen
- Mogelijke locatie voor halte watertaxi

Vissen in de Sluisenkolk: het profiel van voor 1932 vormt de inspiratie voor het versmallen van de sluisenkolk.

Verbreding van Sluis 0 in 1932 - 1933.

Restanten van kademuren van een oude Diezetak in Sluis 0 tijdens de verbreding in 1932.

Context van Sluis 0

De oorspronkelijke sluis dateert uit 1886 en is in 1993 aangepast tot de huidige sluis. De gemeente heeft in 2016 de sluis van Rijkswaterstaat overgenomen. De sluis bestaat uit een bovensluishoofd met de Anthoniebrug, een benedensluishoofd met de Orthensebrug en een sluisenkolk. Sluis 0 is op dit moment op een aantal punten aan vervanging toe. De 200 jaar oude funderingspalen zijn bijvoorbeeld aan het einde van hun levensduur. Sluis 0 is een belangrijke plek in het binnenstadstracé van de Zuid-Willemsvaart, het is een beschermd stadsgezicht en heeft daarnaast een belangrijke functie voor de recreatie en het waterbeheer in de vaart.

Sluis 0

Vanuit de historie werkte Sluis 0 samen met Sluis 1 en Sluis 2 ten behoeve van de inundatie van het gebied ten oosten van de stad. De huidige sluis is aangelegd en gedimensioneerd op het schutten van de beroepsvaart. Sinds opening van het Máximakanaal is deze functie niet meer nodig. Inmiddels mogen er in de Stadstraverse geen boten meer varen langer dan 20 meter. Doordat de Orthensebrug, Kasterenbrug en de Hinthamerbrug niet meer bediend worden, is de doorvaarthoogte hier niet hoger dan 3,40 meter. De doorvaarthoogte is voldoende om het merendeel van de boten te laten passeren. Door de beperkte beschikbaarheid van het schutwater wordt in Sluis 0 nu niet vaker geschut dan drie keer per week (zondag, woensdag en vrijdag) tussen 1 april

en 31 oktober. Wens is om vaker te schutten, zodat het aantrekkelijk wordt om de stad per boot te bezoeken. Voor de watertaxi zal het schutten teveel tijd in beslag nemen en kan het tracé beter opgeknipt worden in een oostelijk en westelijk deel met haltes aan weerszijden van Sluis 0.

Waterbeheer

Tijdens droge perioden met een lage doorstroming (grote verblijftijd van het water) is het wenselijk om de doorstroming in de Stadstraverse te vergroten door bijvoorbeeld vaker te schutten. Als de sluisenkolk kan worden verkleind tot een minimaal benodigde breedte en diepte voor de toegestane recreatievaart, kan veel vaker geschut worden (tot enkele keren per dag). De bestaande sluishoofden kunnen worden behouden. Als er heel veel regenwater is gevallen, moet dit zo snel mogelijk worden afgevoerd naar de Maas. Nu gaat dit water gedeeltelijk via de Aa naar de Dieze. Door Sluis 0 kan een omloopriool, onder de nieuwe parkruimte met bomen, aangebracht worden. Op deze manier kan het water een directe en vanuit waterbeheer gunstigere route maken, gebaseerd op de doorstromingseis van 31m³/s. Regelwerk Poeldonk (watergang langs de A2) kan hierna eventueel buiten werking gesteld worden. De Zuid-Willemsvaart staat bij de Citadel in open verbinding met de Aa. Dit betekent dat benedenstrooms van de sluis het waterpeil fluctueert met de hoogte van het benedenstroomse systeem in relatie tot waterpeil van de Aa, de Dieze en Stadsdommel.

Input vanuit communicatieproces

Voor Sluis 0 gingen de pitches vooral over de wens om vaker te schutten, waterneutraal te schutten, een verbinding naar de Aa en alternatieven voor een sluis (zoals een overtoom en driewegsluis). Daarnaast betroffen het ideeën om de brugwachtershuisjes in te zetten voor kunst, horeca en/of een VVV. De fietswinkel pitchte een fietsrepaircafé. Ook werden wensen geuit om Sluis 0 groener en toegankelijk te maken met routes, zitjes en banken. Er werd gevraagd om de verkeersintensiteit op de aanliggende wegen terug te brengen en een terras op de oever te ontwikkelen.

Zuid-Willemspark: Sluis 0-park

Op het moment dat de sluis gerenoveerd wordt, ontstaat de kans om een Sluis 0-park in te richten als bijzonder deel van het Zuid-Willemspark. De technische mogelijkheden voor het aanpassen van de sluis zijn uitgewerkt door Arcadis in het document 'Verkenningen Sluis 0-t.b.v. Inspiratiedocument Zuid-Willemspark': Om kleine recreatievaartuigen te schutten zijn de mogelijkheden verkend om de sluis te versmallen, waardoor per schutbeurt minder water gebruikt wordt en vaker geschut kan worden (tot enkele malen per dag). De sluis kan hierdoor gebruiksvriendelijker worden, omdat de vultijd van de schutkolk veel korter wordt en het schutproces sneller zal verlopen. In de bestaande sluisomgeving kunnen nieuwe wanden worden geplaatst, de maat van de sluisomgeving wordt dan vergelijkbaar met de maat die de kom had in het begin van de vorige eeuw

Doorsnede van het idee voor de versmalling van de schutkolk met de mogelijkheid voor een omloopriool en de wens tot het vergroenen van de profielen aan beide zijdes van Sluis 0. In verband met het ontwikkelen van het park en de benodigde groeimogelijkheden / groeiruimte voor 2e en 3e grootte bomen, kan het noodzakelijk zijn om te kiezen voor twee kleinere omloopriolen.

Huidig beeld van de sluiscom met rechts de kade (met de bolders en het hekwerk), die ingepast kan worden.

(zie oude foto's). De huidige sluiswanden en kades met hun markante hekwerken en bolders kunnen zichtbaar blijven in het park en ingezet worden als route en/of zitrand (zie impressie). Daarnaast kunnen verwijzingen naar de historie (oude Diezetak, stadspoorten, inlaat van de kleine Hekel, inundaties, etc) worden gemaakt.

Groen

De mogelijke nieuwe gebruiksruidtes (zie kopje autoverkeer) van Sluis 0 kunnen worden voorzien van gras met bomen in diverse soorten, groottes (2e en 3e grootte) en geplant in een los verband (zie impressie). Ze kunnen zodanig geplaatst worden dat een balans ontstaat tussen beschaduwde en open, zonnige plekken. Net als in het Stadspark is het ook in het Sluis 0-park mogelijk om naast inheemse soorten ook exoten en bomen met een bijzondere sierwaarde te planten (soorten zie bladzijde 17).

Routing en Infrastructuur

Het Sluis 0-park kan als knooppunt van vervoersmogelijkheden (fietsroutes, wandelroutes, openbaar vervoer, mogelijke watertaxi) en functies gaan functioneren.

Fietsroutes

Vanuit de Koersnota worden geen fietsstroken voorzien, als het profiel op een snelheid van 30km ingericht wordt. Ze kunnen eventueel subtiel aangegeven worden. Ook kan de weg aan de noordzijde als fietsstraat ingericht worden, zoals de Maastrichtseweg (west).

Impressie van een versmalde sluiscom met het mogelijke nieuwe Sluis 0-park.

Ommetjes voetgangers

Een park kan toegankelijk gemaakt en ingericht worden als verblijfsplek voor de buurt. Hier kan aandacht geschonken worden aan toegankelijkheid en bruikbaar meubilair voor mindervaliden, omdat aan de zuidzijde seniorenwoningen staan.

Autoverkeer

De weg aan de zuidzijde van de sluis wordt op termijn opnieuw ingericht volgens de Koersnota en omgevormd naar 30km-gebied. Ook voor de weg aan de noordzijde is dit een wens. Hierdoor krijgen ze een smaller profiel en een andere uitstraling. De overruimte van enkele meters kan aansluitend op Sluis 0 ingericht worden met groen als onderdeel van het Sluis 0-park. Het doorgaand autoverkeer kan aan beide zijden van de Sluis zoveel mogelijk worden teruggedrongen. Aan de zuidzijde volgens de uitwerking van de Koersnota (30 km/u) en aan de noordzijde vanuit de wens het profiel te vergroenen, zodat de woningen zoveel mogelijk aan het Sluis 0-park komen te staan in plaats van aan infrastructuur.

Gebruik

Het kan mogelijk worden om de sluis vaker per dag te schutten, waardoor de vaarroute door 's-Hertogenbosch weer aantrekkelijker wordt voor recreatievaart. Aan de oostzijde van de Sluis 0, aan de bestaande kades, kunnen boten wachten op het schutten en

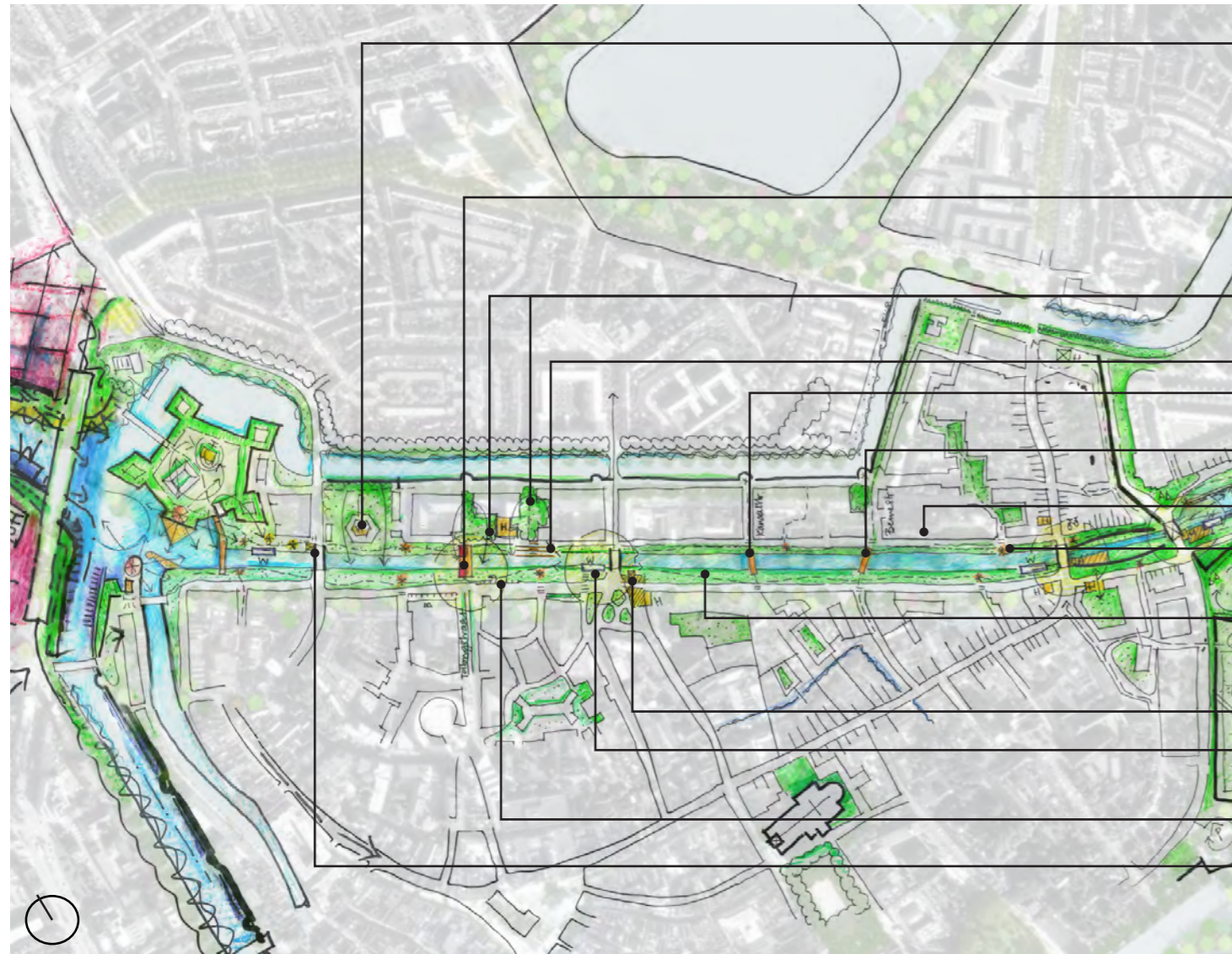
passanten (dagtoeristen) liggen om de stad te bezoeken. Aan beide zijdes van de sluis kunnen watertaxihaltes worden voorzien.

Verblijfsplekken Sluis 0-park

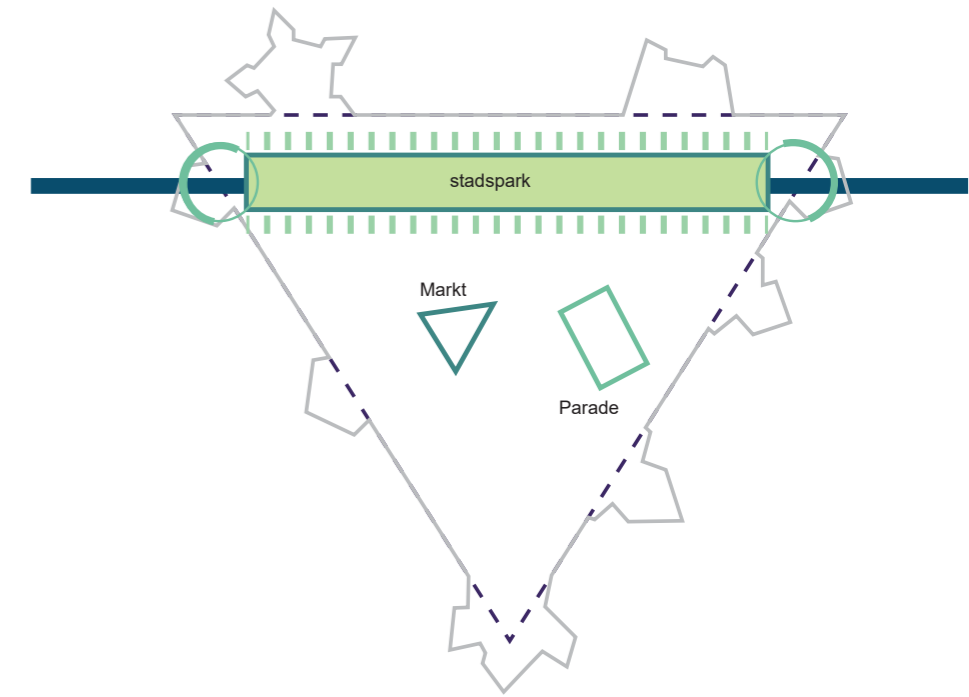
In het park kunnen verblijfsplekken voor omwonenden en bezoekers worden voorzien, die kunnen bestaan uit banken, zitelementen, buurttafels, terrassen, die familie van elkaar kunnen zijn, door hun detaillering, materialisering en kleurgebruik. Ook mogelijke watertaxihaltes aan beide zijdes van de Sluis, kunnen ontworpen worden in de huisstijl.

Brugwachtershuisje Hinthamerbrug

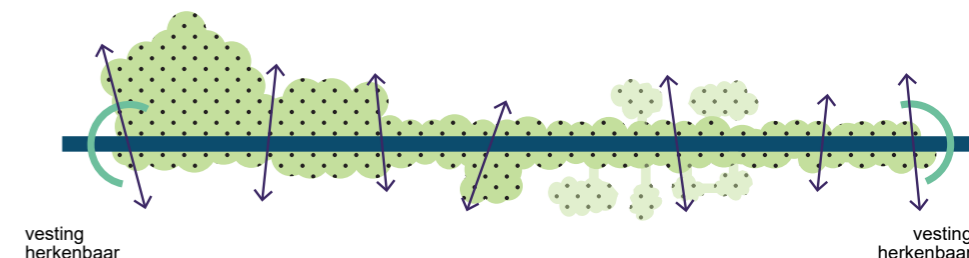
Ook dit brugwachtershuisje is in gebruik voor een kunstproject van de Stichting Brugwachtershuisjes tot einde van 2017. Mits het brugwachtershuisje (gedeeltelijk) buiten gebruik gesteld kan worden, kan gezocht worden naar een passende horecafunctie / kiosk, eventueel als satelliet van een van de horecavoorzieningen / winkels in de omgeving. Er zijn meerdere initiatieven gepitcht voor dit huisje. Ten oosten van het brugwachtershuisje kan mogelijk een openbaar terras worden voorzien in het toekomstige park. Daarnaast kan een fietsrepaircafe ontwikkeld worden vanuit de fietswinkel op de hoek van het Hinthamereinde, wellicht in afstemming met de horeca in / aan de sluis. Het sluiswachtershuisje blijft waarschijnlijk in gebruik voor het schutten van de Sluis en openen van de Anthoniebrug.

- Mogelijkheden opspannen Zuid-Willemspark tussen Aa en vaart en Kruithuis opnemen in het groen door weg te verwijderen. Mogelijke aanpassingen van het maaiveld: laagte of gracht rond bebouwing en aarden wal aan zijde vestingmuur Aa
- Toekomstig knooppunt van bushalte en langzaamverkeerroutes. Wens voor nieuwe brug, voorzien van architectonische volumes (winkeltjes, woningen) en verblijfskwaliteit
- Tuin zorgcomplex kan gaan aansluiten op sfeer en routing van het park
- Plaats voor mogelijke tribune in huisstijl
- Mogelijke nieuwe voetgangersbrug tussen Kanaalstraat en steeg
- Mogelijke nieuwe voetgangersbrug tussen Bernestraat en Schilderstraat
- Wens voor aanpassen gevelbeeld aan sfeer park
- Wens voor verblijfsplekken op oevers in de huisstijl van het Zuid-Willemspark, waar straten op vaart uitkomen
- Mogelijkheden voor vergroenen van de zuidzijde, volgens uitwerking Koersnota
- Na uitvoering Koersnota mogelijkheden voor overterras met kiosk van Bestaande horeca bovenaan talud
- Mogelijk knooppunt: watertaxi, langzaam verkeer en bestaande horeca
- Bushaltes / ov knooppunt eventueel combineren met fietsverhuur
- Brugwachtershuisje heeft (als functie dit toelaat) mogelijkheden voor horeca / kiosk: gezamenlijke beeldkwaliteit voor alle brugwachtershuisjes en ophaalbruggen

Mogelijkheden voor een nieuw verblijfsgebied in de binnenstad naast de Markt en de Parade. De binnenstad kan in de toekomst voor 7% uit een Stadspark (9 ha) bestaan.

Schema van mogelijkheid voor het verbinden van enkele afgesneden straten en daarmee voor het herstellen van het stedelijk weefsel en de mogelijkheden voor herkenbaar maken van de vesting aan zowel de oostzijde (Bastion Anthonie - Oostwal) als de westzijde (Boompoort - Citadel).

Context Stadspark

Nu het kanaal alleen nog recreatievaart heeft, ontstaan mogelijkheden om de noord- en de zuidzijde van de binnenstad weer fysiek met elkaar te verbinden, zodat op termijn het eiland (de noordzijde van de vaart) weer als onderdeel van de binnenstad ervaren wordt. Een deel van dit tracé valt onder het beschermd stadsgezicht. Aan de noord- en zuidzijde van het Stadspark is een groot aantal zorgwoningen gesitueerd. Op het eiland bevinden zich bijzondere plekken die in de toekomst onderdeel kunnen worden van de binnenstad, zoals het Kruithuis, het zorgcomplex Nieuwehagen met de bijbehorende voorzieningen (horeca, gezondheidscentrum, kinderdagverblijf, grote tuin) en het Hinthamereinde. In het Stadspark wordt de Koersnota gevolgd. Hierdoor wordt de verkeerssnelheid verlaagd tot 30km/u, neemt de verkeersintensiteit van doorgaand verkeer af en kunnen de profielen versmald worden. Aan de zuidzijde van de vaart liggen trappen op de steile taluds, die de aanlegkade verbinden met de bovenwereld.

Ruimtelijk beeld

De Stadstraverse wordt gekenmerkt door zijn markante, diepe ligging ten opzichte van het maaiveld in zijn omgeving. De taluds zijn steil en hebben archeologische waarde. De bomen begeleiden het tracé en staan strak in het gelid. Ze bestaan uit verschillende variëteiten van de suikeressdoorn. Af en toe vallen bomen uit, die worden vervangen door jonge exemplaren. De hagen en geparkeerde auto's zorgen dat het kanaal nu nauwelijks

beleefbaar is vanaf de weg en de trottoirs. Op de bruggen is mooi uitzicht tussen de bomenrijen, over de lengte van het kanaal.

De blauw-witte bruggen met hun brugwachtershuisjes zijn beeldbepalend voor de Stadstraverse. Ze zijn overbelast door de verkeersstromen die zich door de smalle brugprofielen persen. Het eerste deel van het Stadspark (profiel bovenop het talud tussen Kardinaal Koopmansplein tot Orthensebrug) kan aangelegd worden als onderdeel van de stedelijke ontwikkelingen van het Gasthuiskwartier.

Kruithuis

Het zeshoekige gebouw is gebouwd tijdens het Twaalfjarig Bestand 1609-1621 in een laagte aan de rand van de stad. Het werd opgericht om als opbergplaats voor munitie te dienen in tijden van belegering door prins Maurits en Frederik Hendrik. De huidige verschijning is lager dan oorspronkelijk omdat het maaiveld in de afgelopen eeuwen is opgehoogd. De ingang is gesitueerd aan de zijde van de Aa.

Waterbeheer Stadstraverse

In de toekomst zal meer water door de Stadstraverse stromen tijdens piekafvoeren. De afvoer kan bijna verdubbelen ten opzichte van de huidige situatie. Ten tijde van de pieken stijgen het waterpeil en/of de stroomsnelheid. Peilfluctuaties kunnen inzichtelijk worden gemaakt door het aanbrengen van peilschalen, objecten, etc. Zit- en verblijfs-elementen,

en routes onderaan de oever en boven het water moeten rekening houden met de hogere waterstanden en/of snelle waterafvoer door de detaillering en robuustheid van materialen. Daarnaast mag het doorstrooprofiel niet teveel afnemen door ingrepen in het park. .

Input vanuit communicatieproces

In het proces is veel input geweest op het Stadspark. Ondernemers willen de stad goed bereikbaar houden en bewoners willen de straten aan beide zijden leefbaar maken door het verkeer te remmen en doorgaand verkeer te weren. Er is behoefte aan een levendig Stadspark met fijne verblijfsplekken (ook op de bruggen), bijzondere verlichting van het park in de avonden en leuke evenementen, maar aanwonenden wensen ook voldoende rust en ruimte. Daarnaast wordt gevraagd om betere verbindingen van het eiland met de stad. Alle doelgroepen willen vanzelfsprekend gebruik kunnen maken van het park en zijn faciliteiten. Door aanwonenden wordt gezocht naar plekken waar ze sloepen / boten (in boothuizen) mogen aanleggen. Voor de brugwachtershuisjes zijn meerdere initiatieven gepitcht, variërend van een kiosk, kantoor, kunst en een VVV. Organisatoren zien kansen om te zorgen dat (een deel van) hun evenement een plek krijgt op en/of aan het water in het Stadspark. De watertaxi wordt omarmd als vervoermiddel naar buiten en vanuit de wijken juist naar de binnenstad toe. Voor het Kruithuis zijn wensen om het te omgeven met een laagte of een gracht, waardoor de oorspronkelijke verschijningsvorm weer zichtbaar kan worden.

Impressie van mogelijke verblijfsplekken op de oever: Links een nest bovenaan het talud, een vlonder onderaan het talud en rechts een vlonder met bank. De boomstructuur kan op termijn bestaan uit een variatie van soorten en boomgroottes, geplant in los verband, waardoor ook zonnige plekken op de oever kunnen ontstaan.

Aan beide zijden van het kanaal kan tussen Sluis 0 en de Citadel een doorgaande wandeling ontstaan.

De routes op de taluds of langs de oever kunnen variëren in materiaalgebruik en hoogteligging.

Impressie vergroenen profiel: door de mogelijkheid tot het versmallen van het wegprofiel kan het park ook bovenop het talud worden ingericht en beleefbaar gemaakt worden.

Zuid-Willemspark: Stadspark

De weg aan de zuidzijde van het Stadspark wordt op termijn opnieuw ingericht volgens de Koersnota en omgevormd naar 30km-gebied (zie profiel blz. 12). Ook voor de weg aan de noordzijde is dit een wens. Hierdoor krijgen ze een smaller profiel en een andere uitstraling. Voor het terugdringen van auto's op straat, dient een oplossing te worden gezocht om het park ook hier beleefbaar te maken. De mogelijke overruimte van enkele meters kan aansluitend op de taluds van de vaart ingericht worden met groen als onderdeel van het Stadspark (zie impressie vergroenen profiel). Bovenop de taluds kan hierdoor ruimte ontstaan voor een parkinrichting van gras met bomen, routes en verblijfsplekken. Het Stadspark is overwegend rustig. Op een aantal plekken kunnen meer voorzieningen voor reuring/levendigheid zorgen, zoals bij Sluis 0 en voor het Gasthuiskwartier. De locatie van het Kruithuis is de enige plek waar de infrastructuur voor de auto eruit gehaald kan worden. Hier kan een parkzone ontstaan, waar het Kruithuis onderdeel van kan uitmaken, tussen Zuid-Willemsvaart en Aa.

Groen

De suikeressdoorns kunnen bij uitval vervangen worden door andere soorten en ook kan gekozen worden voor het behouden van deze open plekken. Door een keuze voor een andere boomvorm, gevarieerde losse plantafstanden (niet in de rij), en minder hoge bomen (2e en 3e grootte bomen) kan hierdoor een goede balans ontstaan tussen beschaduwde

en zonnige plekken en/of routes. Variatie in soorten en gebruik van bomen met sierwaarde en/of vruchten, dragen bij aan de herkenbaarheid en gebruikswaarde van het park (soorten zie blz. 17). Hierdoor zal de bomenlaan langs dit tracé langzaam veranderen naar een biodiverse boombeplanting. De (steile) taluds kunnen ingevuld worden met beplanting ten behoeve van stadslandbouw, sierbeplanting of ze kunnen ingezaaid worden met bloemenmengsels. Ze kunnen bij pieken gedeeltelijk onder water staan.

Routing en Infrastructuur

Fietsroutes

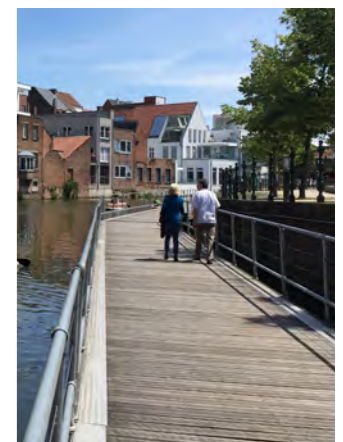
Langs de zuidzijde worden vanuit de Koersnota geen fietsstroken voorzien omdat het profiel op 30km/u ingericht wordt. De fietsstroken kunnen subtiel aangegeven worden, of de weg aan de noordzijde van het kanaal kan als fietsstraat ingericht worden, net als langs de Maastrichtseweg (west).

Ommetjes voetgangers

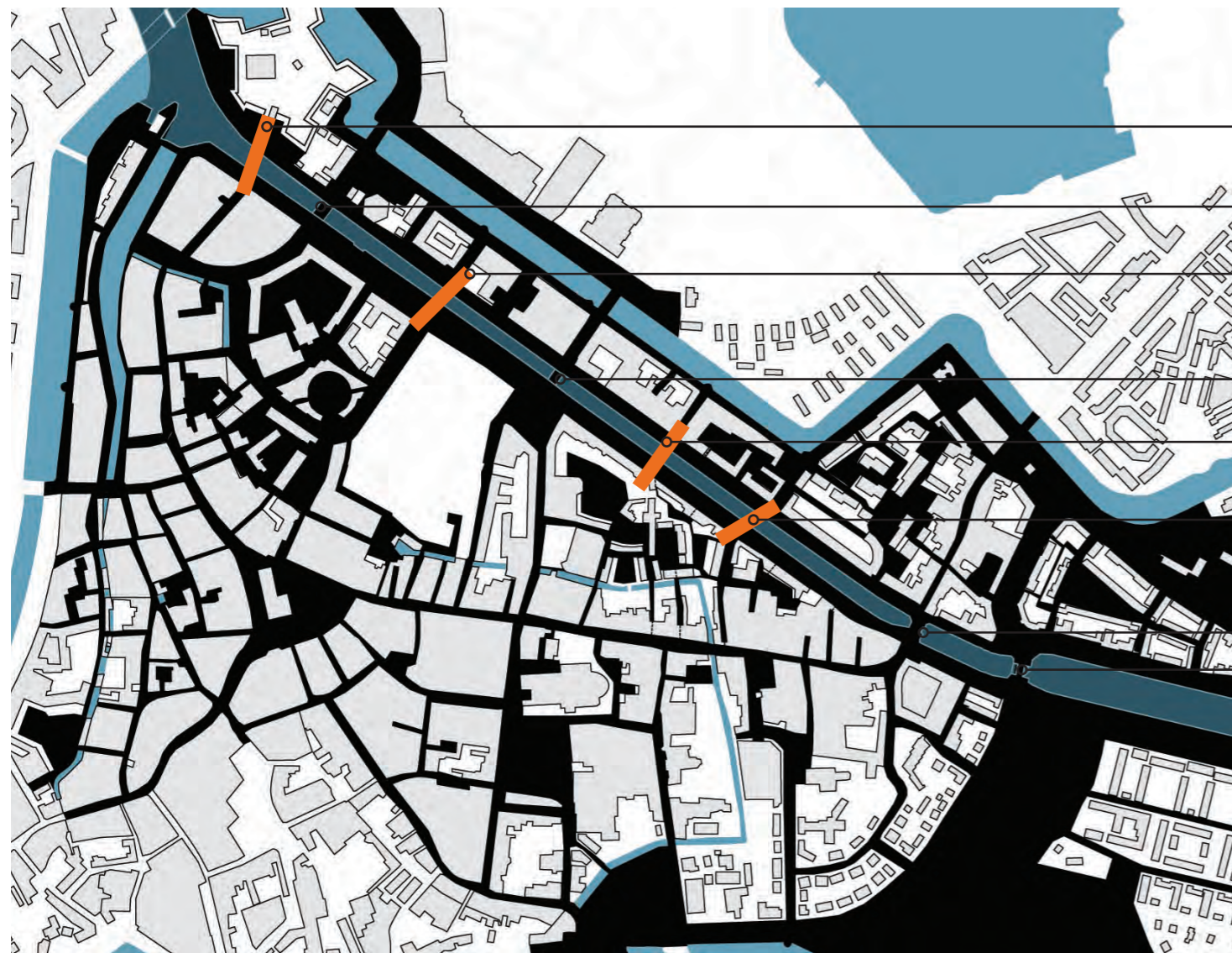
Het Stadspark kan toegankelijk worden en ingericht worden met verblijfsplekken voor de omwonenden en andere bezoekers. Gezorgd kan worden voor toegankelijke routes, mooie verblijfsplekken bovenaan de steile taluds (o.a. nesten en op bruggen, zie blz 39) en bruikbaar meubilair voor allerlei doelgroepen, zoals bijvoorbeeld jongeren, kinderen, minder validen, slechtzienden, senioren, etc.

Brugwachtershuisje Orthenbrug met kunstproject op initiatief van de stichting Brugwachtershuisjes. Placemaking door signing van de bruggen.

Routes kunnen gesitueerd worden bovenaan het talud, op het talud of zweven boven het water.

- Bestaande en mogelijke nieuwe voetgangersbruggen in het Stadspark
- Nieuwe voetgangersbrug naar entree Citadel kan verbinding vormen met Tuldenstraat en gebaseerd worden op brug die hier vroeger lag
- Bestaande Orthenbrug met brugwachtershuisje
- Nieuwe voetgangersbrug kan voorzien worden van architectonische volumes (winkeltes, woningen) en verblijfskwaliteit en Tolbrugstraat met eiland verbinden
- Bestaande Kasterenbrug
- Nieuwe voetgangersbrug kan Kanaalstraat en steeg verbinden
- Nieuwe voetgangersbrug kan Bernestraat en Schilderstraat verbinden
- Bestaande Hinthamerbrug
- Bestaande Anthoniebrug

Op bovenstaande kaart is de openbare ruimte in zwart aangegeven; op de oranje plekken zijn in het plan verbindingen voorzien voor langzaam verkeer. De verbindingen herstellen het stadsweefsel en kunnen het 'eiland' weer onderdeel maken van de binnenstad.

Bruggen in het Stadspark

De Hinthamerbrug, Kasterenbrug en de Orthenbrug worden inmiddels niet meer bediend. De doorvaarthoogte is voldoende om het merendeel van de boten te laten passeren. Ze kunnen op termijn worden vast gelast. De Anthoniebrug zal vanwege het hoge waterpeil voor de sluis (en onder de brug) beweegbaar moeten blijven.

Nieuwe bruggen kunnen een stoere dimensionering krijgen en passen in de mogelijke huisstijl en het mogelijke kleurenpalet van het Zuid-Willemspark. Ook kan een combinatie met innovatieve materialen, maatvoeringen en toepassingen worden gezocht waardoor de bruggen op zichzelf attracties kunnen worden. Ze kunnen ook in de avonduren betekenis krijgen door ze bijzonder en subtiel aan te lichten. De bruggen kunnen circulair zijn en bijdragen aan de duurzaamheidsambitie van 's-Hertogenbosch.

De bruggen kunnen in eerste instantie uit tweedehands bruggen bestaan. Op termijn kunnen hier prijsvragen voor uitgeschreven worden om het Stadspark van eigentijdse duurzame en innovatieve, circulaire lichte bruggen, binnen de huisstijl, te voorzien die een trekpleister kunnen vormen in het Stadspark. Door de mogelijkheid voor drie nieuwe langzaamverkeerbruggen ontstaan routes die het stedelijk weefsel kunnen aanvullen en verbinden. Ze kunnen de vestingroutes langs de Aa (Noordwal en Muntelstraat) beter toegankelijk maken, zodat ze weer een onderdeel uit kunnen gaan maken van de binnenstad. De beoogde brug in het verlengde van de Tolbrugstraat kan een brug met

verblijfskwaliteit worden door voorzieningen op de brug, zoals bijvoorbeeld banken, een buurttafel, winkeltjes en/of woningen. Referenties hierbij zijn onder andere de Rialtobrug in Venetië en de Ponte Vecchio in Florence. Deze brug kan gaan functioneren als verblijfsplek van de omwonenden en daarnaast aantrekkelijk zijn voor toeristen. De brug kan een kwaliteit toevoegen, die de stad nog niet bezit.

Bestaande vier ophaalbruggen Stadspark

Het karakter van het Stadspark wordt grotendeels bepaald door de vier ophaalbruggen met hun twee brugwachtershuisjes en het sluiswachtershuisje. Naast een huisstijl voor het meubilair, is het raadzaam ook de beeldkwaliteit van de bruggen en brugwachtershuisjes vast te leggen, zodat de samenhang ook in de toekomst behouden kan blijven. Deze beeldkwaliteit kan stoer en eigentijds zijn, in terughoudend kleurgebruik, passend bij het oorspronkelijke scheepvaartkarakter van de Zuid-Willemsvaart. Op de bruggen is op dit moment signing aangebracht om het Zuid-Willemspark aan te duiden.

Ponte Vecchio Florence

Ariel Sharon national Park, Tel-Aviv.

Rialto brug in Venetië.

Mogelijke brug met verblijfskwaliteit en voorzieningen op de brug als winkeltjes en/of woningen in het verlengde van de Tolbrugstraat, zorgt voor een kwaliteit die de stad nog niet bezit.

Tijdelijke verbinding kan bijvoorbeeld bestaan uit een tweedehands Baileybrug.

Op termijn kunnen de voetgangersbruggen bestaan uit innovatieve duurzame, circulaire materialen en ontwikkeld worden binnen de mogelijke stoere huisstijl van het ZWP.

Mogelijkheden verblijfsplekken op het talud

Verblijfsplek op oever, bovenaan het talud is optimaal toegankelijk te maken.

Brug met verblijfskwaliteit is optimaal toegankelijk te maken.

Nest bovenaan het talud is optimaal toegankelijk te maken.

Nest halverwege het steile talud.

Nest / loopvlonder onderaan het steile talud, zwevend boven het water.

Tribune van bovenzijde talud tot boven het water.

De verblijfsplekken kunnen bestaan uit banken, zitelementen, dorpstafels, nesten, tribunes, visvlondertjes etc., die familie van elkaar zijn, door hun detaillering, materialisering en kleurgebruik. De robuuste materialen en een grove detaillering leggen een link met de voormalige scheepvaart op en het stoere karakter van de Zuid-Willemsvaart.

Impressie van mogelijke tribune voor de Gervenstraat in de mogelijke huisstijl van het Zuid-Willemspark. Door bewust ook prettige plekken op / bovenaan het talud te maken kan het park toegankelijk worden voor iedereen.

Doorsnede van mogelijkheden voor een parkzone aan zijde van de vaart als de infrastructuur voor het autoverkeer hier kan vervallen. Het Kruithuis kan middenin het Zuid-Willemspark komen te staan en het park hier kan doorlopen tot aan de Aa. Waardevolle bomen kunnen worden ingepast. Mogelijkheden voor het aanpassen van het maaiveld op basis van historische gegevens: herstellen laagte of gracht rond bebouwing en aarden wal aan zijde van de vestingmuur langs de Aa.

Autoverkeer

Het doorgaand autoverkeer wordt aan beide zijden van het Stadspark zoveel mogelijk teruggedrongen. Aan de zuidzijde volgens de uitwerking van de Koersnota en aan de noordzijde vanuit de wens het profiel te vergroenen, zodat de woningen zoveel mogelijk aan het Stadspark komen te staan, in plaats van aan infrastructuur. Tussen het Kruithuis en de Zuid-Willemsvaart kan een stukje weg verwijderd worden, zodat hier ruimte ontstaat voor een parkachtige inrichting.

Gebruik

Robuuste verblijfsplekken

Een route uit de omgeving die in het Zuid-Willemspark uitkomt, geeft aanleiding om een verblijfsplek te voorzien op de oever. Deze kunnen bestaan uit banken, zitelementen, buurttafels, nesten, tribune, visvlondertjes, speelaanleidingen, die familie van elkaar kunnen zijn, door hun detaillering, materialisering en kleurgebruik. De keuze is afhankelijk van de mogelijkheden op de locatie en de wensen van omwonenden, ondernemers, en verenigingen. In het Stadspark moet bij het plaatsen van elementen rekening gehouden worden met de piekafvoer, hoogte en stroomsnelheden van het water, die de vaart hier in de toekomst te verwerken krijgt. De verblijfsplekken kunnen in de avonduren betekenis krijgen door ze bijzonder en subtiel aan te lichten.

Brugwachtershuisjes

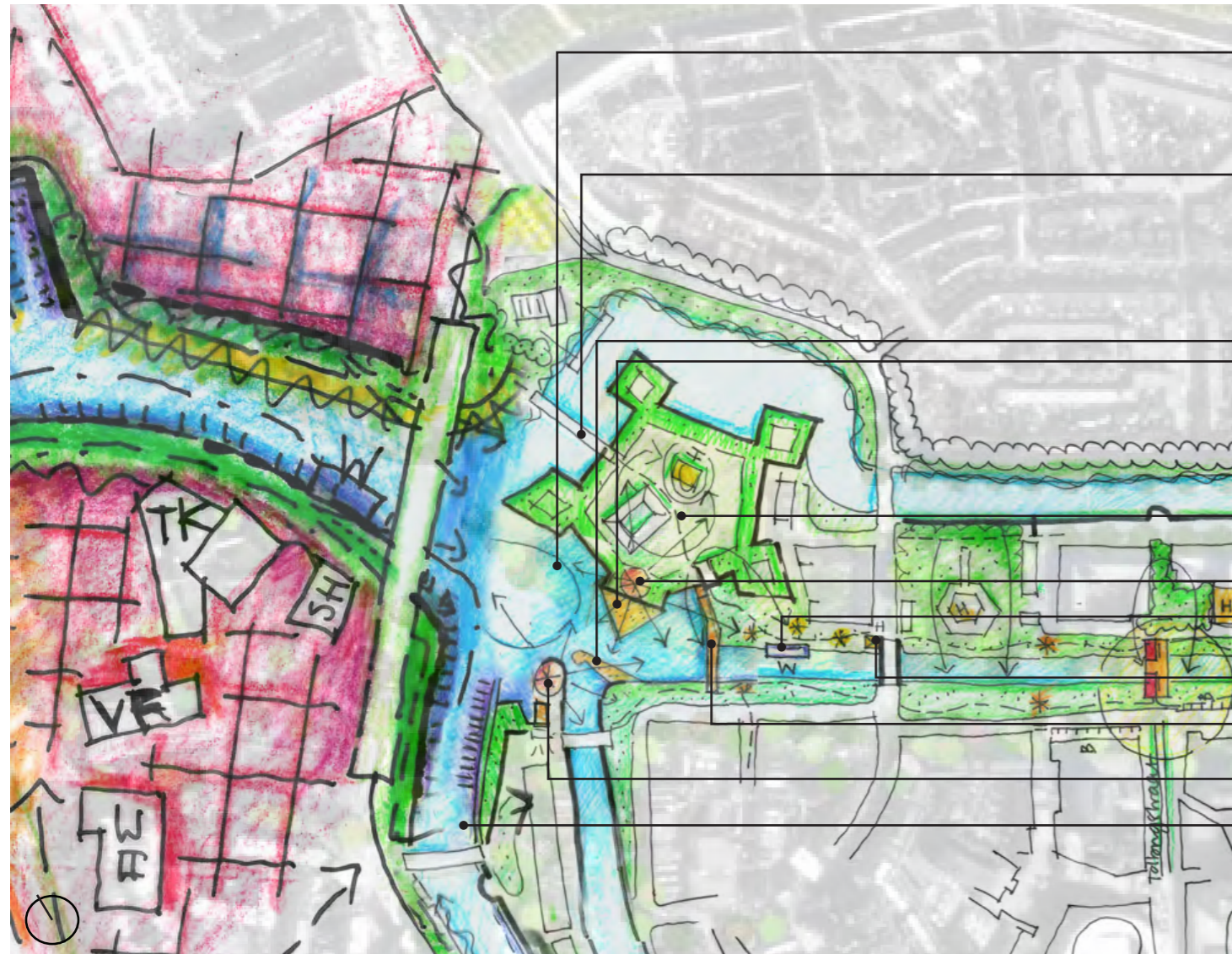
De brug- en sluiswachtershuisjes zijn nu in gebruik voor een kunstproject van de Stichting Brugwachtershuisjes tot einde van 2017. Als het brugwachtershuisje Orthenbrug in de toekomst buiten gebruik gesteld wordt (dit is nog onzeker voor de andere twee huisjes), kan gezocht worden naar een passende functie / horecafunctie / kiosk.

Kruithuis

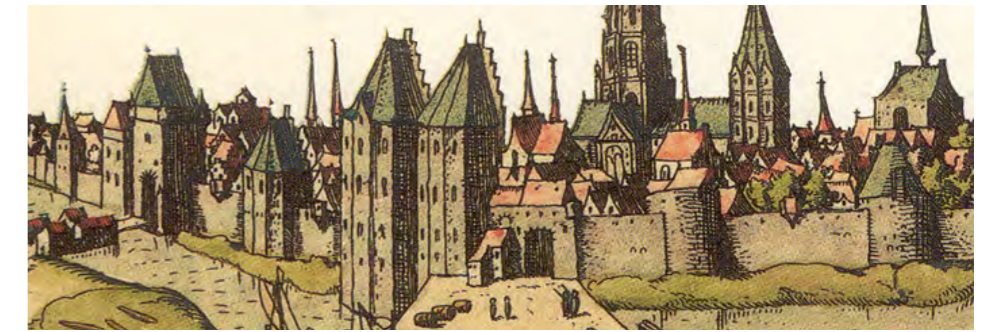
Het Kruithuis kan in de toekomst in het Zuid-Willemspark liggen met een parkachtige oever langs de vaart, doordat de weg hier mogelijk kan vervallen. Rondom het Kruithuis kan het maaiveld vergraven worden tot een gracht of laagte, ten behoeve van de verschijningsvorm van het gebouw, zonder het groene karakter van het Zuid-Willemspark langs het water te onderbreken. De watertaxi, kan via een halte voor de Citadel, ook het Kruithuis bereikbaar maken via het water.

Rondom het Kruithuis kan het maaiveld vergraven worden tot een laagte of gracht, ten behoeve van de verschijningsvorm van het gebouw.

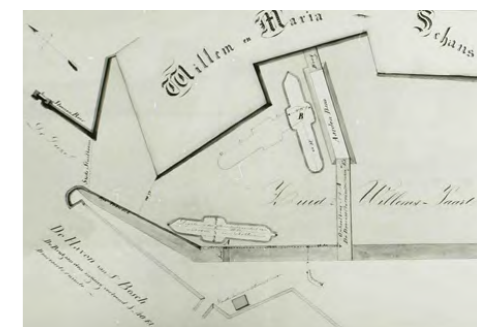
- Wateroppervlakte voor vestingwerken kan worden vergroot om de toegang tot de vesting meer kwaliteit en nadruk te geven
- Sortiebrug, bestaand
- Mogelijkheden voor het herkenbaar maken van de vesting door Bastion Haven en Boompoot: beiden op een eigentijdse manier visueel beleefbaar te maken in een symmetrische opzet
- Behouden van aanwezige sereniteit binnenzijde Citadel, eventueel theehuis in bestaande bebouwing
- Bestaand uitzichtpunt op bovenzijde Citadel
- Mogelijke locatie voor halte watertaxi
- Mogelijke horeca / kiosk in brugwachtershuisje
- Mogelijke nieuwe voetgangersbrug tussen Citadel en Tuldstraat
- Bestaand uitzichtpunt Boompoot-westzijde
- Bestaande jachthaven / passantenhaven buitenhaven

1400: Orthenpoort vormt westelijke entree van de stad.

1645: De citadel is net aangelegd, de Boompoot en Bastion Haven zijn nog niet gesloopt.

Plankaart van oostelijke zijde van de Boompoot en de brug naar de entree van de Citadel.

2016: Zicht op Citadel en Boompoot vanuit het oosten met Diezebrug op de achtergrond. Ook de noordwestzijde van de Citadel kan weer in het water komen te staan, zoals de oostzijde (rechts) nu in het water staat. De Boompoot en Bastion Haven kunnen in symmetrie een nieuwe invulling krijgen als volume of met een invulling op waterniveau.

Context cultuurhistorisch Knooppunt Citadel

De Citadel ligt op het knooppunt van cultuurhistorie (Boompoot, Citadel), waterwegen (Aa, Stadsdommel, ZWV, de Dieze) en natuur (ecologische verbindingzones Dommel, Aa en de Dieze). Er is in 's-Hertogenbosch geen andere plek waar zoveel functies bij elkaar komen en zoveel belangen spelen.

Het Zuid-Willemspark geeft de mogelijkheid om de vesting op deze plek weer herkenbaar te maken, door het gat dat geslagen is ten dienste van de beroepsvaart eventueel weer te verkleinen en Bastion Haven en de Boompoot / Waterpoort weer te markeren. Het park aan de zijde van de Citadel ligt zeer dicht op het waterniveau, vergeleken met het Stadspark (steile taluds) en de zuidzijde en is goed toegankelijk (ook voor minder validen) en ligt op de zon georiënteerd. De parkstrook wordt nu voornamelijk gebruikt om te parkeren (BHIC) en honden uit te laten, ondanks dat deze locatie formeel geen deel uit maakt van aangewezen uitlaatroutes.

Historie

In 1637 werd de Citadel gebouwd als een vijfhoekige schans met bastions. Ten behoeve van de aanleg van de Citadel werd een groot deel van de middeleeuwse bebouwing langs het uiteinde van de Orthenstraat en de middeleeuwse stadsmuur, inclusief de Orthenpoort gesloopt. In de 20ste eeuw is de toegang verlegd naar de noordzijde van het kanaal. Om te voorkomen dat de opstandige bevolking het fort dicht zou kunnen

benaderen werd aansluitend op het fort een groot deel van de bebouwing langs de Orthenstraat gesloopt. Dit terrein heette het Plein of de Esplanade en is pas vanaf 1890 weer bebouwd.

De Boompoot vormde vanaf het midden van de 14de eeuw de toegang van de haven. De poort bestond uit een tweetal torens, waartussen de waterdoorgang. De doorgang werd in de regel met een boom (drijvende houten balk) afgesloten. Aangezien de tussenruimte tussen de oostelijke toren van de Boompoot en Bastion Haven zeer smal was, werd eerst de oostelijke toren van de Boompoot gesloopt en vervolgens in 1880 Bastion Haven, om de scheepvaart (stoomboten) meer ruimte te geven. Nu alleen kleinere recreatievaartuigen passeren, zou de 15 meter brede doorvaartruimte tussen Bastion Haven en de Boompoot voldoende kunnen zijn, mits het waterbeheer en voldoende doorstroming van het water gewaarborgd zijn.

Input vanuit communicatieproces

In het proces is er veel input geweest op de ruimte rond de Citadel: hier wordt gevraagd om het beter herkenbaar maken van de vesting en het beleefbaar maken van de Waterpoort. Het cultuurhistorisch herstellen van Bastion Haven in de stijl van de andere bastions en het herstellen van het volume op een eigentijdse manier met functies als kantoren en een Grand Café is een aantal keer besproken. Daarnaast is ingebracht dat het bastion al bijna 140 jaar verdwenen is en dat de huidige bakstenen muur dit

litteken op een eerlijke manier laat zien. De jachthaven heeft de wens uit te breiden met horeca op de plek van de westelijke toren van de Boompoot. Ook wordt geopteerd voor hoogbouw op deze plek om de waterpoort te duiden. De Diezebrug is in relatie tot de beleefbaarheid van de vesting voor sommigen een doorn in het oog, terwijl anderen de brug juist als industrieel erfgoed waarderen en vinden dat sloop onbespreekbaar moet zijn (zie Diezebrug blz 42).

De Citadel wordt gewaardeerd als een rustige serene plek in de binnenstad en dit moet zo blijven. De binnenruimte mag (af en toe) ingezet worden voor klassieke evenementen (toneel, poëzie, strijke, etc) en hier kan een kleinschalig theehuis een plek krijgen. Het archief (BHIC) moet per auto goed bereikbaar blijven en mag beter bereikbaar worden gemaakt (voor voetgangers) vanuit de stad: een voetgangersbrug op de oorspronkelijke locatie over de vaart kan een mooie toevoeging zijn.

Bewoners vragen om een toegankelijk park, waar picknicken op het gras aan het water mogelijk is. Ze hopen op horeca/een kiosk in het brugwachtershuisje en zien de honden graag naar elders verdwijnen. Hondenbezitters willen de ruimte graag voor hun honden behouden.

Zuid-Willemspark cultuurhistorisch knooppunt Citadel - Boompoot

De ruimte voor de Citadel (nu uitlaatrouten, parkeerplaats) biedt mogelijkheden om deze beter toegankelijk, beleefbaar en bruikbaar te maken: de plek is toegankelijk, ligt zeer

Serene binnenzijde Citadel zoveel mogelijk behouden met af en toe een klassiek concert, lezingen van schrijvers en voordrachten van dichters en mogelijk een theehuis: als tegenhanger van de hippe cultuur op de Tramkade.

De muur kan ingezet worden voor bijzondere activiteiten: klimmuur, projectiescherm, lichtkrant, etc.

Ruimte voor evenementen aan en op het water, zoals de Bossche Waterweek, openluchtbioscoop, etc.

De Boompoot en Bastion Haven kunnen weer zichtbaar gemaakt worden in de vorm van een verblijfsplein, drijvend podium (in de vorm van een punt) of aanlegvlonders met verblijfskwaliteit. Ze kunnen de oorspronkelijke vorm van de vesting aanduiden op het waterniveau. De oevers kunnen zoveel mogelijk openbaar toegankelijk zijn.

Ensemble Citadel - Boompoot kan weer herkenbaar gemaakt worden en bestaan uit bruikbare voorzieningen als een verblijfs- en evenementenplein, podium of vlonders met verblijfskwaliteit. De Citadel en vesting kunnen weer in het water staan.

dicht op het waterniveau, is op de zon georiënteerd en hierdoor de ideale plek om een park te maken dat toegankelijk is voor een breed publiek. Ook kan het hierdoor een praktische plek zijn voor een watertaxihalte, die zowel de Citadel, de binnenstad, als het Kruithuis kan bedienen.

Op deze noordoever kan een parkachtige inrichting worden voorzien, georiënteerd op de zon, met verblijfsplekken (banken, buurttafel, verblijfs- en evenementenplein), routes, een watertaxihalte en een brug naar overzijde. Verblijfsplekken kunnen familie van elkaar zijn, door hun detaillering, materialisering en kleurgebruik. Bij het plaatsen van bomen kan rekening worden gehouden met de bezonning van de oever en het zicht op de Citadel. Voor het uitlaten van honden lijkt een alternatief aanwezig op de oevers tussen Aa en de Citadellaan, aansluitend op de bestaande hondenuitlaatstrook langs de Aa, mits de ecologische verbindingzone hier niet verstoord wordt.

In overleg met het BHIC kan naar alternatieven worden gezocht voor de parkeerplaatsen voor bezoekers binnen de ontwikkeling van het Zuid-Willemspark.

Herkenbaar maken vesting

Citadel

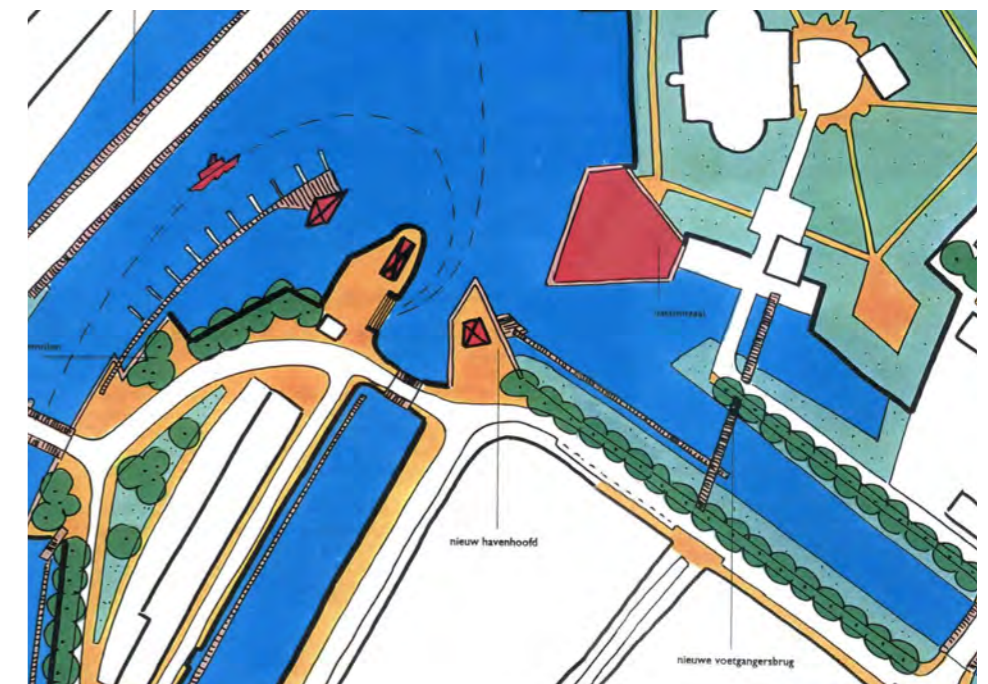
Aan de westzijde kan worden ingezet op het herkenbaar maken van de vesting en zorgvuldig vormgeven van de westelijke entree (over water en over land) van vestingstad 's-Hertogenbosch. De Citadel kan aan de westzijde in het water komen te staan, om de

toegang tot de vesting meer kwaliteit en nadruk te geven. Een voetgangersverbinding, op de oorspronkelijke plaats, behoort tot de mogelijkheden. Het binnenterrein is een serene ruimte en biedt kansen voor klassieke cultuur zoals poëzie, verhalen, klassieke muziek en een kleinschalig theehuis, als tegenhanger van hippe cultuur op de Tramkade.

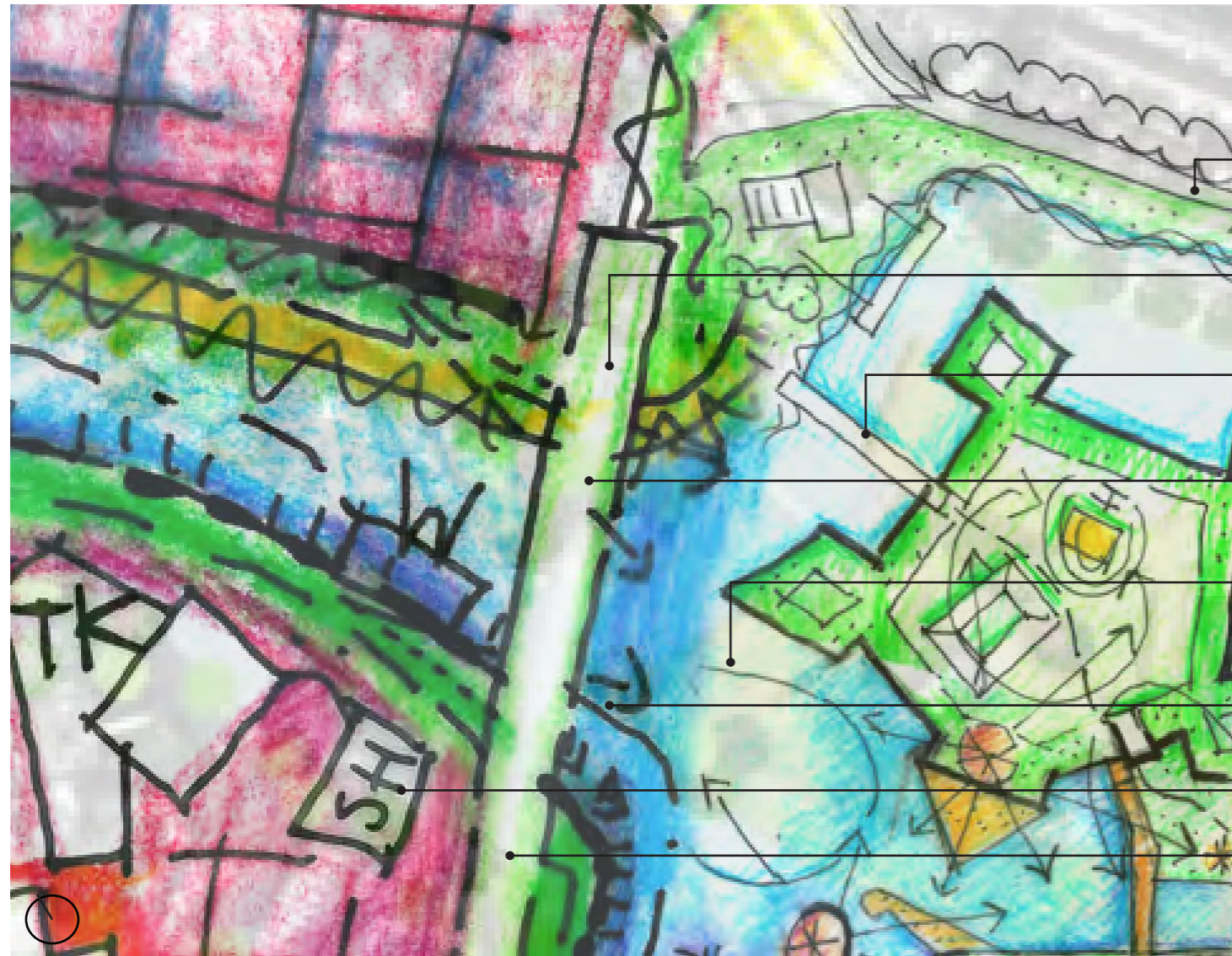
Bastion Haven en de Boompoot

Bastion Haven en de Boompoot kunnen een nieuwe betekenis krijgen in het gebruik. De contouren van zowel Bastion Haven als de Waterpoort kunnen in symmetrie zichtbaar worden gemaakt in openbare voorzieningen die bijdragen aan de gebruikswaarde van het park zoals aanlegsteigers, trappen, (evenementen)plein met meubilair, podium, etc. De wand van de Citadel kan benut worden voor recreatie (o.a. klimwand of bioscoop). Bij evenementen zou een tent in de vorm van het voormalige bastion of bijzonder licht beide volumes zichtbaar kunnen maken.

Als hier aanleiding voor is kunnen beide volumes van Bastion Haven en de Boompoot op een eigentijdse manier in symmetrie teruggebouwd kunnen worden en een nieuwe functie toevoegen aan de stad. Het Bastion en de Boompoot kunnen mee bewegen naar de behoeftes in de tijd, terwijl het weidse uitzicht op de stad vanuit het westen zoveel mogelijk behouden wordt, de 19e eeuwse doorsnijding herkenbaar kan blijven en de oevers zoveel mogelijk toegankelijk kunnen blijven. De groenzones langs de Oliemolensingel kunnen mogelijk onderdeel uit gaan maken van het Zuid-Willemspark.

Kaart: uit 'Versterkt Den Bosch' (1999): Herstellen ensemble Citadel - Boompoot met nieuwe voetgangersverbinding tussen Citadel en Tuldenstraat.

- Citadellaan ontsluit de binnenstad
- Huidige aanlanding brug:
 - Groene taluds
 - Voetgangerstunnel naar Citadellaan
 - Opgang vanaf groene oever voor Citadel
 - Onderzoek naar mogelijke kansen voor nieuwe functies in aanlanding
- Bestaande Sortiebrug: voetgangersbrug
- Diezebrug met overgedimensioneerde pijlers ten behoeve van het mechaniek dat hier vroeger in zat, onderzoek naar mogelijke kansen voor nieuwe functies
- Mogelijkheid tot vergroten wateroppervlakte voor vestingwerken om de toegang tot de vesting meer kwaliteit en nadruk te geven.
- wens voor verbeteren visuele en fysieke relatie met binnenstad
- Spoorzone oost: Kop van 't Zand, Tramkade
- Huidige aanlanding Diezebrug:
 - Hoge damwanden / muren
 - Langzaam verkeerverbindingen en opgangen ontbreken.
 - Onderzoek naar mogelijke kansen voor nieuwe functies in aanlanding

1939

2017: Brug met opgang vanaf groenzone voor Citadel.

1939: Aanleg van de Diezebrug: de pijlers tussen Aa en Zuid-Willemsvaart, met de Citadel op de achtergrond.

Diezebrug met de hoge wand van de aanlanding, gezien vanaf de oever voor de Citadel, met links de Boompoort en rechts de hoge industriële panden op de Tramkade.

Context Diezebrug

Beeld

De Diezebrug is één van de hoge bruggen in 's-Hertogenbosch en beeldbepalend voor de entree van de binnenstad aan de westzijde. Het is het een fors gedimensioneerde brug met robuuste pijlers, lange aanlandingen, hoge damwanden en een breed geasfalteerd brugdek met een grote overspanning. De brug belemmert het zicht op de binnenstad vanaf de westzijde / Spoorzone (Kop van 't Zand, Tramkade, Orthenpoort-Zuid).

Aan de noordzijde bestaat de aanlanding uit een grastalud met een voetgangerstunnel en een trapopgang. Langs de noordoever onder de brug ligt de ecologische verbindingzone tussen de Aa en de Dieze.

Aan de zuidzijde wordt het beeld van de aanlanding bepaald door blinde muren (damwanden), waarop de Buitendijk en de Havendwarsstraat dood lopen.

De Diezebrug is medebepalend voor de ontwikkeling van de aanliggende gebieden.

Recreatievaart

Schepen langer dan 20 meter mogen vanaf de Maas niet verder varen dan de Diezekade, de aanlegkade voor de Brabanthallen. De Stadstraverse is aan de beroepsscheepvaart onttrokken. De doorvaarthoogte van de Diezebrug is nog gebaseerd op de beroepsvaart en zou voor recreatievaart beperkt kunnen worden tot de doorvaarthoogte van de ophaalbruggen in de binnenstad: 3,40m.

Verkeer

De Diezebrug is een belangrijke schakel voor het autoverkeer op de binnenstadsring. In 2016 zijn de Magistratenlaan/Nelson Mandelalaan doorgetrokken naar de Zandzuigerstraat en kan het autoverkeer ook langs deze route de stad benaderen. In de toekomst kan de Vogelstraat eventueel doorgetrokken worden (onder het spoor) naar de Nelson Mandelalaan. Op het moment dat andere verkeersintensiteiten op de brug ontstaan, biedt dit kansen om deze ruimte te benutten voor andere functies.

Input vanuit communicatieproces

De Diezebrug is in relatie tot de herkenbaarheid van de vesting voor sommigen een doorn in het oog, terwijl anderen de brug juist tot industrieel erfgoed bestempelen. Weer anderen zien kansen om de enorme volumes in de pijlers en aanlandingen te benutten voor wonen en werken. In het algemeen bestaat de behoefte om de barrière voor langzaam verkeer tussen de Spoorzone en de binnenstad zo veel mogelijk op te heffen door langzaam verkeerverbindingen onder de brug te voorzien. De ecologische verbinding tussen de Aa en de Dieze dient te alle tijde zorgvuldig ingepast worden langs de Noordoever van de Dieze.

Onderdoorgangen zijn in breedte en hoogte is gedimensioneerd op de beroepsvaart.

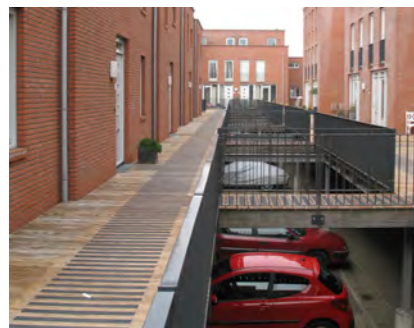
Brug met onderdoorgangen naar Aa, Zuid-Willemsvaart en Stadsdommel tussen de robuuste pijlers

Onderdoorgang is in breedte en hoogte is gedimensioneerd op de beroepsvaart.

Verbinding voor voetgangers tussen het brugdek van de Diezebrug en het maaiveld voor de Citadel.

Mogelijkheden voor het benutten van de hoogte van de Diezebrug bij nieuwe ontwikkelingen.

Mogelijkheden om het brugdek te verbinden met oevers van de Dieze.

Onderzoeken van mogelijkheden voor routes onder de Diezebrug naar de binnenstad.

Onderzoek naar mogelijkheden voor het open maken van de aanlandingen en het omvormen tot bruikbare ruimtes en / of voorzieningen.

Wanneer de verkeersintensiteit op de brug wijzigt, kunnen mogelijkheden ontstaan om deze te benutten voor nieuwe kwaliteiten voor de stad: bijvoorbeeld een 'Architectuurfestival' op, aan en onder de Diezebrug. De overmaat in breedte en doorvaarhoogte kan benut worden voor bijzondere, spectaculaire architectuur.

Mogelijkheden om bovenwereld op de Diezebrug met het maaiveld onderaan de brug te verknopen in de nieuwe ontwikkelingen aansluitend aan de brug.

Onderzoek naar mogelijkheden voor aantrekkelijke voorzieningen in (alle zijdes van) de aanlandingen.

Wanneer de verkeersintensiteit op de brug wijzigt, kunnen mogelijkheden ontstaan om deze (gedeeltelijk) te benutten voor nieuwe kwaliteiten voor de stad: bijvoorbeeld een parkbrug met bomen, groen en verblijfsplekken.

Zuid-Willemspark Diezebrug

In dit Inspiratiedocument wordt ervan uitgegaan dat de Diezebrug blijft functioneren als onderdeel van de binnenstadsring. De brug kan in de toekomst mogelijk een bijdrage leveren aan het verbeteren van het netwerk van ommetjes en fietsroutes in de stad door bestaande langzaam verkeerroutes over de brug en eventuele nieuwe routes onder de brug te verknopen met routes vanuit de binnenstad (Draaibrug), vanuit de Citadel (Sortiebrug) en de routes vanuit het westen (Tramkade, Spoorbrug).

Diezebrug benutten voor nieuwe kwaliteiten voor de stad

Ruimte onder de brug

Door het wegvallen van de beroepsvaart onder de brug kan zowel een deel van de waterbreedte, als de vrije ruimte onder de brug mogelijkheden bieden voor nieuwe invullingen. Hier liggen kansen voor langzaam verkeerroutes boven het water, die de Spoorzone en de binnenstad met elkaar verbinden

Onderzocht kan worden of de aanlandingen en/of pijlers (gedeeltelijk) open gemaakt kunnen worden, waardoor programma kan worden toegevoegd in de vorm van bijvoorbeeld woningen of voorzieningen (bijvoorbeeld boothuizen, werkplaatsen, ateliers, havenkantoor, enzovoort). Ook kan worden onderzocht of de visuele relatie met de binnenstad verbeterd kan worden. Door programma toe te voegen onder de brug in de aanlandingen, kan deze een nieuwe trekpleister worden voor de stad (zie referentiebeelden).

Verbinden van maaiveld langs de vaart met het brugdek

Ontwikkelingen op de Kop van 't Zand kunnen op het niveau van de Diezebrug plaatsvinden, waardoor een benedenwereld kan ontstaan met voorzieningen als bijvoorbeeld parkeren, werkplaatsen en logistieke ruimtes. Bij nieuwe ontwikkelingen kunnen het maaiveld langs de Dieze en het brugdek beter verbonden worden, waardoor de brug ook een schakel kan vormen in het netwerk aan ommetjes in het Zuid-Willemspark.

Ruimte op de brug

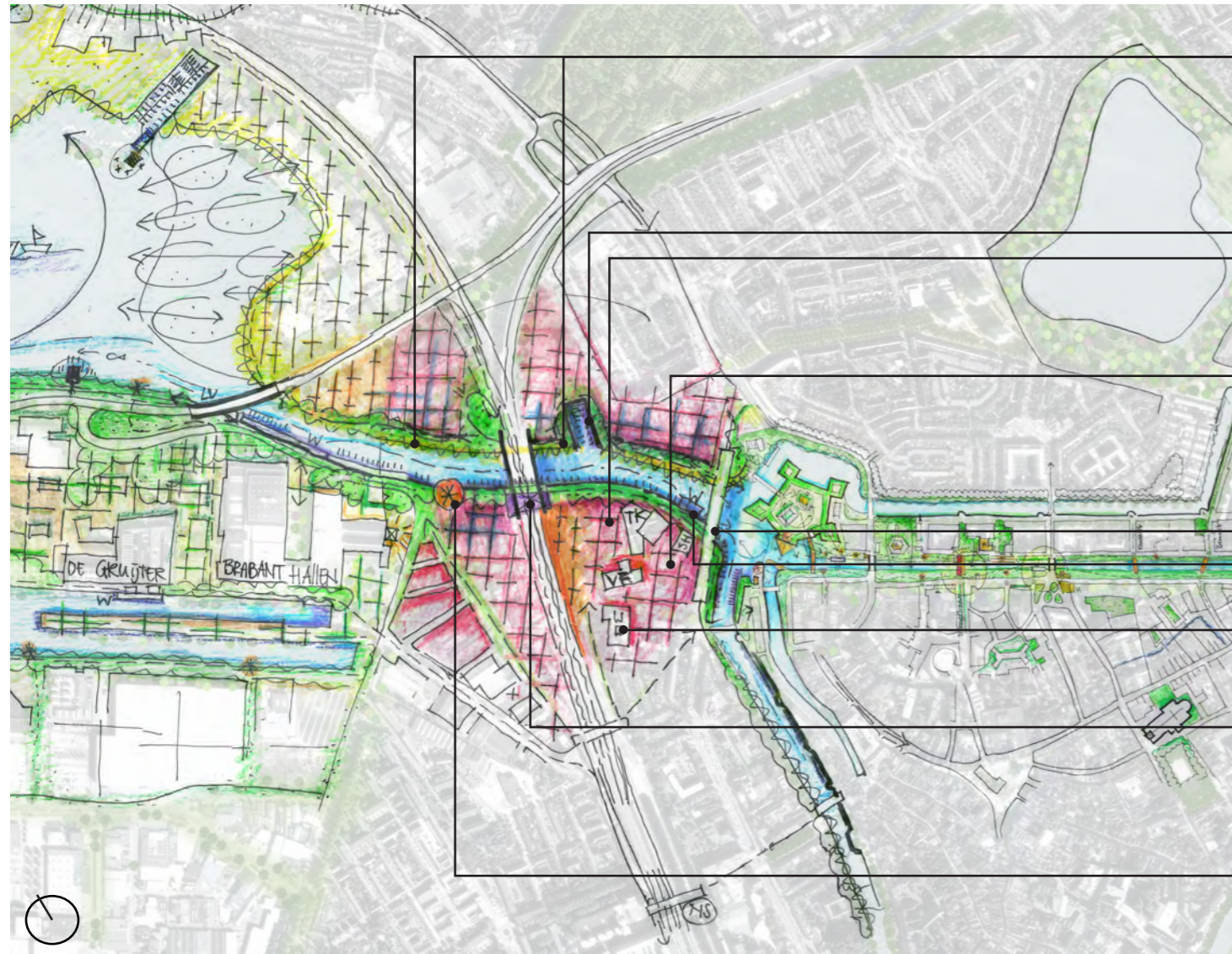
Als er in de toekomst veranderingen plaats vinden in de verkeersintensiteit ontstaan kansen om de Diezebrug anders in te richten. Overruimte op de Diezebrug kan op dat moment omgevormd worden naar een nieuwe kwaliteit voor de stad door bouwvolumes, bomen en groen, verblijfsmogelijkheden, en/of recreatieve routes toe te voegen.

Door programma toe te voegen kan de brug een nieuwe trekpleister worden voor de stad. Onderzocht kan worden of hier een architectuurfestival van zeer bijzondere bouwvolumes (wonen, recreatief verblijf) mogelijk is, die op de brug staan en/of onder of aan de brug hangen.

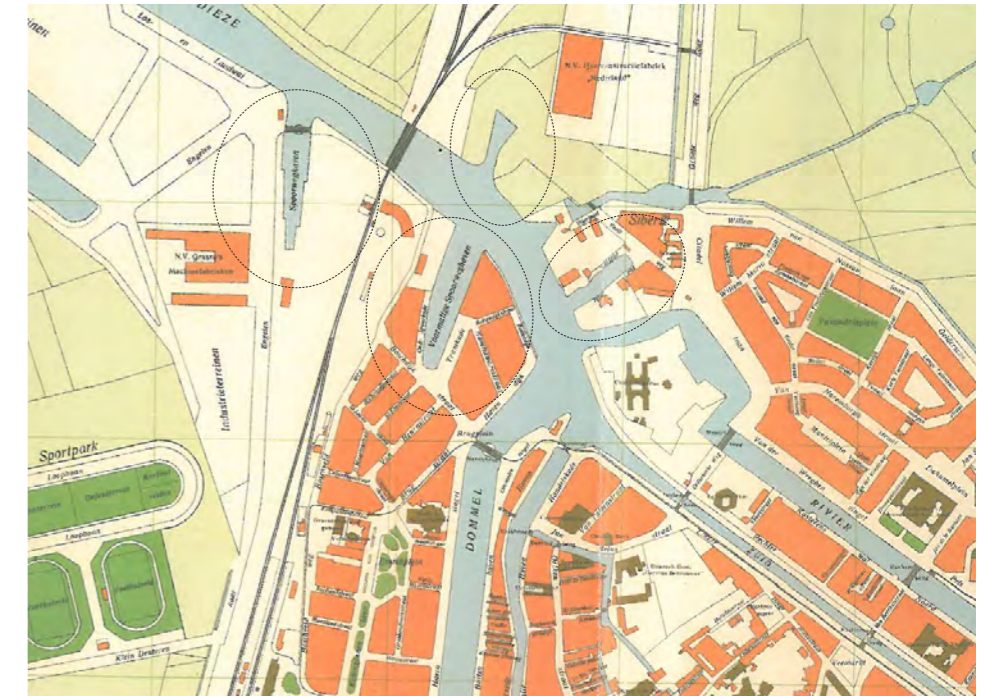
Een andere mogelijkheid is om overruimte te benutten voor een parkbrug, door een inrichting van bomen, groen en verblijfsplekken met uitzicht op zowel de binnenstad als de Spoorzone (zie referentiebeelden).

Onderzoeken van mogelijkheden voor routes over het water onder de Diezebrug naar de binnenstad.

- Inpassen ecologische verbingszone binnen alle toekomstige ontwikkelingen van het waterfront aan de noordzijde van De Dieze:
- Mogelijkheden voor inrichting van parkachtige boulevard
- Mogelijkheid tot ontwikkelen van waterfront in relatie tot het Zuid-Willemspark in de vorm van bijvoorbeeld een openbare parkachtige boulevard met niveaoverschillen, aanlegmogelijkheden, boothuizen, terrassen, cultuur, etc.
- Insteekhavens uit begin vorige eeuw kunnen dienen als inspiratie
- Stedelijk ontwikkelingsgebied (op basis van op te stellen gebiedsvisie)
- Wonen aan het water: kansen om nieuwe woonmilieus aan de stad toe te voegen
- Mogelijkheden verkennen voor fysieke en visuele verbinding met de historische binnenstad ter plaatse van Diezebrug
- Mogelijke locatie voor halte watertaxi
- Mogelijkheden tot inpassen van industriële bebouwing Tramkade, Skatehal, Verkadefabriek, Willem II-fabriek in toekomstige ontwikkelingen
- Onder de bruggen: mogelijkheid voor architectonische volumes met voorzieningen t.b.v. watersport, jongeren of kleinschalige culturele ruimtes
- Mogelijk landschappelijk uitzichtpunt aan einde Parallelweg: bijvoorbeeld een landschappelijke tribune als centrale ontmoetingsplek van de nieuwe wijk nabij het EKP. Eventueel in relatie met mogelijke toekomstige langzaamverkeerverbinding naar de overzijde

De oorspronkelijke insteekhavens op deze kaart uit 1935 kunnen als inspiratie dienen voor het realiseren van nieuwe insteekhavens ten behoeve van bijzondere woonmilieus aan het water en voorzien in de verwachte behoefte voor meer aanlegplaatsen als er vaker geschat kan worden in Sluis 0.

Bekeken kan worden of de aanwezige openbare ruimtes onder de zuidzijde van de bruggen (spoor- en Welshbrug) benut kunnen worden voor voorzieningen ten dienste van de watersport (toiletvoorzieningen, winkelfaciliteiten, havenmeester), jongeren of kleinschalige culturele ruimtes (muziekschool, feestruimte).

Context Spoorzone

De Spoorzone ligt op het knooppunt van drie waterwegen: Zuid-Willemsvaart-de Dieze, de Dommel en de Aa. De Spoorzone betreft een opgave die zich richt op ontmoeten, verbinden, mobiliteit en een mix van functies. Daarnaast legt het project relaties en verbindingen tussen en met omringende plekken en gebieden zoals Boschveld, Expeditie Knooppunt (EKP), Grasso/Grenco en de onderwijsfuncties.

Gebiedsvisie Spoorzone

De op te stellen gebiedsvisie Spoorzone wordt o.a. gevoed door beleidsplannen zoals bijvoorbeeld de Koersnota (verkeersontsluiting Magistratenlaan / Parallelweg / Nelson Mandelalaan, Diezebrug), plannen voor de Ecologische Verbindingszones Langs de Aa, de Dommel en de noordzijde van de Dieze. Voor Kop van 't Zand, Tramkade en EKP zullen transformaties plaatsvinden, waarvoor nadere gebiedsstudies gedaan kunnen worden. De Spoorzone is op dit moment door de Diezebrug visueel en functioneel afgesneden van de binnenstad. De Spoorbrug met het spoortalud deelt de Spoorzone zelf in een oostelijke en westelijke helft. Onder de Spoorbrug ligt een grote openbare ruimte met kansen voor functionele, visuele en fysieke verbindingen tussen beide delen.

Tramkade

De Tramkade is tot 2025 aangewezen als experimenteergebied. Op dit moment zijn

er initiatieven op de Tramkade als terrassen aan het water, een drijvend zwembad, een verbinding naar de Witte Sieb, een watertaxiplot, evenementen (zowel binnen als buiten), een aantrekkelijke doorgaande wandelverbinding langs het water en een hotelfunctie. Naast de Tramkade zijn er ook locaties voor sport en cultuur in de monumentale gebouwen zoals de Skatehal, de Verkadefabriek en Willem II.

Oevers

De Dieze is tot aan de vistrap bij Crèvecoeur en via het kanaal Henriëttewaard aangewezen als ecologische verbingszone (EVZ). In het kader van het project Groot Onderhoud Vaarwegen is een natuurvriendelijke damwand/oever aangelegd langs delen van de Dieze: de hierdoor gecreëerde 10 meter voorland zal voor de EVZ gebruikt worden. De EVZ dient bij ontwikkelingen te allen tijde ingepast te worden aan de noordzijde van de Dieze en de oostzijde van de Ertveldplas. In de verkenning van 't Ertveld wordt ook de 'verondieping' van de Ertveldplas meegenomen, die zowel ontwikkelkansen biedt, als bijdraagt aan het verbeteren van de ecologische waarde van de plas. Schepen langer dan 20 meter mogen vanaf de Maas niet verder varen dan de Diezekade, de aanlegkade voor de Brabanthallen. De Stadstraverse is aan de beroepsscheepvaart onttrokken. Vroeger lagen in de Spoorzone diverse insteekhavens zoals de spoorweghaven. De haven aan de Vogelstraat is een relict uit deze tijd en biedt inspiratie voor toekomstige ontwikkelingen.

Zuid-Willemspark Spoorzone

Het is belangrijk dat het Zuid-Willemspark en de Spoorzone een relatie aangaan, op elkaar inhaken en elkaar versterken. De focus vanuit het Zuid-Willemspark ligt hierbij op de kans voor een ontwikkeling van een waterfront met openbare groene parkachtige oevers (referentie Maasoevers Venlo, Canal St. Martin-Parijs, Regents Canal-Londen) en verbindingen tussen zowel oost en west als over de vaart. Daarnaast biedt het Zuid-Willemspark mogelijkheden om in aanlegplaatsen voor waterrecreatie te voorzien, in de vorm van aanlegplaatsen voor sloepen, boothuizen en/of jachthavens.

Groen

Alle oevers van de Spoorzone kunnen een parkachtige inrichting krijgen met bomen in diverse soorten, groottes (2e en 3e grootte) en geplant worden in een los verband. Bomen kunnen zodanig geplaatst worden dat een balans ontstaat tussen beschaduwde en open, zonnige plekken. Net als in het Stadspark is het ook in de Spoorzone mogelijk om naast inheemse soorten exoten en bomen met een bijzondere sierwaarde te planten (soorten zie bladzijde 17). Aan de noordzijde is een natuurvriendelijke oever aangelegd, die ingericht wordt als EVZ tussen Aa en Diezemonding en in alle ontwikkelingen ingepast (en versterkt) dient te worden, zodat hoogstedelijke ontwikkelingen ten noorden van de vaart samen op kunnen gaan met de natuurontwikkeling in de stad.

Industrieel erfgoed op de Tramkade en de Skatehal, Verkadefabriek en Willem II-fabriek kunnen worden ingepast in nieuwe ontwikkelingen.

Oude structuur van insteekhavens kan worden ingezet als inspiratie voor nieuwe ontwikkelingen.

Mogelijkheden voor levendige openbare oevers met parkachtige inrichting.

Mogelijke ontwikkeling van openbare waterfronten in combinatie met hoogstedelijke milieus zijn een toegevoegde waarde voor 's-Hertogenbosch.

Mogelijk landschappelijk uitzichtpunt aan einde Parallelweg: een landschappelijke tribune kan functioneren als centrale ontmoetingsplek van de nieuwe wijk.

Impressie van zicht op Tramkade met de mogelijke parkachtige oevers en rechts een insteekhaven en ecologisch ingepaste oever.

Routing en infrastructuur

Beide oevers kunnen worden omgevormd naar boulevards om te wandelen, fietsen en te verblijven. Autoverkeer kan hier voorkomen worden. Langzaamverkeerroutes vanuit de binnenstad kunnen in verbinding staan met de routes onder de Spoorbrug naar de Brabanthallen, Diezekade en Ertveldplas. Aan de noordzijde kunnen mogelijkheden voor de verbinding tussen de fiets- en voetgangersroutes op de Welshbrug en de toekomstige langzaamverkeerroutes op de oever onder de brug ontstaan.

Gebruik

Verblijfsplekken op de oever

Een landschappelijk uitzichtpunt is mogelijk aan het einde van de Parallelweg in de vorm van bijvoorbeeld een landschappelijke tribune, uitzichtterras of buurttafel als centrale ontmoetingsplek van de nieuwe wijk. Het meubilair kan familie van elkaar zijn, door detaillering, materialisering en kleurgebruik. De keuze is afhankelijk van de mogelijkheden op de locatie en de wensen van omwonenden, ondernemers en verenigingen.

Mogelijke concentratie waterrecreatie

De bestaande Diezekade heeft een functie voor de beroepsscheepvaart. Mogelijk kan de kade worden uitgebreid richting de Tramkade en Kop van 't Zand. Deze nieuwe kade biedt mogelijkheden voor een concentratie van functies ten behoeve van de

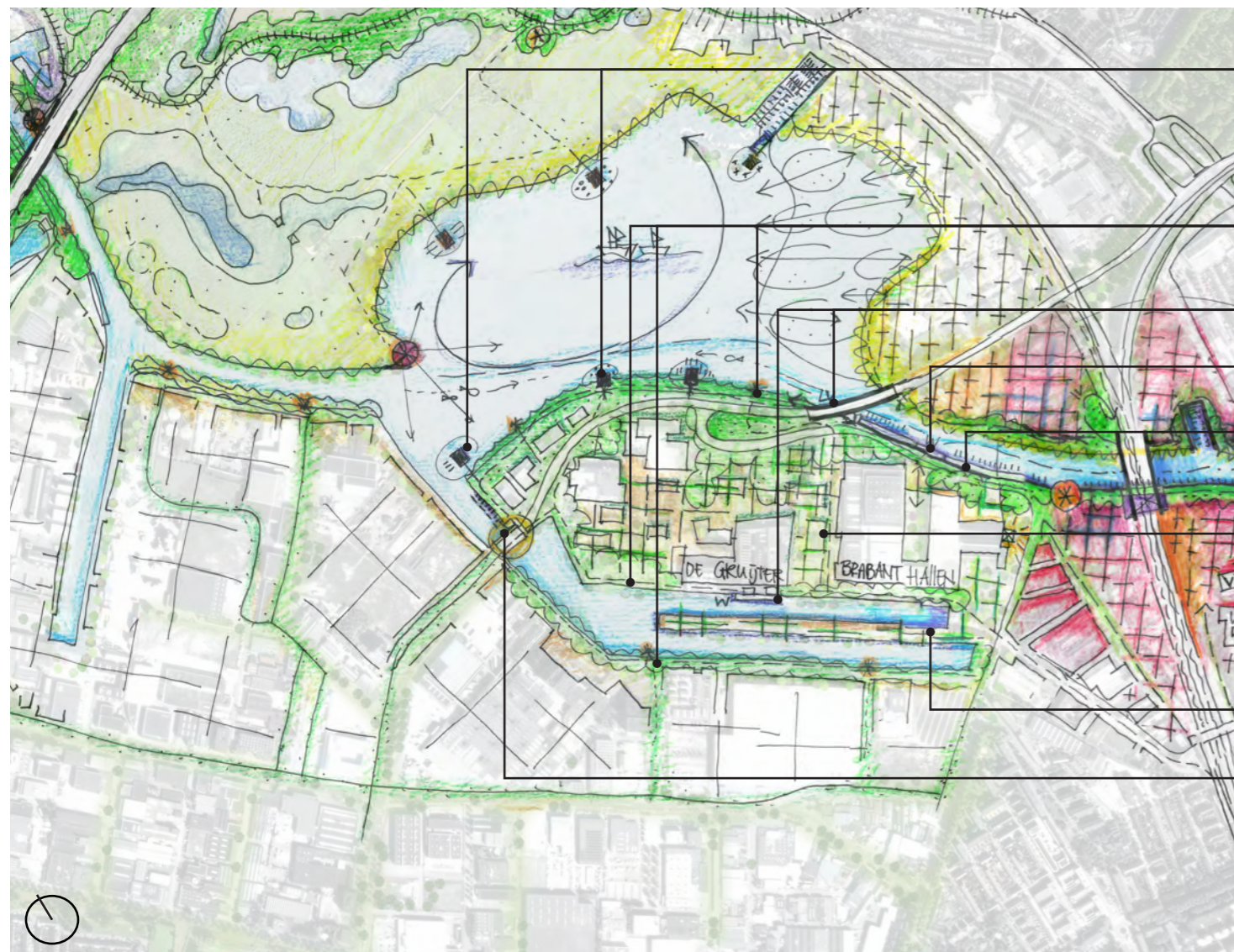
waterrecreatie: aanlegplaatsen voor sloepen, rederijen, jachten van bewoners en passanten, boothuizen, een boothelling, een watertaxihalte, een supschool, enzovoort. Door een mogelijke concentratie van waterrecreatie op deze plek, direct naast de binnenstad ontstaat de mogelijkheid om op andere plekken (bijvoorbeeld langs historische vesting) minder aanlegplaatsen te voorzien. Ook ontstaat zo de mogelijkheid om functies te koppelen, zoals bijvoorbeeld informatie-, loket- en toiletvoorzieningen voor dagrecreanten, sloepen en passanten die langere tijd in de stad verblijven. De vaart heeft hier een zodanige maat dat aan de zuidoever ruimte gevonden kan worden voor voorzieningen ten aanzien van de waterrecreatie. De kades kunnen zoveel mogelijk openbaar blijven. De Tramkade en de Brabanthallen zijn mogelijke plekken voor de halte van een watertaxi.

Mogelijke voorzieningen onder Spoorbrug en Welshbrug

Bekeken kan worden of de aanwezige openbare ruimtes onder de zuidzijde van de Spoor- en Welshbrug nieuwe betekenis kunnen krijgen door hier een architectonisch aantrekkelijk onderwereld te voorzien, met bijvoorbeeld voorzieningen voor de recreatievaart ('tankstation', toiletten, havenkantoor, informatiepunt), werkplaatsen voor studenten, een werf, ateliers en/of kleinschalige culturele ruimtes (muziekschool, feestruimte) voor jongeren.

Mogelijke ontwikkeling van openbare waterfronten in combinatie met hoogstedelijke milieus kunnen van toegevoegde waarde zijn voor 's-Hertogenbosch.

Geconcentreerde extensieve recreatieve plekken, geïnspireerd op de boothuizen van Banjoles
Zuidwestoever: horeca, sloepenverhuur, aanlegplaats rederij, SUP-school etc.
Noordoostelijke oever: aanlegsteiger voor bezoekers natuurgebied, extensief recreatief zelfvoorzienend verblijf op het water, etc.

Kansen voor parkachtig ingerichte oevers met openbare routes en verblijfsplekken aan het water benutten

Mogelijke verbinding langzaamverkeer langs oever onder Trierbrug

Mogelijke locaties halte watertaxi Diezekade indien mogelijk in relatie tot beroepsvaart: benutten voor concentratie van functies ten behoeve van de waterrecreatie: aanlegplaatsen voor sloepen, rederijen, jachten van bewoners, passantenhaven, etc.

Wens vanuit parkgedachte om gebied rond de Gruyter en de Brabanthallen te vergroenen met als inspiratie de Philipscampus in Eindhoven: werken in het groen, verminderen hittestress, aantrekkelijker maken gebied, groene buffer tussen RIVU en Ertveldplas

Benutten van pier voor recreatief gebruik: campers, festivalterrein, etc

Knooppunt rond brugwachtershuisje Industriehaven, passantenhaven, openbare oever: Als dit brugwachtershuisje in de toekomst buiten gebruik gesteld wordt, kan gezocht worden naar een passende functie ten dienste van de watersport (passantenhaven, informatiepunt, verhuurloket)

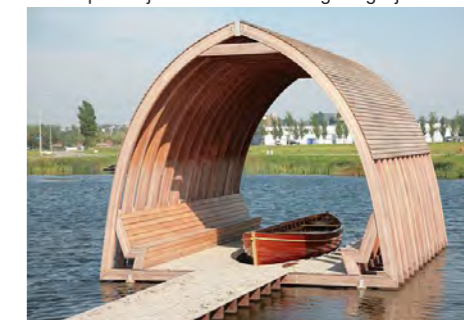
Mogelijke concentratie van functies ten behoeve van de waterrecreatie: aanlegplaatsen, rederijen, etc.

Op mogelijke condensatiepunten aan de zuidwestzijde van de plas: bijzondere overnachtingsmogelijkheden.

Op mogelijke condensatiepunten aan de zuidwestzijde van de plas: horeca.

Op mogelijke condensatiepunten aan de zuidwestzijde van de plas: sloepverhuur, aanlegplaats rederijen.

Mogelijke condensatiepunten met recreatieve functies zijn geïnspireerd op de boothuizen van Banjoles (beelden hierboven). Ze bieden mogelijkheden voor recreatieve functies als horeca, sportfaciliteiten, sloepverhuur aan de zuidwestzijde en extensieve aanlegsteigers, extensief overnachten, etc aan de noordoostzijde van de Ertveldplas.

Context Brabanthallen/Gruyterfabriek

Dit gebied hoort bij de ontwikkeling van de Spoorzone, maar door zijn ligging is het Zuid-Willemspark hier anders vormgegeven en wordt het apart besproken. Het gebied wordt verbonden met de westelijke Spoorzone door een auto- en langzaamverkeersverbinding onder het spoor aan De Dieze.

De Brabanthallen zijn ontstaan als vee- en paardenmarkt. Nu worden er grootschalige evenementen gehouden. Het is de derde grootste evenementenlocatie in Nederland met enorme oppervlaktes aan parkeerterreinen. De Gruyterfabriek is het grootste bedrijfsverzamelgebouw van Nederland en een belangrijk gebouw binnen het industrieel erfgoed van de stad. Het gebied is goed ontsloten voor autoverkeer. De verschillende functies hebben hun terrein afgebakend met hoge hekken. Door de enorme hoeveelheid verharding heeft het gebied een harde uitstraling.

De oevers van de Ertveldplas worden ondanks het uitzicht nauwelijks benut.

Zuid-Willemspark Ertveldplas Zuid

Groen

De oevers van zowel de Ertveldplas als van de Industriehaven kunnen mogelijk toegankelijk gemaakt worden met een parkachtige inrichting van bomen, natuurlijke bermen, wandelroutes en verblijfsplekken. De bomen kunnen bestaan uit diverse soorten, diverse groottes (2e en 3e grootte) en geplant worden in een los verband. Ze kunnen

zodanig geplaatst worden dat een balans ontstaat tussen beschaduwde en open, zonnige plekken. (soorten zie bladzijde 17).

Vergroenen als strategie

Door een onderzoek naar de mogelijkheden voor geclusterd gebouwd parkeren (referentie Philips Campus Eindhoven) kunnen kansen ontstaan om het gehele gebied te transformeren naar een aantrekkelijke, gezonde groene werk- en evenementenlocatie. De oppervlaktes verharding kunnen mogelijk verminderd en gedeeltelijk vergroend worden. Voorzieningen zouden elkaars parkeerplaatsen kunnen gebruiken. Zo kan een landschappelijke buffer ontstaan tussen de Rietvelden, de Ertveldplas en buitenwijken van 's-Hertogenbosch. Het gebied kan betekenis krijgen in het filteren van fijnstof, verminderen van hittestress, waterberging en een gezond werkklimaat.

Routes en infrastructuur

Voor fietsers is het gebied goed ontsloten: vanuit alle richtingen zijn fietspaden voorzien langs de bestaande wegen. Langzaamverkeerroutes kunnen het gebied in de toekomst dooraderen, mits hekwerken kunnen verdwijnen. Wens is om de oevers te voorzien van routes, zodat er op termijn op een aantal plekken ommetjes kunnen ontstaan voor werknemers en bezoekers. Mogelijke haltes voor een watertaxi kunnen gevonden worden aan de Diezekade en bij de halte aan de achterzijde van de Gruyterfabriek.

Op mogelijke condensatiepunten aan de noord(oost) zijde van de plas: extensief zelfvoorzienend recreatief verblijf, bereikbaar per boot.

Op mogelijke condensatiepunten aan de noord(oost) zijde van de plas: aanlegplaatsen bezoekers natuurgebied Ertveldpolder.

Waterrecreatie op Ertveldplas.

Mogelijkheden voor een parkachtige inrichting op de zuidoever van de Ertveldplas.

Mogelijkheden voor watertaxi-halte aan de Diezekade en in de Industriehaven.

Mogelijkheden voor het benutten van pier Industriehaven voor recreatief gebruik, zolang deze niet in ontwikkeling is: camperplaatsen, festival.

Een krachtige boomstructuur, vogel- en vlinderbosjes tussen de gebouwen en natuurlijke oevers geven RIVU een groen, duurzaam en ecologisch karakter. Binnen dit groene raamwerk vinden nieuwe functies een plek die medegebruik stimuleren: recreatieve routes, pocketparkjes en verblijfsplekken (Ontwerp Buro Lubbers).

De Philips Campus als inspiratie voor het anders benutten van het maaiveld: door in gebouwen te parkeren is ruimte vrijgespeeld en kon het werkgebied aantrekkelijk landschappelijk ingericht worden. In het gebied rond de Brabanthallen en de Gruyterfabriek kunnen dezelfde mogelijkheden ontstaan voor werken in het groen, verminderen van hittestress, een groene buffer tussen RIVU en Ertveldplas en een netwerk van ommetjes.

Gebruik

Verblijfsplekken op de oever

Een route uit de omgeving, die in het Zuid-Willemspark uitkomt geeft aanleiding om een verblijfsplek te voorzien op de oever. Verblijfsplekken kunnen bestaan uit banken, zitelementen, buurttafels, visvlondertjes, speelaanleidingen, etc. Ze kunnen familie van elkaar zijn, door detaillering, materialisering en kleurgebruik. De keuze is afhankelijk van de mogelijkheden op de locatie en de wensen van omwonenden, ondernemers en verenigingen. Watertaxihaltes kunnen ontworpen worden in dezelfde huisstijl.

Recreatieve condensatiepunten op de plas

De gebruiksmogelijkheden en beleefbaarheid van de plas kunnen worden benut door enkele plekken toegankelijk te maken voor extensieve recreatie. Deze 'condensatiepunten' zijn geïnspireerd op de boothuizen van Banjoles (zie referentiebeelden op blz 46) en kunnen aanleiding zijn voor kleinschalige, particuliere, extensieve recreatieve ontwikkelingen op de plas. Als voor condensatiepunten gekozen wordt, kan het grootste deel van de oever vrijgespeeld worden voor ontwikkeling van groen / natuur. Aan de zijde van het werklandschap (zuidzijde) kunnen intensievere functies met architectonische volumes (sloepenverhuur, sportfaciliteiten, een SUP- en surfschool, rederij, horeca, hotel, etc) een plek krijgen op de pieren in het water. De oever kan ingericht worden met groen, routes en verblijfsplekken.

Aan de natuurlijke noordwestoever kan juist gekozen worden voor zeer extensieve recreatieve plekken (hengelsportplekken, aanlegplaatsen voor sloepen van dagrecreanten, extensieve zelfvoorzienende verblijfsrecreatie op het water). De condensatiepunten kunnen een nieuwe kwaliteit toevoegen aan zowel de plas als de stad.

Mogelijkheden waterrecreatie

Mogelijk kan de Diezekade, naast zijn functie voor de beroepsvaart, ook worden gebruikt ten behoeve van de waterrecreatie: aanlegplaatsen voor rederijen, jachten, een boothelling, een watertaxihalte, etc. De kade is goed bereikbaar vanuit de stad. Ook langs de oostoever van de Industriehaven kunnen mogelijkheden onderzocht worden voor recreatief gebruik.

Brugwachtershuisje Industriehaven

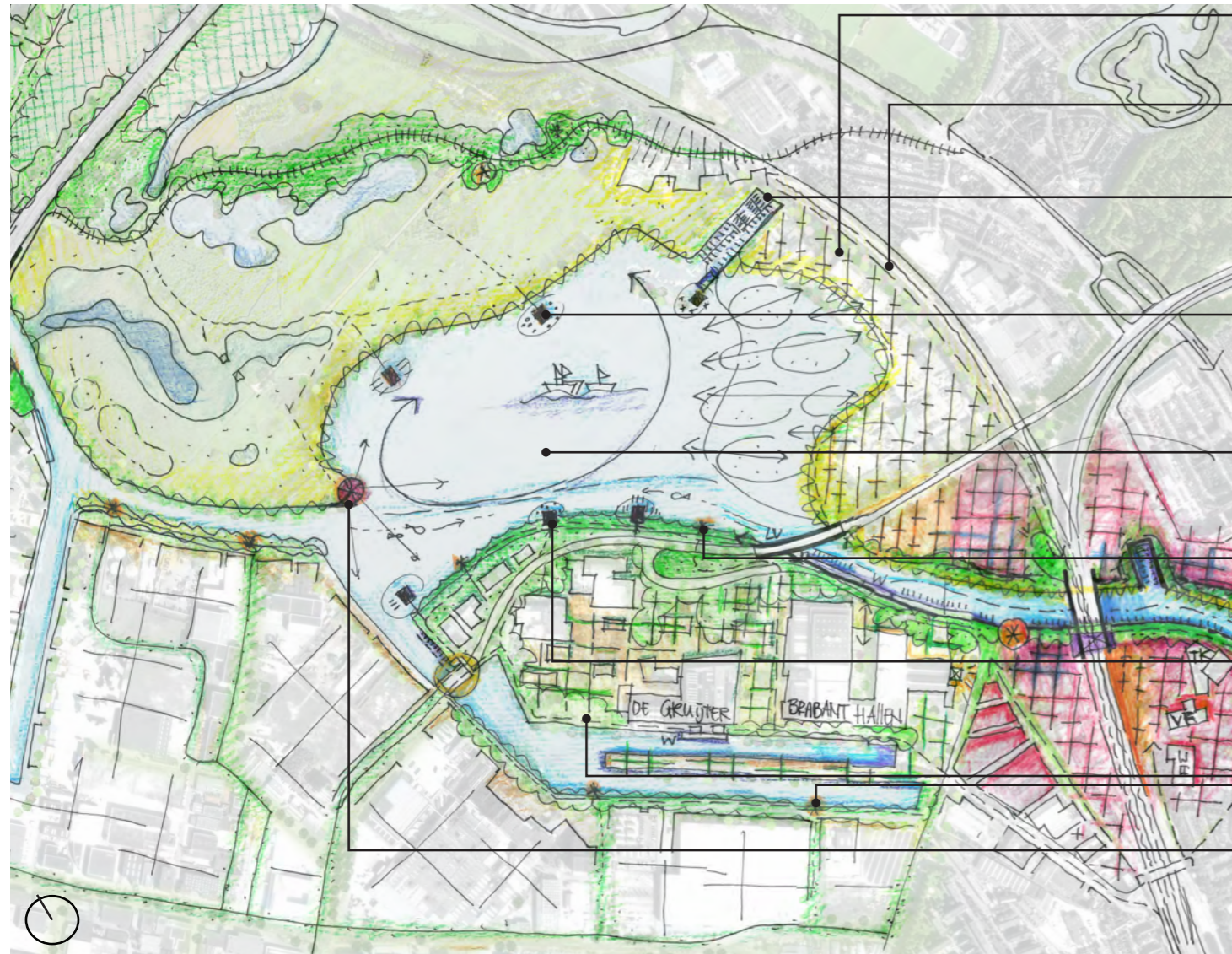
Naast een huisstijl voor het meubilair, is het raadzaam ook de beeldkwaliteit van de bruggen en brugwachtershuisjes vast te leggen, zodat de samenhang binnen het Zuid-Willemspark behouden kan blijven. Deze beeldkwaliteit kan stoer en eigentijds zijn, in terughoudend kleurgebruik, passend bij het oorspronkelijke scheepvaartkarakter van de Zuid-Willemsvaart. Dit brugwachtershuisje zal zijn huidige functie behouden.

Tijdelijk gebruik pier

De pier in de Industriehaven ligt er op dit moment verlaten bij. Bestaande behoeften als een camperplaats, maar ook een festivalterrein, festivalcamping of parkeerplaatsen ten behoeve van het opvangen van pieken in de parkeerbehoefte van de Brabanthallen zouden hier een plek kunnen krijgen, zolang het gebied nog niet in ontwikkeling is.

Wonen

Wonen blijft in dit deelgebied blijft lastig, ook als het een tijdelijke situatie betreft: het gebied ligt in de hindercirkels van de Rietvelden. Milieuwetten zullen hier een rol blijven spelen, waardoor een woonfunctie hier weinig realistisch is.

- Stedelijke ontwikkelingen (op basis van verkenning naar mogelijkheden i.c.m. verondiepen plas) op 't Ertveld
- Mogelijke toekomstige aansluiting Nelson Mandelalaan - Treurenburg aan de westzijde van het spoor
- Bestaande jachthaven kan zijn functie voor waterrecreatie behouden
- Geconcentreerde extensieve recreatieve plekken noordoostzijde oever plas, geïnspireerd op de boothuizen van Banjoles met aanlegplaatsen voor recreanten, extensief recreatief verblijf op het water, etc.
- Verkenning naar mogelijkheden verondiepen plas ten behoeve van ecologie, lokstroom vissen en ontwikkelkansen voor 't Ertveld, in combinatie met energiewinning of koude-warmteopslag
- Mogelijke parkachtige inrichting oever, route en verblijfsplekken aan het water
- Mogelijkheden recreatieve concentratiepunten op de zuidwestoever, geïnspireerd op de boothuizen van Banjoles met extensieve recreatie: bijvoorbeeld horeca, bootverhuur, aanlegsteiger rederijen, een botel, surfschool, etc.
- Mogelijke parkachtige inrichting oever, route en verblijfsplekken aan het water
- Mogelijkheden voor een architectonisch uitzichtpunt met eventueel ruimte voor horeca, infocentrum over de natuur van de Diezemonding, duurzame ontwikkelingen, startpunt van natuurwandelingen, etc

Mogelijk architectonisch uitzichtpunt op hoek van Ertveldplas en de Dieze met mogelijkheden voor horeca, een watertaxihalte en kan daarnaast een startpunt zijn van een ontdekkingsstocht door de natuur van de Ertveldpolder.

Mogelijk infocentrum Diezemonding met uitzicht over de plas: alleen bereikbaar per voet of per boot.

Mogelijkheden voor een architectonisch uitzichtpunt aan de plas met eventueel ruimte voor een horecafunctie en/of infocentrum over de Diezemonding.

Recreatiemogelijkheden in de toegankelijke natuur van de Ertveldpolder: struinen tussen de grote grazers met uitzicht op de stad.

Context Ertveldplas

De Ertveldplas is ontstaan door zandwinning voor de wijk Boschveld en ligt onder de rook van zware industrie van de Rietvelden, gedeeltelijk in de magneetveldzone van de hoogspanningsleiding en in de geluidscontour van zowel de A2, A59 als het spoor. De plas heeft drie zijdes: aan de zuidwestzijde de Brabanthallen en de Gruyterfabriek met de industriehaven, aan de noordzijde de Ertveldpolder, die heringericht is ten behoeve van natuurontwikkeling en een overstromingsgeul en aan de oostzijde bedrijventerrein 't Ertveld, met daarachter het spoor.

Ecologische verbindingzone

De Dieze is tot aan de vistrap bij Crèvecoeur en via het Kanaal Henriëttewaard aangewezen als ecologische verbindingzone (EVZ) tussen de Aa en de Stadsdommel naar de Maas. In het kader van het project Groot Onderhoud Vaarwegen is een natuurvriendelijke damwand/oever aangelegd langs delen van de Dieze: de hierdoor gecreëerde 10 meter voorland zal voor de EVZ gebruikt worden. De EVZ dient te allen tijde ingepast te worden bij ontwikkelingen aan de noordzijde van de Dieze en de oostzijde van de Ertveldplas. Door de diepte heeft de plas een lage ecologische waarde. Vanuit ecologisch standpunt kan het wenselijk zijn om de plas ondieper te maken en daarmee de lokstroom voor vissen in de Dieze weer te herstellen.

Gebruik

Aan de noordzijde liggen op dit moment woonboten, deze zullen op termijn verdwijnen. Op de plas worden zeilwedstrijden georganiseerd en aan de noordzijde ligt een jachthaven. Ook wordt de plas gebruikt door (wedstrijd)roeiers en hengelsporters met een sloep. Vroeger stond de plas bekend om zijn motorboottraces. Schepen langer dan 20 meter mogen vanaf de Maas niet verder varen dan de Diezekade, de aanlegkade voor de Brabanthallen: de plas kan nog gebruikt worden door de beroepsvaart.

Zuid-Willemspark Ertveldplas

In het Zuid-Willemspark kunnen de drie verschillende zijdes van de plas verder worden aangezet: een groen werklandschap aan de zuidzijde, natuuroevers aan de noordzijde en industrie met herontwikkelingskansen voor werken en wonen aan de oostzijde.

Ecologie en duurzaamheid

Ontwikkelkansen voor natuurvriendelijke oevers liggen met name aan de oost-, noord- en westzijde van de plas, omdat de zuidzijde vooral harde oevers heeft. In een mogelijke verkenning naar 't Ertveld kan ook onderzoek naar mogelijkheden tot 'verondieping' van de Ertveldplas meegenomen worden. Door de plas ondieper te maken tot vijf meter (nu is hij 30 meter) diep ten behoeve van ecologische kwaliteit kan onder andere de lokstroom voor vissen waarschijnlijk verbeterd worden. Daarnaast

kan de kwaliteit verbeteren door meer en geleidelijke overgangen tussen land en water (lagunes, eilanden) aan te leggen als aanvulling op de ecologische verbindingzone aan de zuid-oostzijde van de plas. Ook kunnen hierbij ontwikkelkansen voor 't Ertveld en/of het recreatief gebruik van de plas meegenomen worden.

Gebruik

De plas kan in gebruik blijven voor watersporten als zeilen, roeien en de hengelsport. De zuidzijde zal nog in gebruik blijven voor de beroepsvaart. Als de plas niet ondieper gemaakt kan worden, kan deze benut worden voor energiewinning als warmte-koude-opslag en kan hij zo nieuwe ontwikkelgebieden eventueel van energie voorzien.

Recreatieve condensatiepunten op de plas

De gebruiksmogelijkheden en beleefbaarheid van de plas kunnen worden benut door enkele plekken toegankelijk te maken voor extensieve recreatie. Deze 'condensatiepunten' zijn geïnspireerd op de boothuizen van Banjoles (zie referentiebeelden op de vorige bladzijden) en kunnen aanleiding zijn voor kleinschalige, particuliere, extensieve recreatieve ontwikkelingen op de plas. Ze kunnen een nieuwe kwaliteit toe voegen aan zowel de plas als de stad. Als voor condensatiepunten gekozen wordt, kan het grootste deel van de oever vrijgespeeld worden voor ontwikkeling van

Op mogelijke condensatiepunten aan de noord(oost)zijde van de plas: aanlegplaatsen voor bezoekers van het natuurgebied Ertveldpolder en extensief zelfvoorzienend recreatief verblijf op het water: alleen bereikbaar per boot.

De Ertveldplas kan zijn functie voor waterrecreatie behouden: zeilen en roeien.

De Ertveldplas kan zijn functie voor waterrecreatie behouden: hengelsport.

Recreatie kan worden gefaciliteerd in concentratiepunten op de oever, met als inspiratie de boothuizen van Banjoles (zie ook vorige bladzijde).

De Ertveldplas kan zijn functie voor de watersport behouden. Mogelijke condensatiepunten aan oevers (referentie: boothuizen van Banjoles) met extensieve recreatieve functies als bijvoorbeeld horeca, recreatie, sportfaciliteiten, sloepverhuur, extensief overnachten op het water, SUP-school, aanlegsteigers, visplekken, etc.

natuur. Aan de zijde van het werklandschap (zuidzijde) kunnen intensievere functies met architectonische volumes (sloepenverhuur, SUP- en surfschool, rederij, horeca, etc) een plek krijgen op de pieren in het water. Aan de natuurlijke noordwestoever kan juist gekozen worden voor zeer extensieve plekken (hengelsportplekken, aanlegplaatsen voor sloepen van dagrecreanten, extensieve verblijfsrecreatie op het water).

Architectonisch uitkijkpunt

De splitsing Dieze-Ertveldplas aan de westzijde heeft een spectaculair uitzicht over het water, dat optimaal benut kan worden door hier een bijzonder architectonisch uitkijkpunt te voorzien. Dit kan zowel een recreatieve attractie als een landmark van het Zuid-Willemspark vormen met mogelijkheden voor horeca en een watertaxihalte. Vanaf hier kunnen mogelijkheden ontstaan om te struinen in de toegankelijke natuur van de Ertveldpolder of een cultuurhistorische wandeling te maken langs de Engelse dijk / de Linie 1629.

Wonen

Wonen in dit deelgebied blijft lastig, ook als het een tijdelijke situatie betreft: het gebied ligt in de hindercirkels van de Rietvelden, de A59, A2 en het spoor en gedeeltelijk in de magneetveldzone van de hoogspanningsleiding. Door milieuwetten is een woonfunctie hier weinig realistisch.

Verkenning 't Ertveld

Alle oevers van 't Ertveld, aan de oostzijde van de plas, kunnen als daar mogelijkheden voor zijn, zoveel mogelijk openbaar en parkachtig worden ingericht. Langs 't Ertveld ligt een reservering om de Nelson Mandelaweg te verleggen richting het spoor en naar het noorden door te trekken als zich hier kansen voordoen. Onderzoek - verkenning naar ontwikkelmogelijkheden van dit gebied moet nog plaats vinden.

Recreatiemogelijkheden in de toegankelijke natuur van de Ertveldpolder: picknicken in de natuur.

Mogelijke condensatiepunten, zoals aanlegsteigers ten behoeve van (dag)recreatie.

- Kansrijke plek voor een ingetogen, bijzonder uitkijkpunt op splitsing van kanaal Henriëttewaard en De Dieze
- Mogelijkheden voor een bijzondere ontmoetingsplek aan de Dieze met een dorpstafel en mogelijke halte watertaxi (en voor horeca / kiosk)
- Engelse Dijk, Linie 1629
- Wens voor herstellen van een schipbrug vanuit plannen Linie 1629
- Wens voor voetpad op vooroever langs Dieze als onderdeel van ommetje Engelermeer
- Wens voor herkenbaar maken van Fort Dieze met aanlegsteiger vanuit plannen voor Linie 1629
- Engeler Schans
- Wens voor ommetje rond Engelperschans
- Groengebied Engelen - De Vutter
- Mogelijke verblijfsplek op de oever: bank / zitelement / nest / visvlondertjes

De Engelperschans op een kaart uit de 18e eeuw.

De Engelperschans ligt nog herkenbaar in het landschap.

Wens voor creëren van een ommetje rond de Engelperschans als onderdeel ommetjes vanuit Engelen.

Wens voor verbinding op de plek waar een bootbrug in het verleden beide oevers verbond. Als dit niet mogelijk is in verband met de beroepsvaart kan af en toe eventueel een tijdelijke (ponton)brug voorzien worden bij evenementen.

Context Cultuurhistorisch knooppunt Engelperschans en Fort Dieze

Op deze plek komen de Engelperschans, Schans Dieze, de Engelse dijk en de plek waar de schipbrug ooit lag bij elkaar. Samen vormen ze een cultuurhistorisch knooppunt.

Voor 's-Hertogenbosch was de verbinding met de Maas van economisch levensbelang. De Maas speelde een cruciale rol bij de logistieke ondersteuning van militairen, zowel voor de verdedigers in de stad als de aanvallende troepen buiten de stad.

Bij de monding van de Dieze in de Maas ligt een stroomrug met een klein gebied dat droog bleef bij overstromingen. Hier ligt al sinds eeuwen een militaire versterking, fort Crèvecoeur genoemd.

Naast controle over de Dieze kon vanuit Engelen ook de Bossche Sloot worden gecontroleerd. Deze watergang maakte turfvaart vanaf het Langstraatgebied naar 's-Hertogenbosch en de Maas mogelijk. Bovendien speelde de sloot, waarin later een sluis werd aangelegd, een belangrijke rol bij de waterbeheersing van het achterliggende gebied en kreeg de sloot een rol bij het inunderen. Tegenover de monding van de Bossche Sloot kwamen drie weteringen uit van de polders oostelijk van De Dieze. Het controleren van de sluizen in dit gebied was dus zeer belangrijk voor de waterbeheersing en voor het inunderen van de betreffende polders. Door de Spanjaarden werd daarom de Engelperschans aangelegd. In de aanloop naar de verovering/inname van

's-Hertogenbosch wisselde de bezetting van de schans. De Engelperschans verloor in de periode 1590-1629 aan betekenis en fungeerde niet langer als vooruitgeschoven post van de gebieden grenzend aan Brabant. Bij de belegering in 1629 werd op de plaats van de schans het kwartier van Van Solms ingericht, terwijl aan de overzijde van het water Fort Dieze verscheen. Als verbinding lag er een schipbrug en in de buurt stonden rosmolens.

De Engelperschans, Fort Dieze, de schipbrug en Engelse Dijk maken onderdeel uit van de plannen voor de Linie 1629. Ze liggen bovendien in de Groene Delta (verbindingen tussen Henriëttewaard-Engelermeer). Aan de zijde van voormalig Fort Dieze heeft de oever een belangrijke betekenis als ecologische verbingszone. In het Molengat ligt een scheepswerf en hier wordt op en rond het water gewoond.

Zuid-Willemspark cultuurhistorisch knooppunt Engelperschans en Fort Dieze Groen

Vooral de aanzet en de omgeving van de A59 wordt vergroend, om deze brug en aanlandingen aan het zicht te onttrekken. De dijk kan hier voorzien worden van struweel en / of bomen, afhankelijk van het beleid van het Waterschap om beschadiging van de dijk te voorkomen. Nieuwe aanplant kan in losser verband plaats vinden, waardoor afwisseling ontstaat tussen zonnige en beschaduwde plekken (soorten, zie blz. 17).

Routing en infrastructuur

Wens is om de beleefbaarheid en de gebruiksmogelijkheden van de oevers te vergroten door ze toegankelijk te maken aan de zuidzijde van De Dieze. Hier is nu een vooroever aangelegd. De noordoever wordt ontsloten via de bestaande route op de Engelse Dijk. Als rond de Engelperschans een wandelommetje ontstaat, kan dit aansluiten op het netwerk van routes in het groengebied tussen Engelen en Bedrijventerrein De Vutter en kan het Zuid-Willemspark via deze routes fysiek verbonden worden met het recreatiegebied Engelermeer.

Linie 1629

De wens is om de Linie 1629 beleefbaar te maken voor het grote publiek. Vanaf de Engelse dijk is de struinatuur in de Ertveldpolder toegankelijk. Als in de toekomst vanuit de plannen voor de Linie 1629 de schipbrug hersteld kan worden, ligt ook dit gebied op wandelafstand van zowel Engelen als de Haverleij en ontstaan er diverse mogelijkheden voor ommetjes. Tevens kan hier het verhaal van de linie verteld worden met eventueel een uitzichtpunt op Fort Dieze. De Engelperschans kan een recreatieve functie krijgen als bijvoorbeeld een landschapscamping, dit als verwijzing naar het kwartier (kampement) van Graaf van Solms op de schans.

Mogelijkheden voor markeren van splitsing van Kanaal Henriëttewaard - de Dieze en de Maasmonding van het kanaal door markant landschappelijk ingepast uitzichtpunt.

Wens voor voetpad evenwijdig aan de dijk tussen Engelen en Bokhoven.

Mogelijkheden voor landschappelijk ingepast uitzichtpunt op de splitsing van Kanaal Henriëttewaard en de Dieze en op de Maasmonding van het kanaal.

Context Engelen

Engelen ligt in het rivierkleigebied van de Maas en in de nabijheid van enkele andere waterwegen, met name de Dieze, de Oude Dieze en het Kanaal Henriëttewaard. Uit archeologisch onderzoek is gebleken dat er al in de IJzertijd bewoning was op de plaats van het huidige Engelen. In 815 wordt er echter pas melding gedaan en dus vierde het dorp in 2015 haar 1200 jarig bestaan. Vanuit economisch oogpunt waren de nabijheid van zowel de Dieze als de Maas van groot belang. Al in de 15e en 16e eeuw was er goederenvervoer van de steenbakkerijen (veldovens) langs de Maas naar de stad.

In de nabijheid liggen enkele militaire oefenterreinen, een rioolwaterzuiveringsinstallatie en in het zuiden bedrijventerrein De Vutter. Ten zuidwesten van Engelen ligt het Engelermeer, een natuurgebied en een recreatieterrein.

In 1922 werd Bokhoven bij de gemeente Engelen gevoegd. In oktober 1944 vond er een rampzalige beschieting plaats door geallieerd geschut vanuit Orthen. Tijdens de bevrijding is ook grote schade aan het dorp toegebracht. In 1971 ging Engelen samen met de gemeente 's-Hertogenbosch. In 1972 gingen de bestemmingsplannen uit van de vestiging van zware industrie, maar in plaats hiervan is begin van deze eeuw de kastelenbuurt Haverleij gebouwd. Engelen is tegenwoordig een stadsdeel met een eigen bestuursraad.

De kades van het dorp zijn in gebruik als ligkades voor de beroepsvaart.

Engelen kan op termijn (of zoals nu al het geval is bij evenementen als Carnaval) worden aangesloten op het watertaxinetwerk. Op de centrale plek kan een dorpsstafel geplaatst worden in huisstijl van het Zuid-Willemspark. Vanaf hier kunnen nieuwe extensieve wandelroutes routes voorzien worden over de oever langs de Dieze naar de Engelierschans en aan de voet van de Maasdijk naar Bokhoven.

Input vanuit communicatieproces

Vanuit de bestuursraad is aangegeven dat het beeld van Engelen langs de Graaf van Solmsweg vooral gekoesterd moet worden. Tussen Engelen en Bokhoven is gevraagd om een losliggend wandelpad, omdat er op de dijk zelf hard gereden wordt. De rijen populieren langs het Kanaal Henriëttewaard wordt hoog gewaardeerd, terwijl vanuit het waterschap aangegeven wordt, dat de bomen een gevaar vormen in verband met het beschadigen van de primaire waterkering. De ecologen wensen de populieren te vervangen door inheemse struiken en bloemdijken te ontwikkelen.

Zuid-Willemspark Engelen - Haverleij

Groen

Waar geen bomen kunnen worden geplant door beperkingen vanuit de veiligheid (op de waterkerende dijken aan beide zijdes van het kanaal Henriëttewaard) wordt naar oplossingen gezocht om een doorgaande beplanting toch mogelijk te maken. Hier kan gekozen worden voor struikvormers (inheemse soorten, zie blz. 17) in losser verband, waardoor meer afwisseling kan ontstaan tussen zonnige en beschaduwde plekken. Ook bloemrijke bermen (eco-linten) kunnen worden ontwikkeld.

Routing en Infrastructuur

Fietsroutes langs de noordzijde van Kanaal Henriëttewaard en door het landschap bij

Haverleij kunnen op termijn worden aangesloten op de routes in het Kanaalpark, binnen het plan van de Groene Delta / Maasoeverpark. Om wandelroutes te verbinden tot ommetjes worden extensieve routes langs de dijk naar Bokhoven en langs de Graaf van Solmsweg (buitendijks) naar de Engelierschans voorgesteld. De watertaxi kan mogelijk op termijn ook Engelen en Haverleij verbinden met de binnenstad

Gebruik

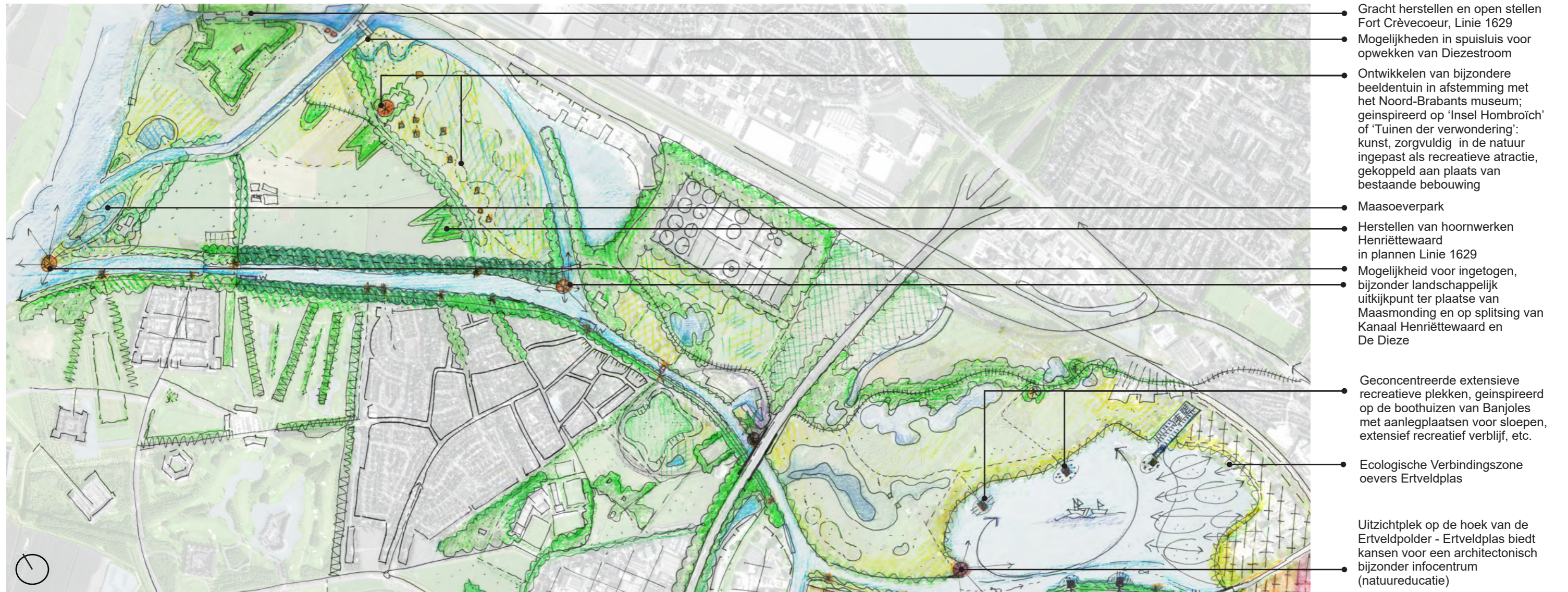
Robuuste verblijfsplekken

Een route uit de omgeving, die in het Zuid-Willemspark uitkomt geeft aanleiding om een verblijfsplek te voorzien op de oever. Verblijfsplekken kunnen bestaan uit banken, zitelementen, dorpsstafel, nesten, visvlondertjes, speelaanleidingen enzovoort. Het meubilair kan familie van elkaar zijn, door detaillering, materialisering en kleurgebruik. De keuze is afhankelijk van de mogelijkheden op de locatie en de wensen van omwonenden, ondernemers en verenigingen.

Op een centrale plek aan de Dieze kan een dorpsstafel en watertaxihalte (zie impressie) mogelijk zijn. Op termijn is het hopelijk een plek waar weer horeca aanwezig is.

Uitzichtpunten

Aan de overkant wordt een landschappelijk uitzichtpunt voorgesteld op de splitsing van het Kanaal Henriëttewaard en de Dieze en bij de monding van de Maas.

- Gracht herstellen en open stellen Fort Crèvecoeur, Linie 1629
- Mogelijkheden in spuisluis voor opwekken van Diezestroom
- Ontwikkelen van bijzondere beeldentuin in afstemming met het Noord-Brabants museum; geïnspireerd op 'Insel Hombroëch' of 'Tuinen der verwondering': kunst, zorgvuldig in de natuur ingepast als recreatieve attractie, gekoppeld aan plaats van bestaande bebouwing
- Maasoeverpark
- Herstelen van hoornwerken Henriëttewaard in plannen Linie 1629
- Mogelijkheid voor ingetogen, bijzonder landschappelijk uitzichtpunt ter plaatse van Maasmonding en op splitsing van Kanaal Henriëttewaard en De Dieze
- Geconcentreerde extensieve recreatieve plekken, geïnspireerd op de boothuizen van Banjoles met aanlegplaatsen voor sloepen, extensief recreatief verblijf, etc.
- Ecologische Verbindingszone oevers Ertveldplas
- Uitzichtplek op de hoek van de Ertveldpolder - Ertveldplas biedt kansen voor een architectonisch bijzonder infocentrum (natuureducatie)

Context Landschapspark Diezemoning

Ambitie Groene Delta

De Diezemoning is een belangrijk onderdeel van het programma De Groene Delta, dat een robuuste natuurstructuur in en rond de stad realiseert. De ambitie van de Diezemoning is het ontwikkelen van een landschapspark van circa 250 hectare groot van hartje binnenstad tot aan de Maas. In het landschapspark is de hoofdfunctie riviernatuur. Dat betekent een afwisseling van ooibos, moeras, doornstruwelen en ruige, bloemrijke graslanden. Daarbij ligt het accent op procesnatuur, wat inhoudt dat er ruimte wordt geven aan spontane processen als natuurbegrazing, erosie en inundatie. Door de ligging buiten de directe invloed van de rivier de Maas is er sprake van 'laagdynamische' natuur. Dit is een steeds zeldzamer wordend ecosysteem in het rivierengebied in Nederland. Dat komt omdat in het rivierengebied zelf de steeds grote peilschommelingen in het rivierengebied dit type ecosysteem niet of nauwelijks meer mogelijk is. Doelsoorten als de bever, otter, zomertaling, grauwe klauwier, water- en meervleermuis, en kwabaal zijn bepalend voor de natuurontwikkeling in de Diezemoning. Daarnaast vervult de Diezemoning een belangrijke rol voor veel moeras- en watervogels die er tijdelijk verblijven als trekvogel of als wintergast, zoals de lepelaar, steltlopers en enkele soorten ganzen. Door recente en toekomstige ontwikkelingen zal de Diezemoning in dit opzicht een steeds belangrijkere functie vervullen.

Landschappelijk en recreatief belang

De Diezemoning is een van de groengebieden binnen De Groene Delta. In landschappelijke zin wordt er grote waarde toegekend aan een samenhangend landschapspark van hartje binnenstad tot aan de Maas. Daar waar in Het Bossche Broek sprake is van een fraai contrast met de historische stad, is er in de Diezemoning het bijzondere contrast met het industriële landschap van de Rietvelden en Treurenburg. De Diezemoning vervult een belangrijke functie als 'groene long' binnen het stedelijk gebied en daarnaast een belangrijke recreatieve functie binnen De Groene Delta. Grote grazers onderhouden het gebied. Vanuit de stad zijn er fiets- en wandelpaden tussen Maaspoort, Haverleij en Orthen. Binnen De Groene Delta is er geïnvesteerd in extra fietspaden en een fiets- en wandelbrug. Daarnaast is er ruimte om te struinen. De Diezemoning groeit in de komende jaren steeds verder vanuit landschappelijk en recreatief oogpunt. De Engelse Dijk, voormalige forten en schansen en de verhalen van de Linie van 1629 en/of Zuiderwaterlinie zullen in de toekomst beter herkenbaar en beleefbaar zijn.

Bestaande situatie en ontwikkelingen

Een belangrijk deel van de Diezemoning is onderdeel van het Natuurnetwerk Brabant (NNB). Dat geldt voor delen van de Ertveldpolder, Dieskant en Crèvecoeur. De laatste jaren is geïnvesteerd in de verbindingsfunctie van de Dieze om migratie van water-

en oevergebonden soorten tussen Maas, Aa en Dommel te versterken. Recent is een nevengeul in de Ertveldpolder aangelegd en zijn natuurtechnische maatregelen genomen voor de verbinding onder de A59. Bijzonder is de samenwerking tussen Heineken, gemeente en Waterschap Aa en Maas. Vanuit een Masterplan wordt in 2017 gewerkt aan concrete projecten op het gebied van natuur, recreatie en duurzaamheid. Gedacht wordt aan biomassa, ontwikkelen van wetland, een Bossche Biertuin en een recreatieve boot tussen stad, Rietvelden en Diezemoning.

Input vanuit communicatieproces

Vanuit cultuurhistorisch oogpunt bestaat de wens om de hoornwerken van de Henriëttewaard herstellen en Fort Crèvecoeur geheel open te stellen en de sluis in het fort weer in gebruik te nemen. Op dit moment worden de kruitmagazijnen gerestaureerd. Ook zijn wensen om de verbindingen naar het fort vanuit Henriëttewaard weer te herstellen. Vanuit de duurzaamheidsgedachte wordt onderzocht of Diezestroom kan worden opgewekt in de Spuisluis. De bomenlaan langs het kanaal Henriëttewaard wordt hoog gewaardeerd, terwijl vanuit het waterschap aangegeven wordt dat de bomen een gevaar vormen in verband met het beschadigen van de primaire waterkering. Vanuit de ecologen zijn populieren niet de meest gewenste soorten bij het ontwikkelen van bloemdijken, waardoor de wens bestaat

Mogelijkheden voor het ontwikkelen van een bijzondere beeldentuin in afstemming met bijvoorbeeld het Noord-Brabants museum; geïnspireerd op 'Insel Hombroich'. Kunst, zorgvuldig in de natuur ingepast kan een recreatieve attractie vormen voor zowel de stad 's-Hertogenbosch als voor heel oost-Brabant en/of 'Brabantstad'.

Concept Structuurkaart Groen Maasoeverpark (2016, Strootman Landschapsarchitecten).

Impressie van Diezemoning met mogelijke recreatieve routes, kunst en informatie over de historie en de bijzondere flora en fauna.

ze op termijn te vervangen door inheemse struiken. Rond de boerderij, in het oostelijke deel van de polder wordt in de toekomst klei gewonnen en zal een landschap met water en moerasnatuur ontstaan.

Zuid-Willemspark

Groen

De visie van de Groene Delta en het Maasoeverpark zijn leidend voor ontwikkelingen in dit deelgebied. Waar geen bomen kunnen worden geplant door veiligheidsbeperkingen (bijvoorbeeld op de waterkerende dijk aan de zuidzijde van het kanaal) worden oplossingen gezocht om een doorgaande beplanting toch mogelijk te maken. Hier kan gekozen worden voor struikvormers (inheemse soorten, zie blz 17 voor de soorten).

Routing en Infrastructuur

De routes zullen met het ontwikkelen van het gebied steeds aantrekkelijker worden voor recreanten. Belangrijk is dat de aansluitingen op het recreatief netwerk in de omgeving verder verbeterd worden. Deze intentie is reeds opgenomen in de plannen van de Groene Delta en het Maasoeverpark. Wens is om het Zuid-Willemspark via het Maasoeverpark te verbinden met het Kanaalpark.

Gebruik

Binnen het Zuid-Willemspark zijn enkele bijzondere punten opgenomen voor zowel bewoners als bezoekers:

Bijzondere beeldentuin

Een van de kansen is het ontwikkelen van een bijzondere beeldentuin met een (zeer) hoge ambitie in afstemming met / als satelliet van bijvoorbeeld het Noord-Brabants museum; geïnspireerd op 'Insel Hombroich' of 'Tuinen der verwondering': De zeer hoogstaande kunst, kan zorgvuldig worden ingepast in de natuur en vormt dan een recreatieve attractie, van grote toegevoegde waarde (toeristische trekpleister) voor zowel de stad 's-Hertogenbosch als voor heel oost-Brabant en / of 'Brabantstad'.

Landschappelijke uitkijkpunten

In de Diezemoning kunnen een aantal uitkijkpunten op de splitsing van de waterwegen het uitzicht, de locatie en het Zuid-Willemspark markeren, als zeer bijzondere, landschappelijk ingepaste en gebiedsspecifieke ontwerpen mogelijk blijken. Het kunnen rustpunten vormen in ommetjes van bewoners en excursiepunten voor bezoekers. Een uitzichtpunt op de Ertveldplas biedt kansen om hier een architectonisch uitzichtpunt te voorzien (eventueel met een info-centrum over de Diezemoning, natuur, duurzaamheid een watertaxihalte en/of horeca) (zie blz 48).

Overzichtkaart van De Groene Delta met bovenaan de Diezemoning.

5. Overkoepelende Thema's

Overkoepelende Thema's

Tijdens het opstellen van het Inspiratiedocument zijn veel partijen en individuele ondernemers en bewoners actief betrokken. In diverse gesprekken kwamen ook thema's naar voren die binnen meerdere deelgebieden spelen. Ze vallen buiten de invloedssfeer van het Inspiratiedocument, maar hebben op punten raakvlakken of zijn van belang bij de uitwerking van de verkenningen, deelvisies, plannen (projecten), inrichtingsplannen. Deze thema's worden hieronder in het kort toegelicht, om ze onder de aandacht te brengen en/of afwegingen toe te lichten voor keuzes.

1. Permanente bewoning op het water

In 's-Hertogenbosch zijn weinig locaties waar op het water gewoond wordt. Reden hiervoor is dat er allerlei hindercirkels liggen vanuit de industrie (geluid en geur), geluidscontouren (wegen en spoor) en hoogspanningsleidingen (magnetische velden) door de gemeente. Zowel vanuit de pitches, de geeltjes, Droomstad en de inloopsessies is aangegeven dat er behoefte bestaat aan meer mogelijkheden om op het water te wonen. De geldende milieuwetten zullen (ook in het kader van Omgevingswet) een rol blijven spelen. Dat houdt in dat wonen op het water in het Zuid-Willemspark voorlopig op vrijwel het gehele traject weinig realistisch is, omdat een groot deel onder de rook van belemmerende industrie (Campina, Betoncentrales), in de magneetveldzone van de hoogspanningsleiding en de geluidscontour van wegen of spoor liggen. Pas wanneer dergelijke belemmeringen kunnen worden weggenomen of wanneer de betreffende wetgeving meer ruimte biedt, ontstaan op het water mogelijkheden voor nieuwe woonvormen.

In het Zuid-Willemspark is één locatie waar in woonschepen gewoond kan worden op het water

- De enige nieuwe locatie waar op dit moment woonschepen mogelijk zijn is langs de Van Veldekegade, vanwege het ontbreken van beperkende milieu en hindercirkels, de maatvoering van het profiel en de ruimte die aanwezig is voor voorzieningen. Hier is in ligplaatsen voor woonboten voorzien, waarmee deze locatie een alternatief biedt voor de woonboten op de Ertveldplas waarvoor een uitsterfbeleid geldt vanwege de hindercirkels aldaar.

In het Zuid-Willemspark is een tweede locatie waar eventueel gewoond kan worden op het water:

- Tussen de hindercirkels van Zuid '66 en de hindercirkels van de Meerendonk ligt een locatie waar alleen de grenswaarde van de geluidsbelasting overschreden wordt (>53 db verkeer Maastrichtseweg). Deze locatie ligt ongeveer ter hoogte van de voormalige IJsbahn, op de zuidoever van de Zuid-Willemsvaart. Vanwege de lichte bouw hebben woonschepen vaak beperkte mogelijkheden voor een goede geluidswering. Woningen zouden hier gebouwd kunnen worden, omdat zij voldoende mogelijkheden hebben voor geluidswering. Als drijvende woningen aantoonbaar even geluidswerend kunnen worden gemaakt, kan op deze locatie overwogen worden om wonen op het water toe te staan.

2. Waterbeleid

Waterbeleid algemeen

De Zuid-Willemsvaart vormt een belangrijke waterafvoer. De vaart valt onder de Europese Kaderrichtlijn Water. Dit is een Europese richtlijn die als doel heeft de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater in Europa te waarborgen. Daarnaast heeft het waterschap verantwoordelijkheden en regels voor werkzaamheden in, met en rondom het water. Via Brabant Keur (samenwerking van Brabantse waterschappen) vindt u de wetten en regels rondom het oppervlakte-, grondwater en waterkeringen.

De ecologische waarde en kwaliteit van het water dient voldoende gewaarborgd te worden. Dit doen we in dit Inspiratiedocument door:

- Het voorstel voor een frequenter schutregime in Sluis 0, waardoor het water een betere doorstroming krijgt;
- Zoveel mogelijk extensief beheer van groen op de oevers en taluds;
- Voor alle inrichtingselementen geldt dat de waterkwaliteit en ecologische kwaliteit van het water bij het aanbrengen van nieuwe elementen gewaarborgd blijft.

Waterbeleid varen en recreatie

In de gesprekken met watergebruikers en ondernemers op en aan het water blijkt dat regels voor het gebruik van zowel het water als de oevers voor veel van hen onduidelijk zijn. Hierdoor worden zij (gedeeltelijk) belemmerd in het uitvoeren van hun bedrijf en of hun hobby: boten meren aan op plekken waar het niet mag, motorboten varen waar dit niet is toegestaan, voorzieningen ontbreken (met name toiletvoorzieningen voor sloepen) en aanlegplaatsen worden bezet gehouden. Vanuit de gebruikers wordt vooral gevraagd om duidelijkheid, omdat de spelregels en het waterbeleid nog niet op alle punten uitgekristalliseerd en/of niet te vinden zijn.

Daarnaast is ook de (duurzaamheids) ambitie van de stad niet inzichtelijk: Hoe zorgen we dat het water bruikbaar blijft? Hoe wordt duidelijk gemaakt waar bezoekers, bewoners wel/niet aan mogen leggen, met de toegestane tijdsduur? Welke boten mogen hier komen? Welk type motor in de stad is toegestaan (i.v.m. geluidsoverlast en uitlaatgassen)? Hoeveel ondernemers mogen er nog bijkomen (om wildgroei te voorkomen)? Hoe wordt gehandhaafd op de spelregels? Dit zijn enkele vragen die spelen. De ecologische waarden van het water in het Zuid-Willemspark mogen niet aangetast worden volgens het Natuur Netwerk Brabant, omdat stoffen zich via het water verspreiden. Deze effecten moeten waar mogelijk beperkt worden. Ook geluidsoverlast is daarbij een aandachtspunt, waarbij omwonenden ook om rustige plekken hebben gevraagd.

In dit Inspiratiedocument hebben we zoveel mogelijk wensen van de watergebruikers afgewogen en verwerkt, door bijvoorbeeld plekken aan te duiden met mogelijkheden voor voorzieningen (toiletten), recreatief verblijf, passantenhavens, aanlegplaatsen bewoners, waterrecreatie / zeilwedstrijden, rederijen, watertaxihaltes, etc. Daarbij is het van belang dat de mogelijke aanlegplekken voor bijvoorbeeld watertaxi's of passanten ook beschikbaar blijven voor het beoogd gebruik. En dat het divers gebruik door de verschillende groepen gebruikers onderling ook in balans en harmonieus blijft. Heldere spelregels en een helder waterbeleid kunnen bijdragen aan een goede balans

voor alle doelgroepen en een leefbaar en bruikbaar park. Nader onderzocht kan worden of het gebruik van water en oevers geregeld kan worden in een havenverordening of op andere wijze (APV bijvoorbeeld).

3. Verkeer en parkeren

In de discussies over het verkeer zijn zowel door bewoners als ondernemers veel wensen geuit over de remming van het verkeer, het voorkomen van doorgaand verkeer, betere fietsroutes, handhaven van de snelheid, maar ook voor het bereikbaar en auto-toegankelijk houden van de stad. Gelukkig biedt de Koersnota op deze punten helderheid. Het Inspiratiedocument volgt de Koersnota als vastgesteld kader.

In de binnenstad en aan de rand van de binnenstad is in parkeergarages (zowel openbaar als privé) nog ruimte om een deel van de auto's van de bewoners te parkeren, waardoor parkeren langs de vaart niet nodig is. Zonder geparkeerde auto's is de beleving van de Zuid-Willemsvaart veel groter dan in het bestaande beeld en kan in de toekomst het park beleefbaar worden op de bovenzijde van het talud. Bezoekers worden nu al aan de rand van de binnenstad (Parkeergarage Sit-Jan) en elders in de stad (transferia) opgevangen en deze aantallen kunnen nog toenemen, waardoor verkeersbewegingen in de binnenstad nog verder kunnen afnemen. In het Inspiratiedocument is de optie voor een transferium langs de A2 opgenomen, dat ontsloten kan worden met de watertaxi.

4. Watertaxi

Een van de uitgangspunten vanuit de raad is 'openbaar vervoer over water van en naar het nieuwe transferium in de Meerendonk'. Er is gepitcht voor het vervoer via een kabelbaan, deze ingreep is niet overgenomen in dit plan.

In het Inspiratiedocument is het uitgangspunt van de raad gevolgd om het vervoer over water op te nemen in de vorm van een Watertaxi:

- Een watertaxi kan een nieuwe vervoerslaag aan de stad toevoegen en de beleving van 's-Hertogenbosch als waterstad versterken. Vanaf het water heeft de stad een eigen karakter met mooie historische, groene, maar ook rauwe industriële kanten.
- Een watertaxi kan zorgen voor snel vervoer tussen oost en het centrum (Sluis 0) en west en het centrum (Sluis 0) en het Sint-Jans Bolwerk nabij het station: bij Sluis 0 kan de route waarschijnlijk beter opgeknapt worden, door de tijd die het schutten kost.
- Een watertaxi is zeer flexibel: deze kan afgestemd worden op seizoenen, behoeftes, evenementen en doelgroepen
- Een watertaxi kan gefaseerd ingevoerd worden: op korte termijn kan worden gestart met het faciliteren van een aantal haltes om een watertaxi mogelijk te maken, waarna het netwerk stap voor stap kan worden uitgebreid
- Het aantal haltes kan variëren in de tijd
- Haltes hebben ook gebruikskwaliteit als de watertaxi niet vaart, bijvoorbeeld als visteigers en/of verblijfsplek
- Een watertaxi legt geen tot weinig ruimtebeslag op de oevers, wat belangrijk is in het beschermd stadsgezicht van het binnenstadstracé
- Het tochtje kan gecombineerd worden met informatievoorziening (cultuurhistorisch, toeristisch, cultureel)

Een mogelijk voorstel om een watertaxi gefaseerd op te pakken is:

- fase 1a: pilot zomer 2017 (Sint Jans Bolwerk – Sluis 0 – Gruijter): borden en markering van 5 watertaxihaltes, 2 tijdelijke opstapvoorzieningen onderaan bestaande trap
 - fase 1 (Sint Jans Bolwerk – Sluis 0 – Gruijter): faciliteren definitieve opstaphalte in huisstijl ZWP
 - fase 2 (Sluis 0 - Engelen - Haverleij): : faciliteren definitieve opstaphalte in huisstijl ZWP
 - fase 3 (evt transferium A2 - Sluis 0): : faciliteren definitieve opstaphalte in huisstijl ZWP.
- De aanlegplaatsen voorzien in verblijfsplekken aan het water, in huisstijl ZWP

5. Waterpeilen aanpassen en dempen Zuid-Willemsvaart

Eerder in Flessenpost en ook nu in pitches en gesprekken met mensen vanuit thema cultuurhistorie, watergebruikers en bewoners, is een aantal malen de suggestie ingebracht om het waterpeil te veranderen. Voorstellen betroffen:

- Opzetten van het waterpeil in de Stadstraverse om de vaart toegankelijker te maken voor mindervaliden.
- Sluis 0 verplaatsen naar Sluis 1, het waterpeil tussen de sluizen verlagen en vervolgens de Oostwal weer van water voorzien. Sluis 1 kan dan zijn functie weer vervullen en het waterpeil terugzetten naar de historische situatie (toen stond Sluis 0 groten delen van het jaar open). Door de aansluiting op de Aa via de Oostwal kan een rondje gevaren worden van Zuid-Willemsvaart naar Citadel, Aa en Oostwal naar Sluis 0.

Daarnaast zijn opties ingebracht om de vaart te dempen:

- Dempen van de Stadstraverse om het hele gebied in te kunnen richten als Stadspark.
- Dempen van Sluis 0 en aanleggen van hellend vlak / overtoom als toeristische attractie.
- Dempen van de vaart ter plaatse van de A2 om het klaverblad door te kunnen trekken naar de zuidzijde, de Poeldonkweg.

Voorstellen voor civieltechnische kunstwerken zijn:

- Aanleggen van een driewegsluis, met een aftakking via de Oostwal naar de Aa.
- Verplaatsen van Sluis 0 naar het oosten, liefst op Sluis 1.

Voorstellen voor architectonische ingrepen zijn:

- Woningen bouwen boven de gehele lengte en over de volle breedte van de Stadstraverse (op palen, op de hoogte van de boomkronen) van Sluis 0 tot aan de Citadel.
- Onderbouwen van de gehele vaart met een parkeergarage.

In het Inspiratiedocument zijn de waterpeilen bewust niet aangepast, omdat de consequenties voor de omgeving onvoorspelbaar zijn. Wel is veel aandacht gegeven aan toegankelijkheid voor iedereen en de waterbeleving door ook boven het water en op bruggen in het Stadspark verblijfsplekken te voorzien zodat het water optimaal beleefbaar wordt. Net ten oosten van Sluis 0 en bij de Citadel ligt het maaiveld dicht op het waterniveau en worden goed toegankelijke oevers voorzien.

Sluis 0 wordt behouden op zijn huidige plek, omdat de sluis beeldbepalend is en onderdeel vormt van het (beschermd) stadsgezicht. Een sluis op deze plek draagt bij aan de beleving van de vaart en de reuring in de binnenstad. Vanuit de ruimtelijke kwaliteit kan hier een bijzonder deel van het Zuid-Willemspark ontstaan: het Sluis 0-park.

De raad heeft in 2011 reeds besloten dat dempen van de vaart niet aan de orde is. Groot belang wordt daarbij gehecht aan de mogelijkheden voor de pleziervaart. Dit vormt dus een hard uitgangspunt voor het Inspiratiedocument. De in een pitch voorgestelde overtoom kan wellicht in gedachten worden gehouden voor andere waterroutes in de stad waar geen sluis of verbinding voor boten aanwezig is en/of gemaakt kan worden. De driewegsluis zet in op een rondje Aa - Zuid-Willemsvaart en vanuit het park is dit geen noodzaak. Het is onduidelijk of het lukt om de Oostwal van water te voorzien. Het rondje dat dan gevaren zou kunnen worden is relatief klein en hierdoor rijst (naast de forse investering die dit vergt) de vraag of hier behoefte aan is.

De door diverse indieners voorgestelde architectonische ingrepen zijn niet opgenomen, omdat de vaart toegankelijk moet blijven voor recreatievaart en beide ingrepen dragen niet bij aan het vormgeven van het Zuid-Willemspark en het vergroten van de ruimtelijke en verblijfskwaliteit. Ze passen niet in de maat en schaal (dna) van de historische binnenstad. Woningen, in de lucht, boven de vaart zullen kwaliteiten op het maaiveld doen verdwijnen: bomen kunnen waarschijnlijk niet behouden worden, de schaduwwerking zal enorm zijn. Daarnaast zijn voorzieningen nodig als steunpilaren, hellingbanen, liften, trappartijen, etc. Ook een parkeergarage legt een bovengronds beslag op het profiel van de vaart (hellingbanen, voorzieningen als lift- en luchtkokers). Sinds het inbrengen van dit idee (2007) is parkeergarage Sint Jan in gebruik genomen en zijn diverse transferia in ontwikkeling om het parkeren buiten de binnenstad op te lossen.

6. Hondenuitlaatstroken en -speelplek

Vanuit de hondenbezitters en op Droomstad is gevraagd om loslooptmogelijkheden, een hondenspeelplek en een ontmoetingsplek voor hondenbezitters. Tegelijk hebben andere betrokkenen aangegeven de overlast van hondenuitlaatstrook te zien verminderen. Vanuit de hondenbezitters wordt voor ook met name gekeken naar het gebied ten zuiden van de Citadel. Hier worden nu al veel honden uitgelaten. Deze strook is niet officieel aangewezen als honden uitlaat- of loslooptgebied.

Deze locatie heeft veel potentie vanwege zijn ligging op de zon en het maaiveld dicht aan het water (waterbeleving). In het Inspiratiedocument kan dit een parkzone worden, die toegankelijk is voor meer doelgroepen. Het is een logische plek voor een halte van de watertaxi met mogelijk een horecapunt in de nabije omgeving (het brugwachtershuisje). Aan de westzijde komt de Citadel mogelijk weer in het water te staan.

Zowel vanuit de Binnenstad als de Muntel / Vliert is er zeker een behoefte aan voorzieningen als een hondenslooptzone. Naar een geschikte hondenuitlaatzone is gezocht, dicht in de buurt van de strook voor de Citadel. Deze kan mogelijk gevonden worden aan de noordzijde van de Citadel (tussen Aa en Citadellaan), tussen het tankstation aan de Citadellaan en de hondenuitlaatstrook langs de Van der Weeghensingel. Deze optie vergt zorgvuldigheid bij de verdere uitwerking. Wellicht kan ook naar een hondenspeelplek gezocht worden nabij Aa of Oosterplas/Kruithoorn of nabij de Van Veldekekade in groene park?

7. Toegankelijkheid

In de sessies in de Week van het Zuid-Willemspark is door verschillende betrokkenen nadrukkelijk aandacht gevraagd voor toegankelijkheid. In dit document is ingezet op een toegankelijk park voor alle doelgroepen. Er moeten plekken zijn waar jongeren kunnen chillen en muziek maken, plekken waar het park rustig is, plekken met meer reuring. Er moeten plekken zijn voor mindervaliden en ouderen waar zij comfortabel kunnen lopen en zitten. Met het oog op de toegankelijkheid zijn er bewust plekken boven het water voorzien (nesten, bruggen) daar waar de taluds te steil zijn en zijn er routes naar het waterniveau op plekken waar dit realistisch is (bijvoorbeeld ten oosten van Sluis 0, Citadel, Ertveldplas). In de uitwerking en inrichtingsplannen moet nadrukkelijk aandacht blijven voor toegankelijkheid in alle deelgebieden, een en ander in nauw overleg met het gehandicaptenplatform, jongeren, bewoners, enzovoort, zodat het Zuid-Willemspark een park wordt voor iedereen.

8. Beheer openbare ruimte

Bij verdere uitwerking van dit plan is het nodig om toekomstige beheer en onderhoud mee te nemen in de afwegingen voor de inrichting, wat betreft gebruik en kosten. Het huidige beheer van de oevers en bomen langs het tracé is afgestemd op een risicoprofiel. Het risicoprofiel wijzigt van weinig risico (extensief waterverkeer en parkeren) naar een hoger risicoprofiel bij het voorzien van verblijfsplekken en routes binnen de kroonprojectie van de bomen. Door afname van de kwaliteit van de groeiplaats van de bomen door bijvoorbeeld verharding en verdichting nemen risico's van schade en letsel toe. In de uitvoeringskosten dienen ook deze kosten op de juiste manier afgewogen worden, zodat de risico's zorgvuldig beheerst kunnen worden. Daarbij kan ook gekeken worden of bepaalde functies in beheer van particulieren kunnen komen. Voorbeelden zijn voorzieningen bij watertaxistandplaatsen, toiletvoorzieningen, pluktuinen, etc.

9. Circulaire Stad

Het Inspiratiedocument laat zien dat het Zuid-Willemspark de verbinder naar de 21e eeuw is. Waar het vroeger een lineaire verbinding was, creëert het nu circulaire relaties. Het kanaal verbindt bestaande en nieuwe ruimtelijke plannen, het koppelt kringlopen en verdienmodellen en het verenigt bewoners en bezoekers in een gezamenlijk toekomstperspectief. Deze circulaire strategie wordt ingezet voor alle facetten van de transformatie: ruimtelijk ontwerp, proces en uitvoering, communicatie en presentatie. Zo functioneert het kanaal als motor voor meervoudige waardecreatie voor de stad, zijn bewoners en zijn gebruikers.

Er worden verbindingen gelegd tussen projecten en processen, tussen gebieden en wijkdelen, tussen bevolkingslagen en bevolkingsgroepen, tussen heden en verleden, tussen mens en natuur. Belangrijk is dat er draagvlak wordt gecreëerd, zodat burgers, bestuurders, bedrijven en belanghebbenden verantwoordelijk zijn voor hun fysieke leefomgeving. Daarnaast krijgen de ontwikkelingen en ambities van de stad een plek in het Zuid-Willemspark: het oplossen van klimaat- en energieproblemen, het versterken van de biodiversiteit, de groeiende behoefte aan recreatieruimte, de toenemende mobiliteit (ook op het water), de blijvende behoefte aan huisvesting, de thematische profilering (bewegen, agrofood, cultuurhistorie). Kortom, het Zuid-Willemspark heeft betekenis voor de hele stad en als voorbeeld van een duurzame, circulaire strategie ook voor daarbuiten (zie ook blz. 23 Duurzaamheid).

1. Uitvoeringsstrategie
2. Oogst vanuit communicatieproces
3. Bronnenlijst
4. Colofon

Uitvoeringsstrategie

De ambitie voor het Zuid-Willemspark is in dit document helder verwoord.

In deze paragraaf schetsen we kort op welke wijze deze ambitie tot realisatie wordt gebracht.

Vanuit het Inspiratiedocument Zuid-Willemspark zijn concrete maatregelen of uitwerkingsopgaven te destilleren. Hierbinnen is vervolgens een prioritering aan te brengen. Sommige maatregelen zijn reeds zeer concreet en kleinschalig en kunnen nog dit jaar of volgend jaar worden gerealiseerd.

Dergelijke korte termijn maatregelen zijn bijvoorbeeld:

- het realiseren en/of markeren van alvast enkele haltes voor de start van een watertaxi
- het planten van bomen op diverse plekken
- het koppelen van evenementen aan het Zuid-Willemspark

Vanuit bestaande investeringsprogramma's kunnen deze maatregelen reeds in gang gezet worden, om een eerste aanzet te geven om het Zuid-Willemspark al voelbaar en beleefbaar te maken.

De maatregelen die forsere investeringen vergen, dienen eerst via de begrotingscyclus te worden opgevoerd. Deze maatregelen komen dus op de middellange (2018-2026) en lange (na 2026) termijn in beeld. Afhankelijk van beschikbare middelen, subsidies en mogelijk ook particuliere initiatieven worden de projecten uitgevoerd.

Naast gemeentelijke gelden wordt ook gekeken naar andere dekkingsmogelijkheden. Daarbij valt te denken aan:

- particuliere investeringen: koppeling van maatregelen kan leiden tot synergie binnen het plangebied waardoor initiatiefnemers bereid zijn te investeren in het plangebied,
- medefinanciering door partijen: bijvoorbeeld door het waterschap in relatie tot de functie van piekafvoer in sluis 0,
- grond- of exploitatieopbrengsten: bijvoorbeeld door woningbouw of het inpassen van gebouwen voor andere functies daar waar zich die kans voordoet (bv op, onder of aan bruggen). Maar ook door de verhuur van brugwachtershuisjes of recreatieve voorzieningen.

Voor de realisatie van het Zuid-Willemspark wordt nadrukkelijk ook gekeken naar particuliere initiatiefnemers die zelf een idee willen verwezenlijken en daarmee bijdragen aan een attractief en levendig park. De pitches hebben daartoe al een mooie eerste aanzet gegeven. Deze ideeën hebben het Inspiratiedocument verrijkt en nu staat de deur dus open om initiatieven te gaan verwezenlijken. De vaststelling van het Inspiratiedocument is daarom ook niet het einde, maar slechts de start van het proces om het Zuid-Willemspark te realiseren. Daarbij wil de gemeente initiatiefnemers waar mogelijk ondersteunen om ideeën ten uitvoer te brengen. Dat gebeurt vanuit een integrale benadering, waarin de kansen die zich voordoen telkens worden aangegrepen.

Flessenpost en Creatieve Piramide 2007

In mei 2007 heeft de gemeente 's-Hertogenbosch de 'flessenpostactie' gestart. Ongeveer parallel hieraan liep het traject 'de Zuid-Willemsvaart volgens de creatieve piramide' van het City Change Center.

Beide trajecten hadden tot doel inwoners en belanghebbenden te betrekken bij de gedachtevorming over de toekomst van het kanaal.

Flessenpost heeft geresulteerd in vier basisscenario's - respectievelijk: "levendig water"; "rustig water"; "dempen en verkeer"; "dempen en park".

Op basis van de Discussienotitie 'De toekomst van de Oude Zuid-Willemsvaart' geeft de raad in 2011 aan te willen kiezen voor de scenario's levendig en rustig water. De raad besluit dat dempen niet aan de orde is.

Een groot aantal van de destijds opgehaalde ideeën zijn terug te vinden in het Inspiratiedocument. De ideeën die naar voren kwamen waren onder andere het terugbrengen van historische elementen als Waterpoort en punt Citadel, het aanleggen van een wandelboulevard, het creëren van een plek voor openlucht theater, een uitbreiding van de passantenhaven, het vervangen van Sluis 0 door een kleinere moderne sluis, een informatiecentrum, het verbeteren van verblijfsmogelijkheden voor recreatievaarders, een nieuw transferium Meerendonk, aanlegplaatsen voor woonboten, het creëren van een stadscamping of voetgangersbrug naar Oosterplas, jaagpaden langs de vaart, het ontwikkelen van een museale haven, locaties met voorzieningen, fietsenmaker, visplek met steiger en het verbeteren van verblijfskwaliteit door kleinschalige horeca.

Input Avond van het Zuid-Willemspark 2017

Hoofdpunten / rode draad geeltjes:

1. Wonen op het water en waterwoonwijken: Ertveldplas, Van Veldekegade tot aan Poeldonkweg
2. Dilemma: meer ruimte voor honden, maar ook wensen minder hondenpoep
3. Wens jachthavens / passantenhavens
4. Enthousiasme voor ideeën versmallen en parkaanleg in Sluis 0
5. Watertaxi en snelle bereikbaarheid tussen wijken - binnenstad worden omarmd.
6. Wens voor mooie recreatieve routes en verbindingen, zowel wandelaars en fietsers
7. Verkeer(sveiligheid):
 - minder zwaar verkeer (vrachtwagens / bussen) in de binnenstad
 - lagere snelheden op Maastrichtseweg en in de binnenstad
 - aandacht voor parkere
8. Aandacht voor bevrijding in 1944 vanuit het zuiden / Maastrichtseweg
9. Enthousiasme nieuwe functies, tegelijk ook aandacht voor rustige plekken

Oogst Avond en Week van het Zuid-Willemspark 2017

Samenvatting van de input op 183 geeltjes (geplakt op Avond van het Zuid-Willemspark) en uit sessies met o.a stakeholders, specialisten, bewoners en jongeren, inloopmomenten en 29 pitches in de intensieve Week van het Zuid-Willemspark:

- rust
- niet over-programmeren
- toegankelijkheid (moeilijke opgave); niet op kleine schaal, maar overal en integraal
- basis: bomen en toegankelijkheid (o.a. plekken met meubilair > park met hotspots en knooppunten)
- ecologie, natuur, groen
- snel doorpakken
- urgentie sluis 0
- dwarsverbanden (verbindingen); ook ouderen langs het kanaal verbinden met de stad
- sport, spel, beweging en gezondheid
- behoefte aan een jongerenplek (ook huisvesting)
- stadslandbouw, moestuinen, pluktuinen, fruit/noten
- waterrecreatie
- wonen in, op en langs het water (en dan ook nog duurzaam)
- aandachtspunt: verkeer!
- ontwikkellocaties op korte of lange termijn
 - Kruithoorn
 - Campina/Betoncentrale
 - Zuid '66
 - Van Veldekegade
 - Rondom de Diezebrug
 - Rondom de Ertveldplas
- festivals en evenementen zijn enthousiast en willen graag instappen
- algemeen: water beleid!
- pitches; veel bruikbaar, ook in combinatie, bijvoorbeeld fiets en horeca, diverse woonvormen, diverse vervoersvormen

Resumé Oogst van Avond en Week van het Zuid-Willemspark:

De input vanuit de Avond en Week van het Zuid-Willemspark is terug te vinden in de verschillende deelgebieden. Belangrijke thema's zoals verkeer en waterbeleid zijn behandeld in Hoofdstuk 5. Overkoepelende thema's.

Overzicht Pitches:

1. Verbinding kanaal Dungense brug en A2 door ecologie en historie
2. Ideeëncafé
3. Alternatief park plan (dempen)
4. Alternatieve technische oplossing voor aanpassen Sluis 0
5. Snorkel en duiktuin
6. Educatief speelaviljoen
7. Kabelbaan
8. Klaverbladaansluiting A2 N266 (en dempen vaart ter plaatse)
9. Waterwonen in 's-Hertogenbosch
10. Vlonderpad met botenstalling eronder
11. Duurzaam ecologische inbreng (bezoekerscentrum Ertveldplas)
12. Plan voor terras aan het water en aanvullende inrichting bij café De Unie
13. Hergebruik bio materialen uit het park
14. Scheepvaart bezoekerscentrum / museum ZWV bij Lambooijbrug
15. Loopbrug ter hoogte woonzorgcentrum Nieuwehage
16. Willemsdruppel (kunst)
17. Sluis vervangen door dam met hellend vlak
18. Water laten stijgen voor toegankelijker park
19. Koffiebar in het brugwachtershuisje
20. Drijvend wonen op de ZWV
21. Belangrijkste overbrugging van de ZWV (Brug oostelijk van A2)
22. Invulling brugwachtershuisjes door stichting BWH
23. Fietsverhuur/repairatie bij Sluis 0 (i.c.m. Engelen, Dungens brug, brugwachtershuisje)
24. Floating tiny homes
25. Saté-uitgiftepunt brugwachtershuisje
26. De Zusjes: brugwachtershuisje Hinthamerbrug verlengstuk winkel, terras, kiosk (ism fietsverhuur)
27. Duurzame evenementenstroom/water/voorzieningen
28. Botel Waterrijk
29. Rondeel: micro-rondeel in park (tijdelijk) tbv beeldvorming duurzame eierproductie

Resumé pitches:

De meeste pitches zijn verwerkt in het Inspiratiedocument en hebben een plek gekregen in de verschillende deelgebieden. Sommige pitches zijn niet één op één overgenomen, maar daarvan is de achterliggende gedachte vertaald. Bijvoorbeeld: de pitch voor een brug tussen de Dungense Polder en bedrijventerrein de Brand. De noodzaak van het verbinden tussen noord en zuid werd ook door andere pitchers onderstreept en de brug is opgenomen op een nabij gelegen locatie (tussen Oosterplas en ijsbaan) met een subtielere vormgeving. De pitch over het beleefbaar maken van het park voor minder validen door aanpassen van waterpeilen is niet overgenomen, maar vertaald in toegankelijke routes en verblijfsplekken (zie 7. blz 56). Daarnaast zijn er een aantal pitches die niet specifiek gepitcht werden voor een locatie, zoals het Botel, het Ideeëncafé en Alternatief speelaviljoen. De Ertveldplas met haar mogelijke condensatiepunten aan de oevers kan ruimte bieden aan deze pitches. Het duurzaam organiseren is globaal opgenomen (blz 23. Basisprincipe 7) maar niet vertaald naar concrete voorstellen: verdere studie voor mogelijkheden is gewenst. Enkele pitches zijn niet omarmd en/of niet mogelijk binnen het Zuid-Willemspark, zoals de kabelbaan (zie 4. blz 55), het alternatief voor Sluis 0 (vanwege kosten en beperkingen t.a.v. het Sluis 0-park), de Snorkel- en Duiktuin, (een grote intern gerichte hal voegt niets toe aan het park) en pitches die over het dempen van de vaart gingen (zie blz. 12 en 5. blz 56).

Droomstad Zuid-Willemspark

1. Stadsmoestuין langs ZWP
2. Camperplaats
3. Speelplaats voor honden (geen specifieke locatie)
4. Ontspanning, natuur, cultuur en fun als entree van ZWP (vanaf A2-zijde)
5. Bereikbaarheid minder valide mensen. Bv. Bovenaan goede hoge banken en ruimte voor scooter
6. Afrit A2 verleggen naar zuiden en verplaatsen Campina en Cementfabriek. Verbinding met Indische buurt met toevoegen van groene speelvoorzieningen
7. Natuurlijk groen in het Hart (groene oevers. EVZ eraf halen, ook harde kades, woonboten aan Van Veldekekade, transferium Poeldonk
8. Verkeersluw/ 30 km (Hinthamereinde - De Unie)
9. Transferiumboot buurt van Brabanthallen en Gruyterfabriek en proef zondagochtendmarkten per boot
10. Stadsamping ingericht op boten a la Waterworld. Door stichting De Locatie camping (jongeren) en camping FF-r-uit (langs Engelermeer)
11. Kunstlichten in fontein (gekoppeld aan vlonders)
12. Rondwandeling door toevoegen van 6 ludieke boogbruggetjes
13. Gaycafe Janika: terras zodat hier klein ontbijt/ lunch/ borrel geserveerd kan worden
14. Museumhaven Sluis 0 (ook gepitcht)
15. Stichting Brugwachterhuisjes (ook gepitcht)
16. Floating tiny homes (ook gepitcht)
17. Brugwachter coffee to go (ook gepitcht)

Resumé Droomstad:

De meeste dromen die op Droomstad gepost zijn met betrekking tot het Zuid-Willemspark zijn meegenomen in het Inspiratiedocument en zijn terug te vinden in de verschillende deelgebieden. Sommige dromen zijn niet één op één overgenomen, maar daarvan is de achterliggende gedachte verwerkt. Het verbinden van noord en zuid in het Stadspark is hier een voorbeeld van. De vormgeving moet aansluiten op de huisstijl van het Zuid-Willemspark en dient nader te worden uitgewerkt. Daarnaast behoeven een aantal verschillende dromen verder onderzoek omdat deze negatieve effecten kunnen hebben op bijvoorbeeld vleermuizen en vogels.

Hoofdpunten / rode draad in oogst aan ingekomen reacties stakeholdersessies

Ondernemers:

- behoud bereikbaarheid binnenstad
- differentieer met doelgroepen (o.a. evenementen zoneren, studentenwoningen)
- maak ZWP onderdeel van stadsmarketing aantrekkelijke omgeving, groen, horeca
- bedrijventerreinen: visie op Orthenpoort en hoek bij Ertveld

Natuurpartijen:

- EVZ als randvoorwaarde stellen voor gebiedsvisies tussen Citadel en Maas
- kansen voor combinaties van boomsoorten (evt eetbaar?!?)
- fijnmazige verbindingen dwars op ZWV (bermen, pocketparken)
- Ertveldplas verondiepen: lokstroom vissen en kansen voor natuur (ref: Koorwaard)
- kansen voor natuur en ecologie in Diezemoning en Maasoeverpark (Groene Delta)

(Concepten-)ontwikkelaars:

- zorg ook voor rustige plekken
- Ertveld biedt ontwikkelkansen
- ergens wellicht locatie voor CO2-bos?

Ondernemers en recreatie op/aan het water:

Inzake waterbeleid:

- op dit moment al 11 varende partijen in de stad aanwezig, gooi niet alles open
- behoefte aan informatie over spelregels op het water (ref: Leiden/Amsterdam)
- behoefte aan watervisie: uitbreidingsmogelijkheden?, (gebruik van en aantal) aanlegplekken, eisen aan motoren (elektrisch?)

Inzake gebruiksmogelijkheden/initiatieven:

- voorstel sluis 0 verkleinen wordt omarmd (meer bezoekers, meer ligplaatsen gewenst)
- behoefte aan voorzieningen: publieke toiletten voor sloepjes en rondvaarten
- intensief zeilgebruik op Ertveldplas
- roeiers verzoek gebruiken rechstand ZWV oostelijk Lambooibrug, incl opslagloods
- De Waterpoort: uitbreiden en pannenkoekenhuis met terras
- Waterrijk: caravanboot voor overnachting (botel) zoekt plaats voor pilot
- waterspeeltuin en uitklimmogelijkheden voor kinderen?

Cultuurhistorie:

- evenwicht zoeken: welke tijd neem je, waar besteed je je geld aan? wens herkenbaarheid vestingwerken, ook vanaf noordzijde
- Kruithuis: meer zichtbaar (verlagen maaiveld?), relatie Aa en ZWV, Bakkerij behouden ivm sbk, plan dwarsstraatjes
- Bastion Haven (Citadel) en Waterpoort herkenbaar maken.
- wens brug richting Van Tuldenstraat
- Diezebrug slopen
- Diezemoning: Engelsedijk onderdoorgang A59, pontjes bij Engelen herstellen als verbinding, ontwikkeling rond Crèvecoeur, Fort Dieze zorgvuldige natuurontwikkeling

Organisatoren evenementen:

- aantrekkelijke eyecatcher: hellingbaan voor boten (ref: Canal st. Martin)
- betrek innovatie in evenementen tav voorzieningen (water, electra, vergunningen, geluiddemping)

- behoud ook rust: niet overprogrammeren. Doelgroepen ook uitplaatsen buiten centrum
- tribune tegenover Gasthuiskwartier
- brugwachtershuisjes satellietjes voor horeca

Jongeren:

- behoefte om betrokken te worden
- betaalbare studentenwoningen, liefst campus-setting nabij centrum/onderwijsboulevard
- plekken voor picknick en voor experimenteren, liefst overdekt bv onder brug, Nabij onderwijsboulevard/station. Graffitimuur, liefst icm basketbal, skateaanleidingen. Graag stroom en water, bankjes en verlichting.
- behoefte aan mogelijkheden voor skaten en urban sports (bv freerun): trappen, muren
- plekken voor informeler leren: natuur. Ook: fruitbomen
- stadscamping met food(trucks) bij evenementen en festivals
- pitchtrainingen aanbieden en dan pitchwedstrijd voor plekken in ZWP als schoolproject

Omwonenden:

- Zorg voor zoneren van zowel rust als drukte
- Aandacht voor biodiversiteit en beleving
- Wens voor park met stoere inrichting
- Aandacht toegankelijkheid park met veilige routes tussen groengebieden. Platform wil meedenken; met betaalbaar maken van ingrepen voor deze groep (subsidies)
- Maastrichtseweg (Oost) tussen A2 en Lambooibrug; autoluwere groene laan: 50 km inrichting en ruimte om aan de vaart te spelen en te wandelen richting het park van de Oosterplas. Wens voor een moestuin bij ingang Oosterplas
- Overlast van coffeeshop (nabij Lambooibrug) en honden
- Wens voor jachthaven nabij Sluis 0
- Het eiland en met name Nieuwenhagen betrekken met brug en toegankelijk maken van tuin en restaurant voor iedereen
- Probeer het verkeer af te vangen bij randen binnenstad; haal snelheid uit het verkeer. Zorg voor een goed parkeertransferium met fietsverhuur.
- Bewoners parkeren op straat want een plek in de garage is vier keer zo duur
- Bewoners Ertveldplas vragen aandacht voor waterwonen. Hebben ideeën voor een bezoekerscentrum met natuureducatie en streekproducten; bijv. watertuin, plukken, natuurspelen, wildernis vee, struinroutes, etc

Spreekuren:

- BHIC: aanbod gebruiken ruimte in Citadel (low-profile, rustplek, theehuis, kleinschalige evenementen/optredens). Bastion Haven niet noodzakelijkerwijs herstellen.
- Gemeente St. Michielsgestel: wensens rondom Meerse plas en Dungense Polder
- Bestuursraad Engelen/Bokhoven: enthousiasme nieuwe verbindingen, kansen besproken
- Kring Vrienden: aanbod ondersteuning en uitdragen ZWP door vaartochten en kennisdeling, betrokkenheid op zowel historische context als toekomst
- Zayaz en BrabantWonen: bereidheid mee te denken, interessante kansen voor gebiedsontwikkeling. BrabantWonen: evt gevelverbetering voor panden noordzijde ZWP. Aanbod beschikbaar stellen parkeergarage noordzijde die nu halfleeg is.
- BPD: interessante kansen voor nieuwe woonmilieus Ertveld, landtong Industriehaven, Spoorzone en Meerendonk/naastgelegen bedrijventerrein

Bijlage 3. Bronnenlijst

Selectie van gebruikte bronnen

- Versterkt den Bosch, ontwikkelingsplan vestingwerken 's-Hertogenbosch, Van Roosmalen van Gessel Architecten & Buro Lubbers (januari 1999)
- Van hekel tot hekel, uitwerking eerste fase vestingwerken 's-Hertogenbosch, Van Roosmalen van Gessel Architecten & Buro Lubbers (2001)
- Zuid-Willemsvaart volgens Creatieve piramide, Wijnen (2007)
- Flessenpost, Kade(r)s, Kansen en Keuzes, Alink & Braakhuis & Eblé & Van Oerle & van der Velden & van Voorst (juni 2008)
- Omgeving Ravelijn 'Voor Den Brill', schetsontwerp voor de Lange en de korte termijn, OSLO (2008)
- Van Stads-Aa naar Beter, Toetsingskader Ontwikkelingen Stads Aa, Kok (2010)
- Inrichtingsplan EVZ Dieze, Fase 1 definitief, Mees & Jans (september 2010)
- Cultuurhistorische Visie 2012 - 2029, Op weg naar 2029, rijk verleden - kansrijke toekomst, Gemeente 's-Hertogenbosch (december 2012)
- Koersnota Hoofdinfrastructuur 2013 met actualisatie bereikbaarheidsplan Koersnota reg nr. 118676, Gemeente 's-Hertogenbosch, 2015
- Vaarvisie 's-Hertogenbosch, Gemeente 's-Hertogenbosch (maart 2013)
- Binnenstadsring Handboek, Gemeente 's-Hertogenbosch (mei 2013)
- Engelense Schans, Fort Engelen, Engelterschans, Schans Engelen, 's-Hertogenbosch, Bevaart & Van Bruggen, Werkgroep Vestingwerken, Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch (2014)
- Ruimtelijke Structuurvisie, Stad tussen Stromen, actualisatie, Gemeente 's-Hertogenbosch, vastgesteld (januari 2014)
- Laveren tussen Wal en schip, de toekomst van wonen op een schip, met bijlagenboek, Gemeente 's-Hertogenbosch (maart 2014)
- Het Linieboek, Ontwikkelingsvisie voor de Linie 1629 in Sint-Michiëlsgestel, Vught, Heusden en 's-Hertogenbosch, Feddes/Olthof landschapsarchitecten bv (mei 2014)
- Binnenstadsring, inrichtingsplan en toelichting, Stadsontwikkeling ORV (april 2014)
- Cultuurhistorische beschrijving, Kruithuis, Militaire bakkerij, Onderofficierswoningen en geweermaakershuisje, OZIVE (juni 2014)
- Projectplan Natuurontwikkeling Ertveldpolder, BTL Advies (september 2014)
- Stap in de wereld van het Kanaalpark, gemeente 's-Hertogenbosch en Waterschap Aa en Maas (2015)
- Water als weefdraad, resultaten van een waterwerksessie, De Conceptenbouwers & Waterschap Aa en Maas e.a (januari 2015)
- Waternetwerk als Stappenplan, DOK073 en Waterschap Aa en Maas
- Vervolg Waterwerksessie, Concrete projecten op- en rond het water in 's-Hertogenbosch, Gemeente 's-Hertogenbosch & DOK073 & Waterschap Aa en Maas (2015)
- Bouwsteen recreatievaart ZW-vaart, Vrolijk (februari 2015)
- Ambitiedocument Diezemonding, Arcadis (maart 2015)

- Oevers verbinden, Ambitiekaart Koploper Maasoeverpark Den Bosch - Maasdriel, Strootman & LievenseCSO (december 2015)
- De Bossche Brugwachtershuisjes, aanbod creatief programma vol onderzoek & impuls voor de brugwachtershuisjes van 's-Hertogenbosch, Van Dillen & Hesper & Van der Velden (mei 2016)
- De Zuiderwaterlinie, Vermeulen & Kwant & Bijsterveld & Haarmann & Janssen & Timmermans & Zegers (mei 2016)
- Steden als schakels binnen het natuurnetwerk Brabant, Bidbook Brabantse B5-steden, Gemeente Breda & Eindhoven & Helmond & 's-Hertogenbosch & Tilburg (oktober 2016)
- Dungense Polder, op zoek naar waterbalans, Projectvoorstel voor een programma binnen Mozaïek Dommelvallei, Brinkhof & Macke, (september 2016)
- De Kracht van het Aa-dal, Verkenning kansen voor de versterking van het beekdal, Terra Incognita (november 2016)
- Watersysteem van de Stadstraverse en Stads-Aa - een verkenning, Verhoeven & Macke & Tax (november 2016)
- Algemeen kader Bossche Plassen, Rijkdom aan ('t) water!, Gemeente 's-Hertogenbosch, vastgesteld (december 2016)
- Natuur in de stad, Een ecologische visie voor de stad 's-hertogenbosch, Rijken Vermaat (februari 2017)
- Landschapspark Diezemonding, Gemeente 's-Hertogenbosch (maart 2017)

Geraadpleegde websites, onder andere:

www.ruimtelijkeplannen.nl
www.bouwenaandenbosch.nl
www.s-hertogenbosch.nl
www.de-groene-delta.nl
www.zuiderwaterlinie.nl
www.erfgoedshertogenbosch.nl
www.bossche-encyclopedie.nl
www.degroenevesting.nl
www.hertogboeren.nl

Bijlage 4. Colofon

Het Inspiratiedocument is opgesteld door Buro Lubbers, in opdracht van de gemeente 's-Hertogenbosch:

Team Zuid-Willemspark Buro Lubbers

Peter Lubbers

Froukje Nauta

Moniek Widdershoven

Kim Thehu

Joost van Gorkom

Projectteam Zuid-Willemspark Gemeente 's-Hertogenbosch

Marjolein Pullens – Projectleider

Albert Oostra - Programmaleider Beheer en Programmering

Willem van der Velden - Teamleider Ruimtelijke Ordening en Stedenbouw

Wiliam Jans – Teamleider Team Ontwerp Openbare Ruimte en Ecologie

Eddie Nijhof – Adviseur Ruimtelijke Planvorming Archeologie

Antoinette Snijder – Adviseur Communicatie

Stuurgroep Zuid-Willemspark Gemeente 's-Hertogenbosch

Eric Logister – Wethouder Onderwijs, Diversiteit, Stedelijke transformatie, Grondbeleid en Wonen

Jos van Son – Wethouder Wijken en dorpen, Verkeer en Vervoer en Sport

Rob Kleijwegt - Directeur Stadsontwikkeling

Jules Goris – Opdrachtgever, Hoofd ConcernStrategie

Gert-jan Arts - Directeur Stadsbedrijven

Sonja van der Beek - Afdelingshoofd Ruimtelijke Ordening en Stedenbouw

Ted Prinsen – Afdelingshoofd Openbare Ruimte en Verkeer

An architectural rendering of a park area. In the foreground, a man with white hair and glasses, wearing a striped sweater and blue trousers, is riding a blue bicycle with a brown bag on the back. He is smiling. To his left, a woman in a black top and colorful shorts is walking. In the background, there are several people sitting on a low concrete wall, a white car parked on a brick-paved path, and a family walking on a sidewalk. The park is filled with lush green trees and some trees with pink blossoms. A small white boat is visible in a pond. The sky is blue with some clouds. The overall scene is bright and vibrant, suggesting a pleasant urban environment.

ZUID~WILLEMSPARK

EEN NIEUW PARK VOOR 'S-HERTOGENBOSCH

INSPIRATIE VOOR EEN RUIMTELIJKE, SOCIALE EN
ECONOMISCHE VERBINDING IN STAD EN LAND